International Science Group

ISG-KONF.COM

XVIII
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "RESEARCH AND DEVELOPMENT RESULTS"

Athens, Greece

April 06-09, 2021

ISBN 978-1-63848-675-6
DOI 10.46299/ISG.2021.I.XVIII

RESEARCH AND DEVELOPMENT RESULTS

Abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference

Athens, Greece
April 06 – 09, 2021

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1
The XVIII International Science Conference «Research and development results», April 06 – 09, 2021, Athens, Greece. 205 p.

ISBN - 978-1-63848-675-6
DOI - 10.46299/ISG.2021.I.XVIII

EDITORIAL BOARD

Pluzhnik Elena	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
Liubchych Anna	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
Liudmyla Polyvana	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Mushenyk Iryna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines , Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
Oleksandra Kovalevska	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
Prudka Liudmyla	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
Slabkyi Hennadii	Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University.
Marchenko Dmytro	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
Harchenko Roman	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
Belei Svitlana	Ph.D. (Economics), specialty: 08.00.04 "Economics and management of enterprises (by type of economic activity)"

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Liubych V., Polianetska I. EVALUATION OF DURUM WINTER WHEAT VARIETIES BY GROWTH AND DEVELOPMENT INDICATORS	8
2.	Брен О.Г., Мирошниченко Г.В., Мирошниченко Д.Г. СУЧАСНІ МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ В УКРАЇНІ	11
3.	Будаква Є.О. ІМУНОЛОГІЧНА КАСТРАЦІЯ СВИНОК. ПРИНЦИП ДІЇ ПРЕПАРАТУ «IMPROVAC»	15
4.	Станкевич С.В. АМБРОЗІЯ ПОЛИНОЛИСТА (AMBROSIA ARTEMISIIFOLIA L.) В УКРАЇНІ	21
ART HISTORY		
5.	Мартиросова А.Р., Вергунова Н.С., Морская А.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНОГО ДИЗАЙНА В ИНТЕРНЕТ-РЕКЛАМЕ	27
ECONOMIC SCIENCES		
6.	Dorosh-Kizym M., Dorosh M., Martyniuk O. MAIN ADVANTAGES OF THE CIRCULAR ECONOMY IN CONTEXTS OF MODERN WORLD REALITIES	33
7.	Гнасько О.І., Шушакова І.К. ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПОТОЧНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	39
8.	Кустов В.П. ФОРМУВАННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ БІРЖОВИХ ТОВАРІВ	43
9.	Попова О.В., Міняйло В.П. МИСТЕЦТВО ФОРЕНЗІКУ: ХТО І ЯК ПРОВОДИТЬ?	46

10.	Сірко А.Ю., Рондова М.А., Крюкова Г.В. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВИХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ І ВАРІАНТИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	50
HISTORICAL SCIENCES		
11.	Колибаб'юк С.П. МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX — 30-Х РОКІВ XX СТ. : ІСТОРІОГРАФІЯ	56
LEGAL SCIENCES		
12.	Жумагулова Ш.Р., Бодыкова А., Аскарова А. БОРЬБА С ТОРГОВЛЕЙ С ЛЮДЬМИ	58
13.	Колісникова Г.В., Кулик С.О. ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ) ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ:ПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ	62
14.	Тұрлыханқызы Қ. ҰЖЫМДЫҚ ШАРТ. ҰЖЫМДЫҚ ШАРТТЫ ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ЖАСАСУ ТӘРТІБІ	69
MANAGEMENT, MARKETING		
15.	Shymanovska-Dianich L., Nishant R. BENEFITS OF ENVIRONMENT SUSTAINABLE MANAGEMENT TO A COMPANY	74
16.	Копитко М.І., Верескля М.Я.Р., Михаліцька Н.Я. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ МЕНЕДЖЕРА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	80
17.	Кучмєєв О.О. ШЛЯХИІ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ	82
18.	Писаревський Б.І. УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДОМОГОСПОДАРСТВ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	86

19.	Пономаренко В.В., Косенко О.П. АНАЛІЗ АВТОМОБІЛЬНОГО РИНКУ УКРАЇНИ	89
MEDICAL SCIENCES		
20.	Chupina V., Jnied L., Pysmena O. CAUSES AND OUTCOMES: EBSTEIN'S ANOMALY	93
21.	Денесюк В.І., Денесюк О.В., Музика Н.О. ЕНДОТЕЛІАЛЬНА ДИСФУНКЦІЯ У ХВОРИХ З ПРОГРЕСУЮЧОЮ СТЕНОКАРДІЄЮ У ПОЄДНАННІ З АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ ЗІ ЗНИЖЕНОЮ ТА ЗБЕРЕЖЕНОЮ ФРАКЦІЄЮ ВИКИДУ ЛІВОГО ШЛУНОЧКА	96
PEDAGOGICAL SCIENCES		
22.	Hlinchuk Y. DIDACTIC PRINCIPLES OF FORMATION OF LABOR PROTECTION COMPETENCE IN STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES	102
23.	Sierykh L. METHODS-MECHANISMS OF INTERIORIZATION, EXTERIORIZATION AND INDIVIDUAL DEVELOPMENT OF TEENAGERS IN THE INTERACTION OF GENERAL INSTITUTIONS SECONDARY AND OUT-OF-SCHOOL EDUCATION	105
24.	Yurko N., Miahkota I. E-LEARNING: THE MAIN DISADVANTAGES	109
25.	Білошкурська С.С., Шабаш С.П. ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	112
26.	Высоцкая Е.В., Александрович И.Л. СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ЛЫЖНОГО СПОРТА В БЕЛАРУСИ	116

27.	Гаврило О.І. ПОЗАКЛАСНІ ЗАНЯТТЯ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	122
28.	Копієвська В.С. ЗДАТНІСТЬ ДО КОМПРОМІСУ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА	124
29.	Пастухов И.С., Лубышев Е.А. ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ КРИЗИСА ФИТНЕС- ИНДУСТРИИ И АКТУАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ВЫХОДА ИЗ НЕГО	131
30.	Пушкина В.Н., Битейкин М.М., Красильников А.А. ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ	137
31.	Чайка О.В. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА	143
	PHILOLOGICAL SCIENCES	
32.	Бицко Н.І. ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ «ІНФЕКТОЛОГІЯ»	148
33.	Ибрайханова А.К. ҚАҺАРМАНДЫҚ ЭПОСТАҒЫ ДӘУІР ЖӘНЕ ДӘСТҮР МӘСЕЛЕСІ	151
34.	Костюк І.В. ЗАСОБИ ВПОРЯДКУВАННЯ ЗМІСТУ НАУКОВОГО ТЕКСТУ	157
35.	Лехніцька С.І., Клименко О.Г. ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ	162
36.	Рахимбаева Г.К., Базарханова Д. ШӘКІР ӘБЕНОВ – ХАЛЫҚ АҚЫНЫ, ФОЛЬКЛОРШЫ, КОМПОЗИТОР	165

PHILOSOPHICAL SCIENCES		
37.	Барташевич М.И. СУГГЕСТИВНЫЙ ЭФФЕКТ В ТВОРЧЕСТВЕ НИЦШЕ НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ «ТАК ГОВОРИЛ ЗАРАТУСТРА»	169
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
38.	Венгер А.С. КРЕАТИВНИЙ КЕЙС ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА «ОСОБИСТІСНИЙ АВТОРСЬКИЙ РОЗВИТОК ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА»	174
TECHNICAL SCIENCES		
39.	Kyivska K., Tsiutsiura M., Kuleba M. THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY	178
40.	Volosina A., Shtimmerman A., Reznyk S. DSS TELECOMMUNICATION EQUIPMENT IN BANKS	180
41.	Пінчук В.Л., Кривчик Л.С., Хохлова Т.С. ЗМІЦНЕННЯ ТРУБНОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ХОЛОДНОЇ РОЛИКОВОЇ ПРОКАТКИ ТОНКОСТІННИХ КОРОЗІЙНОСТІЙКИХ ТРУБ	186
VETERINARY SCIENCES		
42.	Антіпов А.А., Ткаченко С.М., Ткаченко І.С. ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРЕПАРАТІВ ЗА ПСОРОПТОЗУ КРОЛІВ	192
43.	Куліш Т.С. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ УТИЛІЗАЦІЇ КЛІНІЧНИХ ВІДХОДІВ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ	197

EVALUATION OF DURUM WINTER WHEAT VARIETIES BY GROWTH AND DEVELOPMENT INDICATORS

Liubych Vitalii
Doctor of Agricultural Sciences, Professor
Uman National University of Horticulture

Polianetska Iryna
Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor
Uman National University of Horticulture

Wheat bran is the major by-product of wheat milling, with an estimated annual production of 150 million metric tonnes mostly used in the feed industry. Wheat bran is inexpensive and a rich source of vitamins, dietary fibre, phytosterols, proteins, phytochemicals, β-glucan, lignans, arabinoxylans, and residual starch, with many of these components having reported health benefits [1, 2]. Studies have been conducted on incorporating wheat bran in cereal-based foods such as breads, cake, noodles, and pasta. Whole grain products are reported to have health benefits such as reducing the risks of cardiovascular disease, colorectal cancer, and type 2 diabetes mellitus because the outer layers (bran and germ) of whole grains are rich in fibre and bioactive compounds. Increased consumer demand for higher fibre has led to a demand for fibre-rich food products. However, inclusion of wheat bran in cereal-based foods can produce undesirable impacts on sensory and textural properties, including detrimental effects on dough rheology, reduced loaf volume, impaired bread crumb texture, and imparting dark colour and undesirable flavor to foods [3].

Durum wheat has specific climatic requirements. It grows best in dry, hot, continental climates; therefore, it is mainly grown in the Mediterranean basin, North America, and Kazakhstan. For several years now, it has also been successfully cultivated in Central Europe. Attempts have also been made to obtain durum wheat cultivars for cultivation under temperate conditions. The choice of raw materials for the pasta industry is associated not only with their quality, but also their supply. This can be problematic in cases of less yielding and less widespread hulled wheats; climatic constraints on durum cultivation should also be considered [4]. The cultivation of common wheat (Triticum aestivum ssp. vulgare L.) is the most widespread in the world [5, 6]. Some cultivars of common wheat are of high technological value and are used not only as a bakery raw material, but also for pasta production in some parts of Europe and the world [7].

The article presents the study results of the formation of growth and development indicators (growing season length of plants, plant height, density dynamics, ear parameters and grain yield) of domestic varieties of durum winter wheat. It is analyzed

that the level of the signs manifestation varies significantly depending on the weather conditions of the growing season.

However, the growing season length is almost independent of weather conditions and is 268–269 days. In the full ripeness stage, the height of plants increased 1.4–1.8 times in comparison with earing with insignificant variation (V=1–5%) depending on the variety. The lowest plants were Athena, Continent and Laguna – 71–76 cm. Uneven precipitation distribution and high air temperature in 2013 contributed to the formation of fewer stems of durum winter wheat plants compared to more favourable 2014. In the full ripeness stage of durum winter wheat grain in 2013, the coefficient of total tillering was 1.01–1.26 depending on the variety. In 2014, the stem density was the highest. In the full ripeness stage of grain, the number of stems ranged from 650 to 812 pcs/m^2 depending on the variety with a total tillering rate of 1.54–1.91. It should be noted that Athena and Linkor varieties retained a higher ability to tillering and stem survival in different weather conditions. The ear length of winter durum wheat varied from 5.9 to 6.7 cm depending on the variety with slight and small variation (V=3–16%). The number of spikelets in the ear was from 16 to 20 pcs with a small variation coefficient. The ear length of durum winter wheat varied most. Thus, of the nine varieties, the variation coefficient of this indicator in six varieties was average, and in the rest of them – small. However, there was no significant difference between the varieties.

The highest yields were formed by Argonaut, Gardemaryn and Linkor varieties – 6.00–6.31 t/ha or 13–19% more than the standard. Grain yield varied significantly depending on the weather conditions of the growing season, which is also evidenced by the stability index and was below 1 (0.48–0.64). Less favourable weather conditions in 2013 provided the yield of 3.74–4.63 t/ha depending on the variety. More favourable weather conditions in 2014 provided the grain yield of 5.46–8.25 t/ha depending on durum winter wheat variety. It is obvious that the positive effect of weather conditions in 2014 on tillering and stem survival of winter durum wheat determined the formation of higher grain yield.

References:

1. Dmytruk, E. A., Liubych, V. V., Novikov, V. V. (2015). The output of cereals flattened from the grain of triticale depending on the degree of its peeling and the mode of water-heat treatment. Grain products and compound feeds, 3, 23–27.

2. Liubych, V. V., Polianetska, I. O., Novikov, V. V. (2015). Mathematical modeling of experimental studies in the making of triticale crushed groats by the multivariate experiment method. Bulletin of Zhytomyr National Agroecological University, 2, 385–391.

3. Alzuwaid, N.T.; Pleming, D.; Fellows, C.M.; Laddomada, B.; Sissons, M. Influence of Durum Wheat Bran Particle Size on Phytochemical Content and on Leavened Bread Baking Quality. Foods 2021, 10, 489.

4. Bobryk-Mamczarz, A.; Kiełtyka-Dadasiewicz, A.; Racho´n, L. Usefulness of Hulled Wheats Grown in Polish Environment for Wholegrain Pasta-Making. Foods 2021, 10, 458.

5. Любич В. В., Полянецька І. О. Урожайність пшениці твердої озимої залежно від сорту. Abstracts of XVI International Scientific and Practical Conference «Science and society, patterns and trends of development». Vienna, Austria 2021. Pp. 14–16.

6. Любич В. В., Полянецька І. О. Формування показників росту та розвитку пшениці твердої озимої залежно від сорту. The XVII International Science Conference «Development of science: trends, innovations problems and prospects», April 01 – 02, 2021, Amsterdam, Netherlands. P. 14–17.

7. Liubych, V. V., Novikov, V. V. (2014). Fractional composition of winter triticale grain and its technological characteristics. Bulletin of the Caspian Sea, 4, 21–24.

СУЧАСНІ МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ В УКРАЇНІ

Брен Олександр Геннадійович
старший викладач
кафедри ботаніки і садово-паркового господарства
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б.Хмельницького

Мирошниченко Геннадій Васильович
здобувач вищої освіти

Мирошниченко Дмитро Геннадійович
здобувач вищої освіти

Протипожежний моніторинг лісів є комплексом заходів з моніторингу, оцінювання та стану, причин виникнення та поширення вогню в лісі з метою завчасного попередження пожежі та оперативного гасіння при його наявності. Актуальність здійснення лісопожежного моніторингу обумовлена багатьма факторами, починаючи від безпеки та здоров'я суспільства, охорони природи, закінчуючи економічною складовою [1-4]. Станом на зараз в наявній науковій літературі майже відсутні аналітичні огляди та практичні рекомендації до використання сучасних методів моніторингу лісових пожеж при веденні лісового господарства в Україні.

Основні сучасні методи моніторингу, які вже використовуються в повній мірі в Україні ми поділили на візуальний, авіаційний та супутниковий (рис.1).

Використання систем протипожежного моніторингу на основі супутникового спостереження, датчиків диму та панорамних відеокамер спостереження вже вдало використовуються в інших країнах, однак в Україні ще не набули використання через досить високу вартість на закупівлю та обслуговування.

На основі їх наявності на ринку станом на 2020 рік, доступності за ціною та витратами щодо експлуатації нами обрані готові рішення для моніторингу: протипожежна вишка універсальна (ПВУ) серійного виробництва, гелікоптер Mosquito XE, літак «Юність», мотодельтаплан та дрон Aircraft Mini, а також– приклад безкоштовного сервісу маркування пожеж.

Серед критеріїв для аналізу доцільності використання певних методів моніторингу лісових пожеж України нами виокремлені: ціна, максимальний безперервний робочий час, дальність переміщення та довжина помітного горизонту.

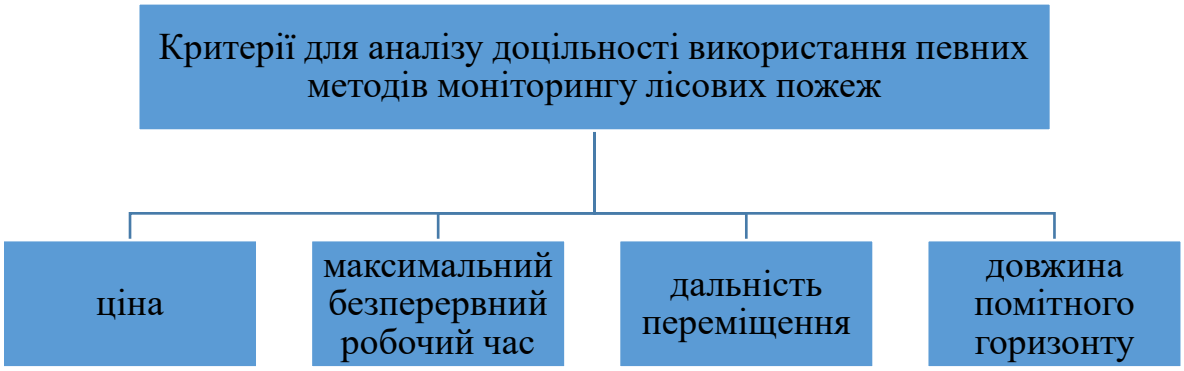

Рис. 1. Схематичне зображення обраних критеріїв в даній роботі для аналізу доцільності використання різних методів пожежного моніторингу

Деякі інші критерії також мають місце бути, однак, їх вплив є порівняно незначним або включення їх до аналізу не представляється можливим за відсутності інформації.

За результатами порівняльного аналізу фінансових витрат для закупівлі обладнання та поточних витрат для моніторингу лісових пожеж виявлено, що найменшу ціну має найпростіша модель безпілотного літального засобу (близько 1000 грн.), найбільшу – гелікоптер (548 тис. грн.). Маршрутно-рекогносцирувальний метод взагалі не передбачає закупівель.

Таблиця 1

Актуальні ціни на обладнання та поточні витрати для моніторингу лісових пожеж (на 2020 р.)

Метод моніторингу	Різновид та засоби моніторингу	Витрати на обладнання (min-max), грн.	Витрати поточні, грн./один раз використання (зарлата+ГСМ), грн.	Витрати поточні, грн./рік
Візуальний	Пожежна вишка	67 900	157	56 676
	Маршрутно-рекогносцирувальний	---	157	56 676
Авіаційний	Мотодельтаплан	21 700-332 000	157+532	2 428 716
	Літак	219 240-16 442 844	157+2850	44 971 650
	Гелікоптер	548 095-350 780 685	157+1034	13 041 450
	Дрон	1000-177 810	157	56 676
Супутникова фотозйомка	---	0-?	157	56 676

Найменші поточні витрати виявлені при використанні візуального методу моніторингу, дрону та безкоштовного сервісу супутникової фотозйомки, а найбільші поточні витрати при використанні у літака запропонованої нами моделі «Юніор».

За максимальним безперервним робочим часом останнє місце займає запропонована нами модель дрону (10 хвилин), а перше – візуальний метод та використання супутникової фотозйомки (по 8 годин). Дані вказують на саме ці

методи моніторингу як найдоцільніші при пожежонебезпечних ситуаціях та для окараулювання вогню, проте останній має певну затримку в часі та не відображає поточної ситуації.

Таблиця 2

Максимальний безперервний робочий час різних методів моніторингу лісових пожеж

Метод моніторингу	Різновид та засоби моніторингу	Час, годин
Візуальний	Пожежна вишка	8,00
	Маршрутно-рекогносцирувальний	8,00
Авіаційний	Дельтаплан	3,00
	Літак	4,29
	Гелікоптер	2,00
	Дрон	0,16 (10 хвилин)
Супутникова фотозйомка	-----	8,00

Встановлено, що найбільша дальність переміщення за одноразове використання відмічається за літаком «Юніор» (386 км), мотодельтаплан та гелікоптер мають приблизно рівні значення за цим показником (210 та 240 км, відповідно). Найнижчі значення за цим критерієм відмічені при використанні візуального методу та дрону.

Таблиця 3

Порівняння дальності переміщення та довжини помітного горизонту при різних методах моніторингу лісових пожеж

Метод моніторингу	Різновид та засоби моніторингу	Дальність переміщення, км	Довжина помітного горизонту, км
Візуальний	Пожежна вишка	0	14,91
	Маршрутно-рекогносцирувальний	32,00	5,44
Авіаційний	Мотодельтаплан	210,00	227,77
	Літак	385,70	227,77
	Гелікоптер	241,00	171,36
	Дрон	0,05	27,22
Супутникова фотозйомка	-----	∞	23 031,24

Виявлено, що за довжиною помітного горизонту перші місця серед проаналізованих методів та засобів моніторингу лісових пожеж займають супутникова фотозйомка (23 тис. км), літак та мотодельтаплан (227,77 км). Тому бажано використовувати саме ці засоби при моніторингу лісових масивів з великим площами. Візуальний спосіб має найнижчі значення за цим критерієм (до 5 км без використання та до 15 км з використанням вишки).

Аналіз стану лісової пожежної безпеки на момент другої декади XXI століття в Україні вказує, що не дивлячись на наявність різноманітного оснащення,

пожежні бригади та станції потребують фінансування та закупівлі сучасного обладнання, в тому числі для моніторингу лісових пожеж.

Рекомендуємо проведення моніторингових протипожежних спостережень лісових господарств спільно з іншими установами, , наприклад, з працівниками Державної прикордонної служби України, Збройними силами України, місцевими пошуково-рятувальними загонами, що може зменшити витрати та підвищити ефективність протипожежних заходів.

В Україні найбільш пожежонебезпечних, особливо в лісових господарствах степової зони, є території з сухим травостоєм, хвойні молодняки, сосняки, ділянки бурелому. Рекомендуємо розглядати ці території як місця підвищеної пильності при лісопожежному моніторингу та вводити обмежений режим відвідування лісових господарств у пожежонебезпечний період.

Переважна більшість лісових пожеж спричинені людською необережністю та недбалістю. В цьому напрямку важливим є проведення пропаганди та агітаційної діяльності щодо правил поводження в лісі. Вважаємо важливим вдосконалення законодавства в області посилення відповідальності за порушення протипожежної безпеки в лісі. Фіксація порушень, розшук винуватців можуть забезпечуватись методами моніторингу, які наведені в роботі.

Розглядаємо перспективою продовження роботи аналіз доцільності використання детекторів диму та відеокамер, а також сповіщення від місцевого населення засобами мобільних додатків, які мають низьку вживаність у світовій практиці моніторингу лісових пожеж, а в Україні не використовуються зовсім.

Використана література:

1. Flannigan M.D. Global wildland fire and climate change / Flannigan. M.D., Krawchuk M.A., De Groot W.J. and other // The international forestry review. – 2010. – Vol. 12 (5). – P. 55.

2. Global Forest Resources Assessment 2010 : [FAO forestry paper: volume 163]. – Rome, 2010. – 378 p.

3. Goldammer J. The United Nations International strategy for disaster reduction global wildland fire network / J. Goldammer // Fire management today. – 2008. – Vol. 68. – №3. – P. 6.

4. Wildland fires and air pollution / [Bytnerowicz Andrzej, Arbaugh Michael J., RiebauAllen R., Andersen Christian]. – Elsevier, 2009. – 629 p.

ІМУНОЛОГІЧНА КАСТРАЦІЯ СВИНОК. ПРИНЦИП ДІЇ ПРЕПАРАТУ «IMPROVAC»

Будаква Є. О.
аспірант спеціальності «Технології виробництва
і переробки продукції тваринництва»
Інституту свинарства і АПВ НААН

Питання доцільності застосування традиційного метода кастрації самок свиней *(sus scrofa)* – методом оваріоектомія *(ovariectomy),* та альтернативного метода хірургічної кастрації – імунологічна кастрація є актуальним та прогресивним. Так, як традиційний метод кастрації самок свиней з видалення яєчників з метою усунення кнурячого запаху призводить до післяопераційних патологічних ускладнень, за даними анамнезу, сприяє до вимушеного вибракування та зниженню прибутковості виробничих свинотоварних комплексів, у зв'язку з чим доцільно переходити до гуманного метода імунологічної кастрації, як одного з сучасних прогресивних методів, який не супроводжується побічними патологічними явищами, а головне дозволяє проводити контроль концентрації вироблення андростенона, котрий проявляється специфічним кнурячим запахом у самок свиней при житті та після забою у цілих тушах або напівтушах. На сьогоднішній день у виробників товарної свинини стоїть гостра проблема зі зниження специфічного кнурячого запаху у м'ясі та салі свинок. Однак, препарат «Improvac» невиводить «повністю» стероїдні гормони, які є основною причиною кнурячого запаху у м'ясі та салі свинок [1,2]. Тому важливим є питання розроблення ДСТУ на імунокастрованих свинок.

Метою проведенного дослідження є порівняти ефективність традиційного метода кастрації та імунологічного метода кастрації свинок. За фізіологічним станом нативні самки свиней *(sus scrofa)* характеризуються тим що вони, як біологічний організм перебувають у природньому стані (некастровані). Тобто нативні самки свиней *(sus scrofa)* відрізняються від імунологічно кастрованих свинок за фізіологічним станом з проявом ознак еструса *(estrus),* з настанням фізіологічної зрілості до завершального етапу відгодівлі перед відправкою на забій. Статева зрілість нативних свинок супроводжується ростом рівня статевих гормонів в організмі андрогенів *(androstenone*)та естрогенів *(estrogen).* Саме вони є причиною прояву специфічного кнурячого запаху, від якого важко позбавитись не вдавшись до альтернативного метода кастрації – імунокастрація, з метою покращення якості виходу продукції м'яса та сала після забою згідно проведення хімічного аналізу. Недоліком метода хірургічної кастрації є те, що імунітет, підданих оперативному втручанню свинок, повинен сам боротись з механічними пошкодженнями всередині організму та сприяти швидшому відновленню. Метод хірургічної кастрації також є способом усунення та попередження захворювань репродуктивної системи нативних свинок, а саме, полікістоз яєчників, піометру й гормональні пухлини молочної залози та

гормонозалежні розлади, такі як пролапс вагіни, гіпертрофія молочної залози та «занепокоєна» поведінка під час еструсу. Однак, традиційний метод кастрації характеризується можливим ризиком летального результату, ризик зараження крові внаслідок асептичного утримання тварин, що сприяє розвитку інфекційних захворювань, гнійному запаленню оперативних ділянок, дифузне запалення тканин у ділянці яєчникової артерії у свинок, кровотечею. Подібні наслідки призводять до необхідних додаткових профілактичних заходів, є причиною збільшення економічних затрат. У свинок кастрованих хірургічним методом післяопераційні ускладнення проявляються розходженням лігатури, кровотечею із середньої маточної артерії, розрив сечостатевого міхура, випадіння внутрішніх органів по білій лінії черева, грижа овальної припухлості (через 5-42 дні після операці) діаметром 6 см з продукуванням виразки [3, с.24].

Таблиця 1. Післяопераційні патологічні зміни у свинок після кастрації хірургічним методом у порівнянні з ефектом імунологічної кастрації свинок препаратом «Improvac»

Випадіння внутрішніх органів у свинок	Кількість хірургічно кастрованих свинок	% патологій	Вік, міс.	Схема вакцинації
Кишечник	8/6	5,24	2 міс.	2 мл. - 6 тижнів
Вагіналіт	7/4	4,20	3,2 міс.	2 мл. – 6 тижнів
Перитоніт	2/4	2,22	4,4 міс.	2 мл. – 8 тижнів
Кровотеча:			6,4 міс.	забій
Яєчникової/середньої маточної артерії	6	2,18	Згідно ГОСТ 12.1.007-76 «Improvac» відноситься до 4 класу небезпечного впливу на організм.	
Розрив кишки, сечостатевого міхура	4	2,0		

Згідно інструкції імунологічного продукта «Improvac» від «Zoetis», свинкам починають вводити ін’єкцію підшкірно з 2-х місячного віку з перервою не менше 4 тижнів, повторне введення повторюють через 6 - 8 тижнів до планового забою на м’ясокомбінаті [2].

Таблиця 2. Схема вакцинації свинок препаратом «Improvac» підсвинків фінального ірландського гібрида (ВБ х Л) М в умовах ТОВ НВП «Глобинський свинокомплекс»

№1. Вік, місяців	Повторна імунізація	Кількість голів
4 міс.	6 тижнів – 1 міс.2 тижні	220г.– 110–125-130кг.
5,2 міс.	6 тижнів – 1 міс. 2 тижні/ 8 тижнів – 2 міс.	
6,4 – 7,2 міс.	⟶ Час	Забій

Важливим є проведення ветеринарних міроприємств з дегельментизації, введення антибіотиків та вакцинації не проводити в один день з плановою

кастрацією. Це дозволить запобігти додаткового стрес-синдрома та виключити введення вакцинного штамма.

Згідно таблиці 1, проведення кастрації хірургічним методом призводить до розвитку патологій. Таким чином підприємства з промисловою інтенсивною технологією вирощування та відгодівлі свиней, потребує додаткових затрат на усунення нових виробничих проблем, переміщення післяопераційних свинок в окремі станки, що відволікає ветеринарних працівників від основної роботи, знижує економічну ефективність виробництва. Тому бажано переходити до альтернативних методів кастрації свинок, з метою суттєвого зниження вибракування, пригнічення секреції статевих залоз, що призводить до усунення специфічного кнурячого запаху у продуктах забою.

Імунологічна кастрація – це один із заходів у ветеринарній медицині, котрий застосовують з метою пробудження організму свиней до вироблення антитіл для протидії гонадотропін-рилізинг фактора. Імунологічна кастрація свиней з застосуванням препарату «Improvac», розробленої Давидом Хеннесі, комерційно доступна на ринку у Новій Зеландії та Австрії з 1998 року. Вже у 2009 році у ЄС препарат «Improvac» був схвалений для використання у ветеринарних цілях.

Для забезепечення ефекту імунізаціїї необхідним є трикратне введення з інтервалом у 6-8 тижнів. Підшкірно ін’єкції роблять в основі вуха зі спеціальним ін’єктор-пістолетом, розроблений виробником імунізуючого препарату «Improvac» від «Zoetis», щоб попередити випадкове самостійне введення, що інколи трапляється на практиці. Імунізуючий гормональний препарат подібний дії вакцини характеризується зворотнім ефектом, напротязі 10 тижнів після ін’єктування синтетичного гормона відтворювальні функції відновлюються.

Перше введення забезпечує утворення клітин пам’яті імунної системи, не впливаючи на функції яєчників. Тобто, функції яєчників продукують до 2 тижнів Друге введення викликає відповідну імунну реакцію, котра супроводжується виробленням специфічних антитіл, тимчасово перериваючи функції естрального цикла, частково пригнічуючи дію гонадотропін-рилізинг гормона та спричиняє тимчасову супресію функцій яєчників. Що дозволяє контролювати виділення андростенона та скатола за рахунок блокування печінкового метаболізму статевими гормонами. Індукція антитіл проти гонадотропін-рилізинг гормона розвивається через 1-1,5 тижні після другої вакцинації. Третє введення практикується у якості додаткової дози при довготривалому прояву занепокоєння з ознаками функціонування яєчників, вироблення естрогенів [2].

Яєчники самок свиней виконують дві функції – утворення яйцеклітин і вироблення естрогенного гормону. Основними гормонами у самок свиней *(sus scrofa)* є естрогени та прогестерон. Естрогени *(estrogen)* викликають ріст матки та підвищуюють її функціональну активність, натомість ріст та масу тіла гормон естрогена (ESR) стримує, тому що пригнічує секрецію гормона роста (IGF). Естрогени викликають гіпертрофію клітин міометрія *(myometrium)*. Під впливом естрогенів у матці посилюється синтез РНК *(acidum ribonucleic)* інформаційних та рибосомальних транскрипціях. Рибонуклеїнова кислота *(acidum ribonucleic)* відіграє важливу роль у кодуванні, зчитуванні, регулюванні та вираженні генів. Як і ДНК *(acidum deoxyribonucleic)*, РНК *(acidum ribonucleic)* складається з

ланцюжка нуклеотидів. Кожен нуклеотид складається з азотистої основи, цукру рибози та фосфатної групи. Послідовність нуклеотидів дозволяє РНК кодувати генетичну інформацію. Всі еукаріоти використовують РНК (мРНК) для програмування синтезу білків (синтез білків гормонів) [4, с. 46-47].

Пошук впровадження нових методик кастрації свинок викликає найбільший інтерес у виробників. Це пов'язано з відгуками споживачів свинини через специфічний кнурячий запах та смак у м'ясі та салі свинок. Однією з причин специфічного запаху є вміст андростенона(5α-androst-16-en-3-one, C19H28O), скатола (4-метил-2,3-бензпіррол, C9H9N) та індола (2,3-бензпіррол, C8H7N). Скатол – це метаболіт триптофана, котрий виробляється у процесі часткового розщеплення білків у товстому відділі кишечника.

Головними складовими специфічного кнурячого запаха у м'ясі та салі свинок є група статевих стероїдних гормонів – кортикостероїди та гонадостероїди, які синтезуються ендокринними залозами. Джерелом їх синтезу є холестерин, а гормони є ліпідами, які проникають через клітинні мембрани, так як жиророзчинні, що забезпечує контроль усіх необхідних процесів на клітинному рівні. До групи стероїдних гормонів відносяться андрогени. Вони об'єднують статеві гормони кнурів та свинок, котрі синтезуються у статевих залозах яєчників нативних свинок. У нативних свинок тестостерон приймає участь у підтримці гормонального балансу статевих гормонів та репродуктивних функцій. Продуктом розпаду тестостерона є андростенон саме він у найбільшій мірі відповідає за прояв специфічного кнурячого запаху у нативних свинок [5, 6].

Застосування методу імунологічної кастрації у промисловому свинарстві сприяє підвищенню збереженості нащадків, зменшує фінансові затрати на проведення усунення ускладнень після хірургічної кастрації. Імунокастрація свинок – це ефект тимчасової кастрації із відновленням статевих циклів, діяльності яєчників через 10 тижнів після останнього введення препарату «Improvac», принцип дії препарату заснований на блокуванні сигналу від гонадотропін-рилізинг гормона, зменшуючи тим самим секрецію лютеїнізуючого гормону (LH) та фолікулостимулюючого гормону (FSH) у яєчниках самок свиней.

Схема 1. Що представляє собою імунізуючий препарат «Improvac»

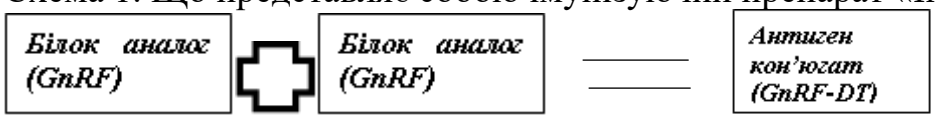

В основі імунітету біологічного організму *(sus scrofa)* є здатність тонко розпізнавати хімічну будову присутніх в організмі речовин, а саме синтетичний пептидний аналог гонадотропін-рилізинг фактор, змінюючи відповідь на появу речовин з котрими раніше не стикалися. Внесенні зміни у біологічний організм *(sus scrofa)* імунологічного модулятора з'єднаного з білком носієм кон'югованого з дифтерійним токсоїдом, пов'язаний з початком синтезу нового білка здатного реагувати з тим антигеном, реакція якого проявилась в організмі. Напротязі певного часу при дво-(три) кратному введені імунізуючого препарату індукція антитіл проявляється у направленій зміні синтезу білка. Біологічний організм сільськогосподарських тварин здатен синтезувати велику кількість

різних антитіл, специфічно реагуючи з клітинами, здатними синтезувати з'єднаних з ним антитіла, що приводить до елімінації клітин та виникненню толерантності – синтез асоціюючих білків. Активні складові біопрепарату – це синтетично вироблені аналоги (GnRF), який поєднано з імуногенним білком носієм. Кон'югат підсилює рівень тривалості імунітету, призводить до зниження рівня естрогенів та тесторена (андростенона).

Імунологічна кастрація перешкоджає синтезу статевих гормонів, виробленю андростенона і скатола. Головний принцип імунокастрації свинок заснован на блокувані сигналу гонадотропін-рилізинг фактор (GnRF) зменшуючи секрецію лютеїнізуючого гормона (LH) та фолікулостимулюючого гормона (FSH). Основна роль імунокастрації, це контроль гормонів репродуктивної функції у самок свиней. Дія імунокастрації досягається використанням природньої імунної системи самок свиней для досягнення ефекту кастрації. Гормональний препарат подібний вакцині «Improvac» містить синтетичний пептидний аналог гонадоліберин ковалентно кон'югований з імуногенним білком-носієм. Імунізуючий препарат «Improvac» - це білкова молекула, котра діє через імунну систему свиней, забезпечуючи тимчасовий ефект імунологічної кастрації свинок, виводячи речовини котрі викликають специфічний кнурячий запах. Препарат гормонально неактивний, але містить необхідні епітопи. Епітоп – це антигенний детермінант, викликає імунну у біологічному організмі самок *(sus scrofa)* відповідь та взаємодіє з антитілами та ефекторних Т-лімфоцитів. З метою стимуляції ефективної відповіді антигонадотропін-рилізинг гормон антитіл та блокування стимуляції гіпоталамо-гіпофізарно-гонадної осі. Імунобіологічні властивості «Improvac» стимулюють імунну відповідь проти ендогенного (GnRF), який контролює функцію яєчників та виброленння естрогена та тестостерона через гонадотропні гормони [2].

Регулюючий орган Європейського Союзу заявив про те що м'ясо та сало свиней при вирощуванні котрих застосовується препарат «Improvac», не містить жодних потенційно небезпечних залишків речовин, тобто споживання м'яса цих свиней не являє ризику для споживача. Пояснюється тим, що молекула «Improvac» являє собою пептид, кон'югований з транспортним білком, зв'язки між якими руйнуються при термічній обробці їжі і при перетравлені в шлунку.

У 2020 році було прийнято проект закону «Ветеринарна медицина та благополуччя тварин» у котрому вказані пункт про розвиток ветеринарної практики, нарощуванню експорту продуктів тваринного походження та ветеринарних препаратів з України, що дасть позитивний вплив на здоров'я людей [7]. Однак, виникає головне питання, а чи є піддані імунізації свинки препаратом «Improvac» у якості продуктів тваринного походження придатних до вживання у повсякденному житті громадян України та зарубіжних країн. Це питання є дуже актуальним серед споживачів як чоловічої статі – вплив на тестостерон так і жіночої статі – вплив на естроген, а також дітей, що впливає на приріст населення та здоров'я майбутнього покоління.

Отже, метод імунокастрації свинок без оперативного втручання є доцільним заходом для великих комплексів з виробництва свинини (у великих масштабах, комплекси «тисячники») з реалізації товарної свинини. Проте з іншої точки зору

наскільки альтернативний даний метод кастрації є безпечним для людей, як споживачів продукції зі свинини, точної відповіді на сьогоднішній день немає.

Література:

1. Овариоэктомия (Удаление яичников). URL: https://www.gosmed.ru/lechebnayadeyatelnost/metodylecheniya/ginekologiya/ovarioektomiya-udalenie-yaichnikov/
2. ИМПРОВАК. URL: https://vicgroup.ru/catalog/p/preparaty-dlya-immunologicheskoj-kastratcii/improvak/
3. Гасилова, К.М. Клинико-экспериментальное обоснование способа кастрации хряков при оперативном доступе в паховой области: Автореф. дис. канд. с.-х. наук / ФГОУ ВПО «Уральская государственная академия ветеринарной медицины». – Троицк, 2009. – 24 с.
4. Квасницкий А. В. «Искусственное осеменение свиней». - :Киев «Урожай», 1983. – с. 23, 46-47.
5. Levels of androstenone and skatole and the occurrence of boar taint in fat from young boars. URL: https://www.researchgate.net/publication/223892639_Levels_of_androstenone_and_skatole_and_the_occurrence_of_boar_taint_in_fat_from_young_boars
6. Эстрадиол. URL: https://helix.ru/kb/item/08-120
7. Прийнято за основу проект Закону «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин». URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/194280.html

АМБРОЗІЯ ПОЛИНОЛИСТА (*AMBROSIA ARTEMISIIFOLIA* L.) В УКРАЇНІ

Станкевич Сергій Володимирович
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Амброзія полинолиста – *Ambrosia artemisiifolia* L. = (*A. artemisiifolia f. artemisiifolia* L., *A. artemisiifolia subsp. artemisiifolia* L., *A. artemisiifolia var. artemisiifolia* L., *A. artemisiifolia var. elatior* (L.) Descourt., *A. chilensis* Hook. & Arn., *A. elata* Salisb., *A. elatior* L., *A. elatior var. elatior* L., *A. glandulosa* Scheele, *A. incisa* F.G., *A. monophylla* Rydb., *A. paniculata f. paniculata* Michx., *A. paniculata var. paniculata* Michx., *A. pusilla* Rafin., *Iva monophylla* Walter) належить до родини Asteraceae, або Compositae (Айстрові, або Складноцвіті)

Амброзія полинолиста засмічує всі польові культури, особливо просапні та зернові, а також городи, сади, виноградники, луки, пасовища, полезахисні лісосмуги. Часто трапляється на узбіччях залізниць, шосейних і ґрунтових доріг, по берегах річок і ставків, на пустищах та інших необроблюваних землях, на вулицях, присадибних ділянках населених пунктів, скрізь, де порушено природний рослинний покрив. Посіви озимих культур вона засмічує менше.

Шкідливість *A. artemisiifolia* в районах масового поширення винятково велика – це зниження врожайності і засмічення врожаю сільськогосподарських культур, погіршення якості кормів, зниження продуктивності пасовищ і негативний впливу на здоров’я людей. Розвиваючи потужну надземну масу й кореневу систему, амброзія сильно пригнічує культурні рослини та споживає з ґрунту дуже велику кількість поживних речовин. Крім конкуренції за елементи живлення й вологу, амброзія впливає алелопатично-активними речовинами на проростання насіння і ріст культурних рослин. При сильному засміченні посівів амброзією полинолистою врожайність культур різко знижується. Крім цього, під час збирання врожаю засмічених посівів пізньостиглих культур (соняшник, коноплі, люцерна, насінники овочевих) у нього потрапляє насіння амброзії, відокремити яке досить важко. У таких випадках необхідні додаткові витрати на очищення насіннєвого матеріалу. У разі засмічення посівів багаторічних трав (конюшини, люцерни й ін.) і однорічних трав на зелений корм, а також луків, пасовищ, якість корму, який заготовлюють, зменшується. У рослинах амброзії утворюється від 0,07 до 0,15 % (щодо сирої маси) гірких речовин і ефірних масел. При згодовуванні корму з амброзією коровам смак молока стає гірким.

Амброзія полинолиста – екологічно небезпечний бур’ян. Її пилок викликає у людей таке захворювання, як амброзійний поліноз. У період цвітіння цієї рослини від нього страждає величезна кількість населення, у людей втрачається працездатність, опухають слизові оболонки верхніх дихальних шляхів та очі, з’являється нежить і сльозотеча, розвивається астма.

Вид походить з Північної Америки. На територію Європи вона була завезена в 1873. Нині вид поширений по всьому світу:

Європа: Австрія, Албанія, Бельгія, Білорусь, Боснія і Герцеговина,

Великобританія, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Італія, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Північна Македонія, Польща, Португалія, Росія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія, Швейцарія, Швеція;

Азія: Азербайджан, Грузія, Індія, Казахстан, Китай, Корея (Південна), Тайвань, Туреччина, Японія;

Африка: Алжир, Бурунді, Єгипет, Лівія, Маврикій, ПАР.

Північна Америка: Канада, США;

Центральна Америка та країни Карибського басейну: Багамські о-ви, Бермудські о-ви, Гваделупа, Гватемала, Домініканська Республіка, Куба, Мартиніка, Мексика, Ямайка;

Південна Америка: Аргентина, Болівія, Бразилія, Колумбія, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі;

Австралія та Океанія: Австралія, Нова Зеландія (рис. 1).

В Україні рослина вперше виявлена у 1914 р. Після 50-х років XX ст. бур'ян почав поширюватись у північному і західному напрямках України. Вже у 1925 р. у визначниках України з'явився один новий вид – амброзія полинолиста. Станом на 1 січня 2019 р. площа засмічена амброзією полинолистою в Україні становить 3,084 млн га.

Рис. 1. Світовий ареал *Ambrosia artemisiifolia* L.

A. artemisiifolia розмножується лише насінням, яке утворюється у великій кількості. Невеликі рослини продукують 50–3000 насінин, добре розвинені рослини можуть давати по 30–40 тис., а окремі екземпляри до 80–100 тис. насінин. Свіжозібране насіння не проростає, 4–6 міс. воно перебуває в стані біологічного спокою. Незріле насіння (у фазі молочної й воскової стиглості) здатне дозрівати і проростати. Дозрівання насіння відбувається і під час зберігання на складі, і в ґрунті. Чим глибше насіння амброзії перебуває в ґрунті, тим довше воно залишається життєздатним. Як і більшість бур'янів, амброзія

полинолиста має довгий період сходів. За сприятливих умов, особливо достатньої вологості, сходи можуть з'являтися протягом усього вегетаційного періоду. Чим пізніше з'являються сходи, тим коротший період вегетації рослин, і тим швидше вони проходять усі фази розвитку, щоб встигнути сформувати насіння. Повний цикл розвитку бур'яну складається зі сходів фази двох справжніх листків, фази чотирьох листків, стеблування, бутонізації, цвітіння і плодоношення. На початку росту коренева система амброзії формується швидше за надземну масу. Фаза 2–4 справжніх листків триває протягом місяця. Потім амброзія починає швидко нарощувати значну біомасу. Цвіте в серпні.

Амброзія полинолиста здатна рости на ґрунтах різних типів, однак особливо добре – на суглинистих, торф'яних і чорноземних ґрунтах з pH 6,0–7,0. На дуже кислих і бідних ґрунтах рослини амброзії маленькі – заввишки 7,5–15 см.

A. artemisiifolia – однорічна трав'яниста рослина. За зовнішніми ознаками амброзія полинолиста нагадує полин звичайний (*Artemisia vulgaris* L.) (рис. 2, A, B). На цю схожість вказує видова назва – полинолиста.

Стебло прямостояче, розгалужене, опушене короткими волосками. Висота стебла й розміри надземних органів сильно варіюють. При густому травостої на сухих схилах і бідних ґрунтах рослини ледь досягають висоти 10–15 см; на родючих ґрунтах, за достатнього зволоження і рідкого травостою окремі рослини досягають 2,0–2,5 м висоти. У польових умовах амброзія виростає в середньому до 1 м заввишки і 1–2 см завтовшки (у нижній частині стебла). Корінь стрижневий, веретеноподібний з потужним розгалу-женням, проникає на глибину до 4 м. Листки в нижній частині стебла супротивні, черешкові, у середині чергові, одно- або двопірчасто-розсічені, завдовжки 5–10 см. Верхні листки коротко-черешкові або сидячі, майже цілісні. Верхня сторона листкової пластинки темно-зелена, нижня сірувата завдяки короткому опушенню.

Амброзія полинолиста однодомна рослина (на 95 %), тобто на одних і тих самих екземплярах рослин є чоловічі й жіночі квітки. Однак іноді трапляються екземпляри лише з жіночими квітками. Чоловічі квітки жовтого кольору, зібрані в кошики по 5–25 квіток; їх діаметр – 25 мм, зібрані в колосоподібні суцвіття, які розміщуються на верхівках гілок. Жіночі кошики розташовуються в пазухах листків або біля основи чоловічих суцвіть по 2–3 разом.

Кошики зазвичай одноквіткові. Віночка в жіночих квіток нема, квітки знаходяться в оберненояйцеподібному оплодні. Під час дозрівання сім'янки, оплодень твердіє. *A. artemisiifolia* переважно вітрозапильна рослина, кожна жіноча квітка формує один плід. Плід – обернено-яйцеподібна сім'янка в оплодні, біля основи клиноподібна, здавлена, з 5–7 дрібними (до 1 мм) шипиками навколо верхньої опуклої частини й одним більшим у центрі, на верхівці.

А) Б)

В) Г)

Д)

Рис. 4.30. Амброзія полинолиста:
А) сходи; Б, В) суцвіття; Г) рослина; Д) насіння

Поверхня часто з поздовжніми й поперечними смугами і сітчастою зморшкуватістю. Забарвлення від зеленувато-сірого до коричневого. Довжина сім'янки в оплодні – 2,5–3,25 мм, ширина й товщина – 1,5–2,0 мм. Оплодень досить легко відділити від сім'янки, тому в продукції можуть бути і сім'янки в оплодні, і власне сім'янки. Сім'янка обернено-яйцеподібної форми з невеликим виступом на верхівці (залишком стовпчика). Поверхня слабкоблискуча або матова, гладенька. Забарвлення від сірувато-бурого до майже чорного. Довжина сім'янки – 1,5–2,2 мм, ширина й товщина – 1,0–1,5 мм (рис. 2, Г).

Від материнської рослини насіння може переноситися на значні відстані водними потоками талої води навесні, по струмках, ярах, річках. Насіння довго тримається на поверхні води, тому що в ньому є повітряний мішок (між сім'янкою й оплоднем). Крім того, поверхня оплодня має гідрофобні властивості й довго не розмокає (до 2 год.). Розповсюдженню бур'яну сприяють: вітер у зимовий період, коли з нескошених рослин облітає насіння й ковзає по сніговому покриву; птахи, для яких насіння амброзії є кормом; транспорт, колеса автомашин, тракторів та інших транспортних засобів, а також взуття людей, до якого насіння прилипає разом із ґрунтом. Насіння *A. artemisiifolia* може бути занесене в регіони, вільні від цього бур'яну, з вітчизняним та імпортним насіннєвим і продовольчим зерном, продуктами переробки зерна (соєвий шрот, комбікорми та ін), відходами від переробки насіння сільськогосподарських культур (макухи, соняшнику, відходів, насіння люцерни або конюшини та ін.), із сіном, соломою, силосом, у тому числі з підстилкою у вантажних автомобілях, розсадою й іншими матеріалами.

Для запобігання завезення *A. amtemisiifolia* необхідно проводити ретельне інспектування об'єктів регулювання (вантажів, матеріалів, транспортних засобів). Заборонено ввозити на територію України насіння сільськогосподарських культур, яке засмічене насінням бур'яну. Умови використання засміченої продовольчої фуражної й технічної продукції визначають у кожному випадку окремо. Для своєчасного виявлення осередків бур'яну проводять обстеження земельних угідь:

– узбіч та схилів основних автомобільних і залізничних магістралей, територій станцій, по яких перевозять сільськогоспо-дарську продукцію;

– пунктів увезення, приймання, зберігання та використання засміченого насіннєвого матеріалу, а також прилеглих до них територій (у радіусі 3 км).

Проводячи обстеження, необхідно враховувати, що в початкові фази росту (2–4 справжніх листків) амброзія полинолиста дуже схожа на полин звичайний. Одна з головних відмінних ознак – наявність опушення на стеблі амброзії, у полину його немає. Крім того, амброзія полинолиста подібна до амброзії багаторічної (*A. psilostachya* D.C.). Розрізняються вони будовою кореневої системи – в амброзії полинолистої корінь стрижневий, а в багаторічної – кореневі пагони.

Вирішальне значення для очищення полів від амброзії полинолистої мають агротехнічні методи боротьби: правильне чергування культур у сівозміні, обробка ґрунту, догляд за посівами, спрямований на зниження запасів насіння бур'яну в ґрунті й запобігання повторного засмічення ґрунту і врожаю

сільськогоспо-дарських культур. На землях, дуже засмічених амброзією, кращим заходом щодо очищення ґрунту від запасів насіння є використання чистого пару, де, за правильного обробітку, засміченість бур'яном знижується на 70–80 %. Засмічені площі варто відводити під беззмінний (2–3 роки) посів озимих зернових з попереднім напівпаровим обробітком ґрунту. На полях з легкими ґрунтами, які дуже засмічені насінням амброзії, не слід проводити передпосівну культивацію, оскільки вона створює сприятливі умови для проростання насіння амброзії й масової появи сходів, які пригнічують сходи ранніх ярових. У цьому разі краще обмежитися боронуванням. В інших випадках проводять звичайну передпосівну обробку – культивацію з боронуванням. У посівах кормових трав заходи щодо боротьби з амброзією зводяться в основному до створення найсприятливіших умов для зростання цих культур – високоякісний обробок ґрунту, унесення добрив, оптимальні строки посіву та ін. Добре розвинені трави значною мірою пригнічують амброзію. Значний ефект можна отримати, застосовуючи гербіциди.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНОГО ДИЗАЙНА В ИНТЕРНЕТ-РЕКЛАМЕ

Мартиросова Алина Рубеновна
студентка 3 курса гр. Дизайн-2018-3 кафедры «ДОМ»
Харьковский Национальный Университет Городского хозяйства
им. А. Н. Бекетова

Вергунова Наталья Сергеевна
кандидат искусствоведения, доцент кафедры «ДОМ»
член Союза Дизайнеров Украины
Харьковский Национальный Университет Городского хозяйства
им. А. Н. Бекетова

Морская Александра Александровна
ассистент кафедры «ДОМ»
Харьковский Национальный Университет Городского хозяйства
им. А. Н. Бекетова

Аннотация.

В статье поднимается вопрос о проблемах использования мультимедийного дизайна в интернет-рекламе, рассматривается практический аспект этих проблем и перспектива развития интернет-рекламы за счет мультимедийного дизайна.

Ключевые слова: интернет-реклама, дизайн, оформление, мультимедийный дизайн, анимация, визуализация, интернет-маркетинг.

Постановка проблемы: проблема, затронутая в данной статье, заключается в аргументации темы: «Использование мультимедийного дизайна в интернет-рекламе».

Анализ последних исследований и публикаций: исследователи, занимающиеся подобной тематикой, предлагают свои собственные, субъективные толкования, касательно проблем использования мультимедийного дизайна в интернет-рекламе, а также перспективы развития рекламы за счет дизайна.

Цель работы: Ознакомиться с ключевыми понятиями и примерами создания интернет-рекламы средствами мультимедийного дизайна, выявить основные недостатки и преимущества этого процесса.

Результаты исследований: согласно результатам исследований интернет-реклама является самой эффективной среди всех видов реклам. В результате использования мультимедийного дизайна в рекламе возрастают темпы продаж, укрепляются позиции компаний на рынке, происходит активный приток целевой

аудитории. Мультимедиа облегчает восприятие рекламы и представление о товаре, услуге и т.п., только при условии корректного оформления дизайна.

1) Семантика понятий мультимедии и интернет-рекламы

Мультимедия в рекламе это текстовые, звуковые, анимационные и визуальные технологии, применяющиеся с целью привлечь внимание целевой аудитории (в данном случае покупателей) к рекламным материалам.

Мультимедийную рекламу можно разделить на стандартную, такую как: радио, ТВ, СМИ и т.п., и интернет-рекламу. Большую популярность набирают все виды интернет-рекламы, так как в современном мире человек тратит большую часть своего времени на интернет. Поэтому именно реклама в интернете является одним из самых эффективных средств продвижения разнообразной продукции.

Интернет-реклама разделяется на определенные виды: баннеры, видео-реклама (тесно связана с ТВ-рекламой), брендирование, текстово-графические блоки.

- Баннеры

Это статичные или частично анимированные графические блоки, размещенные на сайте на определенный срок или на постоянную основу. Также некоторые баннеры являются гиперссылкой на сайт рекламодателя или на страницу с дополнительной информацией. Данный вид рекламы называют тизерной, так как для нее свойственна перегруженность деталями и информацией. То есть целью является прежде всего чтобы рекламу заметили.

Рис.1 (Пример баннера)

- Видео-реклама

Относительно новый вид мультимедийной рекламы. Данный вид интернет-рекламы чаще всего размещается на различных веб-сервисах или внутри, просматриваемого пользователем, видео (например реклама на YouTube). Видео-реклама максимально приближена к ТВ рекламе и связана с широким распространением видеоконтента в сети. То есть, если пользователь не смотрит телевизор, он скорее всего увидит такую же рекламу, как на ТВ, в интернете. Такая реклама может появляться в любой части ролика. Кроме того любая видео-реклама сопровождается ссылкой, что является довольно удобным дополнением.

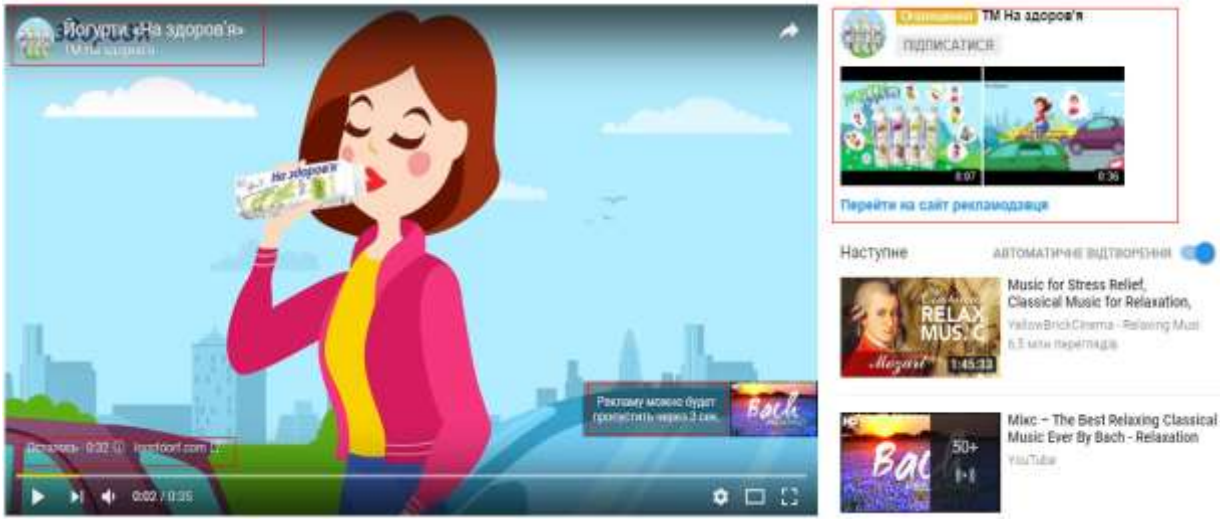

Рис.2 (пример видео-рекламы)

- Брендирование

Данный вид рекламы используется только на популярных сайтах. Это фирменное оформление рекламной площадки или сайта, с использованием легкоузнаваемых элементов бренда компании, фирмы и т.д. Брендирование стоит довольно дорого, поэтому этой интернет-рекламой пользуются только крупные фирмы. В основном данная реклама статична и редко в ней присутствует анимация.

Рис.3 (пример брендирования)

- Текстово-графические блоки

Это так называемые «рекламные сообщения». Представляет собой небольшой блок с рекомендацией или предложением о товаре. В основном размещается в интернет-магазинах. Реклама простая, используется несложная анимация. Является одним из самых распространенных видов рекламы.

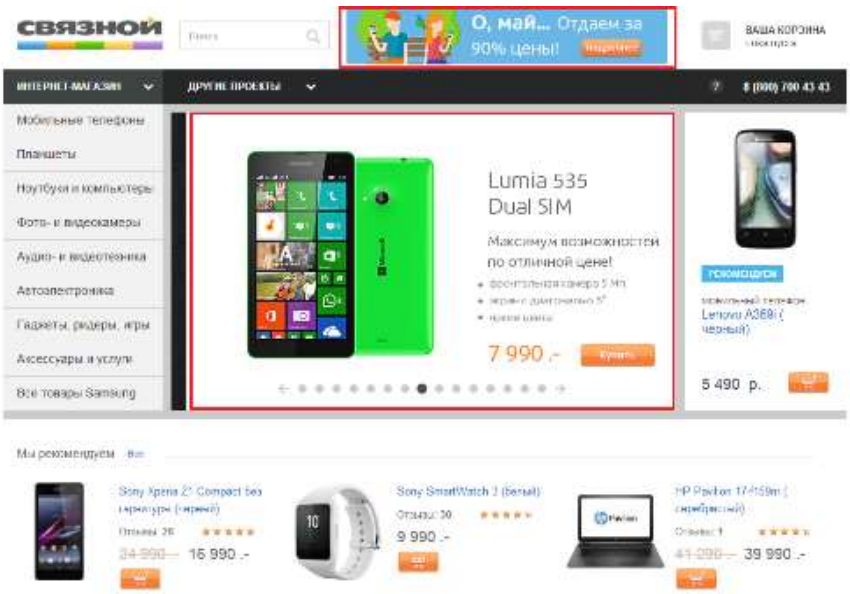

Рис.4 (пример текстово-графических блоков)

2) Процесс создания интернет-рекламы. Технологии мультимедиа. Применение мультемедийных технологий.

Процесс создания интернет-рекламы довольно сложный, особенно с использованием мультимедийных технологий. Изначально перед дизайнером ставятся конкретные цели, например изучить рекламный объект и правильно его прорекламировать. С процессом создания тесно связано понятие медиа маркетинга.

Медиа маркетинг - элемент рекламы и продвижения, который работает посредством коммуникации с аудиторией в социальных сетях. Данное понятие применяется для создания интернет-рекламы в социальных сетях, таких как: FB,VK, Twitter, Instagram, Youtube.В соцсетях как и на сайтах используются все виды интернет-рекламы.

Касательно мультимедийных технологий, то для рекламы чаще всего используется анимация, звуковые эффекты, трехмерная графика.

Анимация (воспроизведение ряда картинок, за счет чего появляется эффект движения) придает сайту «изюминку» и привлекает внимание пользователя. Также анимация помогает показать продукт рекламы со всех ракурсов или же показать его в действии.

Звуковые эффекты это любая музыка, звуки, мелодии, озвучки использующиеся в рекламе. Чаще всего используется сопровождение рекламы звуками или начитанным текстом.

Трехмерная графика это технология для создания объемных объектов, применяющихся в рекламе.

Изначально дизайнер должен понять, что должна предлагать реклама (продукт, услугу, идею),после этого создается пробный вариант рекламы, который согласовывается с заказчиком, после чего дизайнер применяет всевозможные технологии для оформления и правильной подачи рекламного ролика, баннера и так далее. Если распределить процесс создания интернет-рекламы по пунктам то они будут выглядеть так:

- Анализ рекламного продукта
- Уточнение целей и задач рекламы
- Разработка сценария мультимедиа в рекламе (если это видео-ролик)
- Разработка креативной концепции
- Разработка анимации и работа с видео-материалами
- Работа с музыкой, спецэффектами, звукозаписями и текстами
- Тестирование рекламы
- Утверждение заказчиком

3)Проблематика и преимущества использования мультимедийного дизайна и технологий в интернет-рекламе.

В современном мире интернет-реклама стала одним из основных инструментов продвижения товаров, услуг и идей. При правильном оформлении и применении мультимедиа реклама становится очень эффективной.

Преимущество виртуальной рекламы заключается в том что можно моментально следить за реакцией и действиями пользователей и моментально вносить изменения в дизайн рекламы или что-либо другое. Кроме того мультимедийный дизайн в рекламе привлекает больше внимание покупателей чем допустим полиграфическая реклама.

Мультимедийный дизайн в рекламе эффективен именно тем, что может воздействовать на пользователя с помощью (относится к видео-роликам) кругового проигрывания и человек непроизвольно запоминает рекламу и то,что прорекамировали. Также и с брендированием, если пользователь часто видит одно и тоже оформление он его запоминает и встречая его в какой-либо другой рекламе человек уже четко знает что это за компания и может даже рассказать о ней другим потенциальным покупателям. Помимо преимуществ использование мультимедийного дизайна в рекламе может вызвать абсолютно противоположный эффект.

Основные ошибки и недостатки в рекламе с мультимедийными технологиями:

- Нагромождение сайта баннерами и текстово-графическими блоками. Сталкиваясь с этим пользователь либо ставит блокировку на рекламу в интернете, либо переходит на другой сайт, так как мигающие баннеры по всей странице вызывают дискомфорт при пользовании сайтом.

- Сопровождение баннеров звуковыми эффектами. Данное использование мультимедиа иногда может испугать пользователя. Когда на сайте появляется баннер и неожиданно начинает разговаривать это приводит в недоумение а затем желание убрать рекламу так и не рассмотрев а что предлагают в данном баннере.

- Некорректные размеры рекламы и наложение ее поверх сайта.

- Неправильное сочетание цветов. Речь идет о той рекламе в которой используют сочетание ярких цветов текста и фона. Такая реклама просто раздражает глаз.

- Слишком быстрые анимации. Это относится к гиф-баннерам. Когда анимация слишком быстрая и не вызывает у пользователя интерес.

Что касается перспективы развития мультимедийного дизайна в интернет-рекламе то она такая же как и перспектива развития самого интернета. Чем больше интернет вытесняет ТВ и радио тем быстрее развиваются мультимедийные технологии.

Выводы.

В современном мире использование мультимедийного дизайна в интернет рекламе является одной из основных технологий продвижения продаж разнообразных товаров. В статье представлены ключевые понятия, примеры создания интернет-рекламы средствами мультимедийного дизайна и выявлены основные преимущества и недостатки этого процесса.

К преимуществам относится, прежде всего, тот факт, что интернет-реклама нацелена на создание благоприятного имиджа для компании или фирмы. Так же реклама в интернете облегчает распространение информации о товаре и повышает его продаваемость. Разнообразие мультимедийных технологий позволяет каждой компании подобрать дизайн своей рекламы индивидуально.

Среди недостатков можно выделить большое количество рекламы на сайтах, прерывание рекламой пользование сайтом (отвлечение пользователя от сайта).

Список литературы:

1. https://webformyself.com/multimedia-v-veb-dizajne-sovremennye-texnologii-podachi-informacii/

2. https://lpgenerator.ru/blog/2015/05/06/medijnaya-reklama-v-internete-vidy-preimushestva-effektivnost/

3. Каптерев А. И. Мультимедиа как социокультурный феномен. — М.: Профиздат, 2002.

4. http://profi-media.ru/istoriya-internet-reklamy/

5. proreklamu.com/articles/design/21847-samye-populjarnye-i-chasto-ispolzuemye-programmy-dlja-dizajnerov.html

6. http://www.advesti.ru/publish/design/nelson

7. http://www.sostav.ru/blogs/106173/11455/

8. https://serpstat.com/ru/blog/reklama-na-youtube-formati-i-soveti-po-nastrojke/?lang=ru

MAIN ADVANTAGES OF THE CIRCULAR ECONOMY IN CONTEXTS OF MODERN WORLD REALITIES

Dorosh-Kizym Mariana
PhD in Economics, Associate Professor
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv

Dorosh Marta
Senior Teacher
Lviv University of Business and Law,
Lyceum «European»

Martyniuk Oleg
Student
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv

At the moment, our planet needs almost six months to restore what humanity uses in a year (the so-called «environmental footprint»). Government and business structures are already aware that existing linear systems use resources that expose both society and business to serious risks. Changes in resources, as well as increased waste and pollution, can increase the threat to human well-being and well-being. From the point of view of commercial activity, there are big losses for business.

Closed-cycle economy or circular economy – a model of economic development based on the restoration and rational consumption of resources, an alternative to traditional, linear, economy. It is characterized by the creation of new alternative economic approaches, the task of which is to minimize the negative human impact on the environment [1].

The closed-loop economy is designed to change the classic linear model of production, focusing on products and services that minimize waste and other types of pollution. In the linear model, products are produced, used and disposed of (take-make-dispose). And the circular approach is based on the 3-R principle:

- Reduce: reduce resource use and prefer renewable materials;
- Reuse: use products as efficiently as possible;
- Recycle: recover by-products and waste for further use in the economy.

Many countries around the world have already begun the path to a circular economy. Thus, the European Union has adopted a Circular Economy Action Plan. And within the framework of the Association Agreement between Ukraine and the EU, our country has undertaken to harmonize national legislation with European one.

This contributed to the adoption in 2017 of the National Waste Management Strategy, which provides, in particular, the introduction of the principles of the circular economy.

In the circular model, the materials and waste used again become raw materials for the economy. This solves the problem of shortage of natural resources, high prices for raw materials and reduces dependence on imported materials (fig. 1).

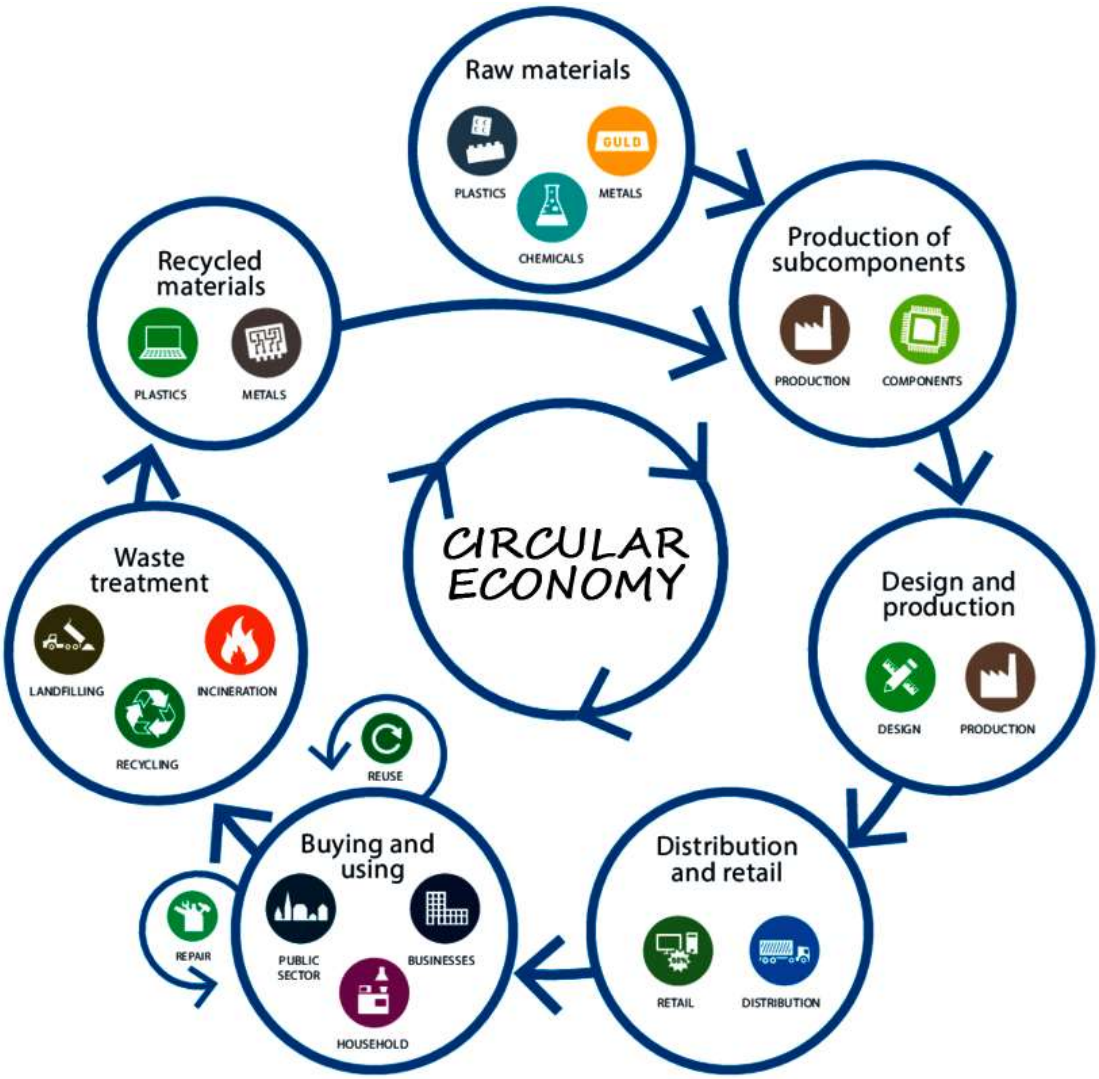

Figure 1. Model of efficient functioning of the circular economy
Source: https://www.researchgate.net

The last point became especially relevant in the era of quarantine and closed borders. Traditional supply chains have been threatened and for many businesses this has been a serious challenge or even a reason to stop.

Circular economy strategies can help avoid the negative effects of isolation, as within this concept supply chains and sales channels are often geographically closer to the place of production.

In practice, the transition to a circular economy is a long and laborious process. According to The Circularity Gap, which is presented annually at the World Economic Forum in Davos, only 9% of the materials in the world economy are reused [2].

However, many businesses have already joined the transformation of the economic model. So, from the first hundred Fortune Global list, 44% of companies have chosen a circular economy strategy.

The leaders in this are the FMCG sectors (Fast Moving Consumer Goods – a term used during the Soviet rule in Ukraine to denote consumer goods (especially light and food products), is those consumed in large numbers by the general population), as well as the automotive industry, while the oil industry, financial services and health care are not yet widely practiced in a closed cycle.

The transition to a circular model of the economy reduces the cost of raw materials, new markets appear, improves dialogue with customers, increases their loyalty, develops new products, creates a competitive business model, improves brand reputation, the company prepares for challenges that will bring it trends of the future.

Companies implement the common principles of the circular economy through various strategies and tools, as a closed-loop economy not only improves the environmental situation, but also increases customer confidence and business efficiency.

There are seven key tools of the circular economy.

1. The design of the future is the production of goods in which traditional materials can be replaced by renewable or recycled ones. This optimizes the use of resources and reduces the amount of waste in the production process.

For example, Adidas has developed running shoes from 100% recycled materials. One type of material is used in production and glue is not used. Thus, after using the shoes can be recycled to produce a new pair.

And, General Electric uses 3D printing in the process of making spare parts to save material.

2. Sharing and virtualization are already common for many business models.

Uber, BlaBlaCar, Airbnb, music streaming services use this approach. One of the Ukrainian examples is the Oh My Look! Brand, which is being transformed from a dress rental service into a virtual subscription wardrobe offer.

Such services work successfully in many countries around the world. Examples include the American Rent the Runway (also called Netflix dresses) and the Chinese YCloset.

3. The strategy "goods as a service" seeks to replace traditional models of selling goods by selling services.

A classic example is Rolls Royce, which offered a similar approach to the market almost 60 years ago. With the Power-by-the-Hour service, the company offers customers in the aviation industry instead of buying aircraft engines – to pay for their use on a fixed rate for 1 hour of work. Due to the service approach, the life cycle of the engine is increased by 25%.

Another example is the successful launch of Volvo car subscriptions. The customer can choose the model through the site and subscribe with a fixed monthly payment. This model is an alternative to leasing or buying a car.

4. Reuse in production, when used products or components become part of new products.

Yes, Canon takes products back at the end of its life cycle and uses components in new devices without compromising the functionality of the materials.

The same approach is implemented by Dell, using used products for the production of spare parts. And, the Michelin Group annually returns 17 million tons of used car tires to the production process. Thanks to R&D developments, they are once again becoming a valuable material.

5. Reuse in consumption, when by optimizing service companies can increase the life cycle of the product.

For example, the eBay marketplace offers restored after damage or defect, but fully functional devices, on a special site at reduced prices.

The reuse strategy also offers to sell and buy used products. In Sweden, there is a whole Retuna supermarket, the range of which, from furniture to books, consists of second-hand things.

6. Industrial symbiosis and recycling of production waste can significantly increase business efficiency.

The first example of symbiosis in the concept of circular economy is considered to be the project in the city of Kalundborg in Denmark. There, the participating companies united the principle of interaction, when the waste of production of one business becomes a resource for another. At the same time, economic costs and CO2 emissions are reduced.

The consortium includes Denmark's largest oil refining company, owned by energy giant Equinor, the pharmaceutical company Novo Nordisk, a municipal water and heat company, a waste management operator and others.

In Ukraine, there are also examples of efficient use of resources in the production process. Thus, the company "Myronivsky Hliboprokt" builds biogas plants for processing poultry waste and energy.

Obolon Group sells beer by-products to agro-industrial companies, which become animal feed. And, in the network of supermarkets "Silpo" special tanks of heat recovery from refrigeration equipment are installed to meet the need for hot water supply [3].

7. The usual term "recycling" is also a strategy of the circular economy. At the end of the product life cycle, the materials are recycled in a safe way.

For example, the manufacturer of sports shoes Nike almost 30 years ago launched the Nike Grind initiative. Old sneakers, collected around the world, were used as a material for making coatings for sports grounds. Since its launch, about 28 million pairs of shoes have been recycled on the surface for sports grounds.

As all over the world, in Ukraine the urgent problem of plastic processing and private business is included in its solution. For example, the Morshinska brand has updated its packaging design by reducing the amount of plastic used by 15%.

The practical transformation of business should begin first with the following initiatives:

Analysis of product features in the context of what customers really value. Often materials can be replaced with renewable ones without loss of quality.

o Logistics can operate bilaterally. Valuable materials can be returned to production after customers use the product.

o Working with other companies to innovate can be mutually beneficial.

o Search for secondary markets. New markets outside the traditional sector of activity can significantly increase the company's customer base and provide profit growth.

o Constant communication with customers about the product and changing needs [4].

The circular economy is built on continuous communication with the consumer and the search for new opportunities.

Unlike the traditional model of economic development, the circular model is the most successful way to conserve resources and materials, and thus the path to sustainable economic growth.

Climate change and the depletion of natural resources are the impetus for the complete disposal and recycling of all materials to become a major goal for the world.

For the economy to become circular, much more is needed than just the complete disposal of all waste. Our world is waiting for radical changes: from the choice of raw materials, methods of product development and new concepts of service – to the widespread use of by-products of one production as a full-fledged raw material for another.

Today, the world is changing like never before. A successful company in a linear economy can be an outsider in the circular paradigm of tomorrow.

When change is imminent, it is important not to miss the moment and adapt to new conditions, among the first to take advantage of the opportunities for growth provided by the closed-loop economy. This requires a new approach to strategy development, launching a transformation process and building an effective system of a new innovative economy (fig. 2).

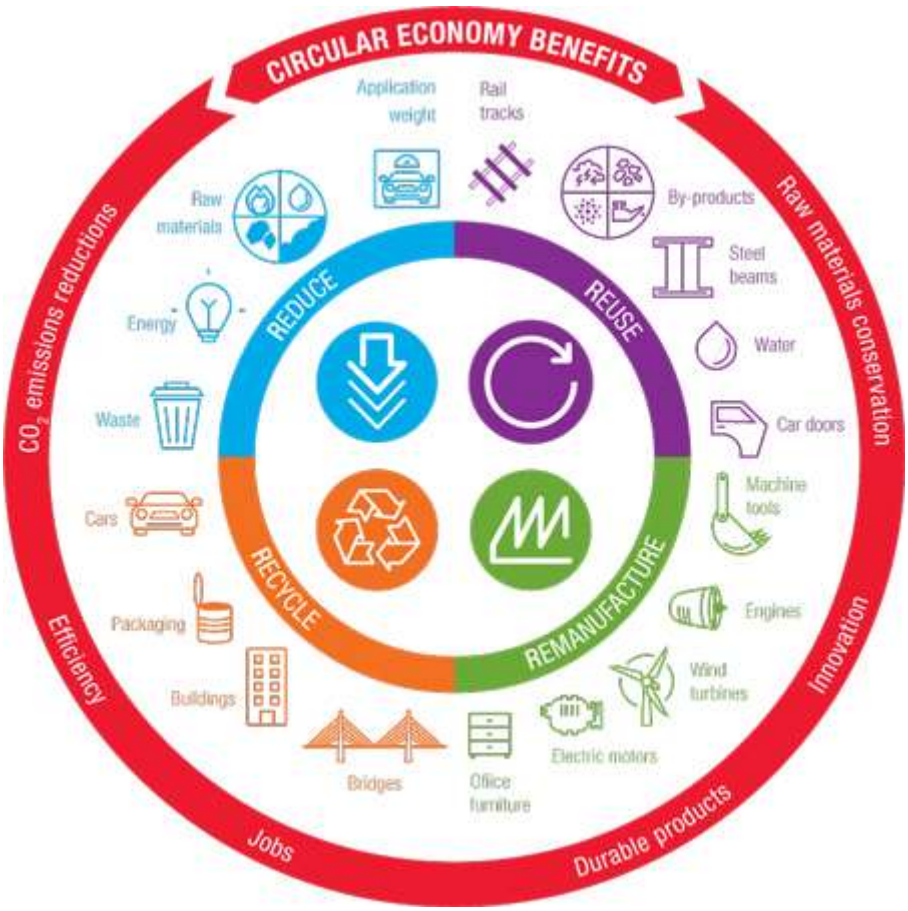

Figure 2. World circular model of the circular economy
Source: https://slidemodel.com/circular-economy-to-save-the-planet

References:

1. Concept. What is a circular economy? A framework for an economy that is restorative and regenerative by design. Global partners of the ellen macarthur foundation. URL: https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/concept

2. Heshmati A. Review of the circular economy and its implementation. URL: http://ftp.iza.org/dp9611.pdf

3. Kabinet ministriv Ukrainy. (2030). Pro skhvalennja Nacionaljnoji strateghiji upravlinnja vidkhodamy v Ukrajini do 2030 roku. [On approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80

4. Mynchynska I. Business Demography Statistics as an Indicator of Business Environment Opportuneness: Comparative Analysis of Ukraine and EU Member States. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/4623

ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПОТОЧНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Гнасько Олена Ігорівна,
студентка 3 курсу
факультету обліку та оподаткування
Київського національного торговельно-економічного університету

Шушакова Ірина Костянтинівна,
к.е.н., старший викладач
кафедри обліку та оподаткування
Київського національного торговельно-економічного університету

Сучасні реалії свідчать про збільшення сум заборгованостей між підприємствами України, що характеризується значними термінами прострочення платежів та змушує здійснювати пошук додаткових шляхів підвищення конкурентоспроможності на ринку товарів, робіт, послуг. Тому для ефективного функціонування підприємства постає необхідність організації достовірного облікового відображення дебіторської заборгованості, що є запорукою отримання об’єктивної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Сьогодні дебіторська заборгованість залишається найвужчим місцем у фінансовій діяльності багатьох підприємств. Відповідно, правильно організований облік заборгованості підприємства сприятиме недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної та позитивно вплине на фінансовий стан підприємства. Виникнення дебіторської заборгованості є об’єктивним процесом, який зумовлений існуванням ризиків під час проведення взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарської операції.

Дебіторська заборгованість як показник є не лише індикатором, що визначає рівень заборгованості, а й економічним явищем, що впливає на діяльність підприємства в цілому. Вагомий внесок у розробку теоретичних питань, удосконалення методології, організації обліку поточної дебіторської заборгованості на торговельних підприємствах зробили вітчизняні науковці: Є.І. Агєєва [1], Ю.В. Безверхня [2], Т.В. Буднік, Є.П. Гнатенко [3], Н.М. Проскуріна [6], А. А. Мазаракі, О.М. Кияшко, О.Ю. Закревська, В. М. Костюченко, Ф. Ф. Бутинець, Г. Г. Кірейцев, а також зарубіжні вчені: Глен А. Велш, М.Х.Б. Перера, Ван Хорн Джеймс, С. Хенк та інші.

Метою тез є розгляд особливостей облік поточної дебіторської заборгованості, його документального оформлення та пошук шляхів удосконалення обліку та звітності цієї економічної категорії.

Аналізу й оцінці дебіторської заборгованості не приділяється належна увага спеціалістів підприємств, що призводить до негативних наслідків, таких як: прискорене зростання заборгованості перед підприємством, не повернення

боргів, втрата власних коштів. Саме ефективна організація розрахунків повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни; підвищенню контролю підприємства за погашенням дебіторської заборгованості; прискоренню обороту оборотних коштів; зменшення видатків обігу; ефективному використанню тимчасово вільних коштів.

Аналіз наукових праць дозволив визначити ключові питання обліку та оподаткування дебіторської заборгованості, що потребують дослідження, наведені на рис. 1.

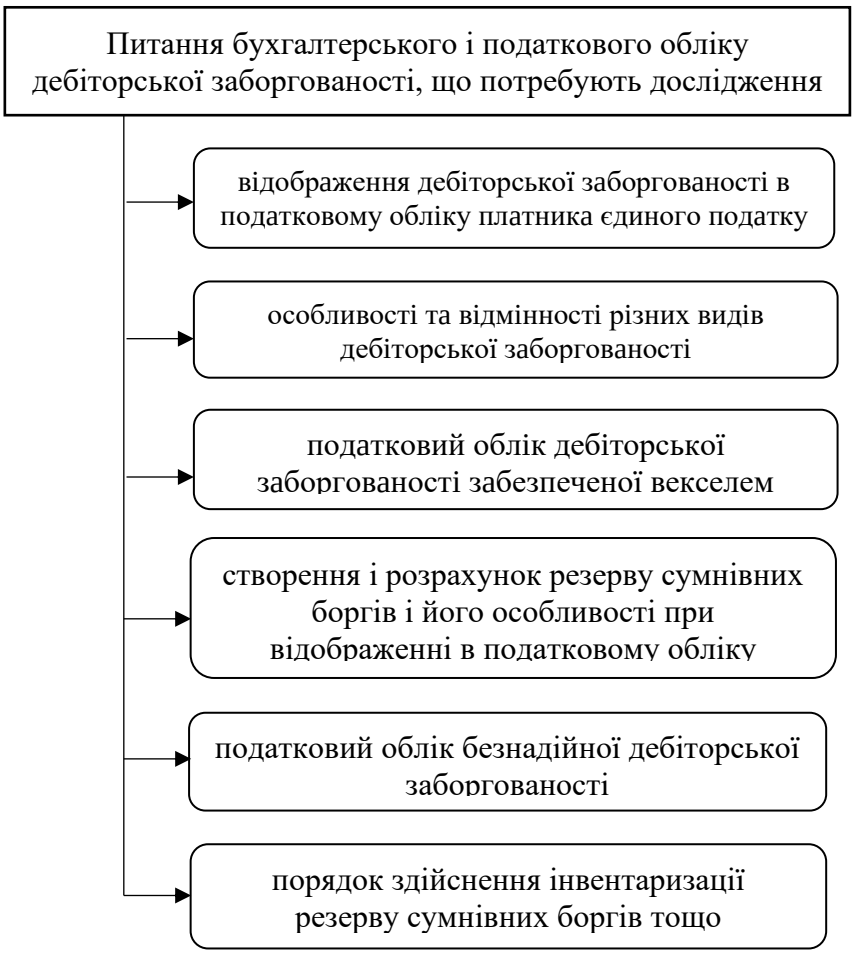

Рис. 1. Питання бухгалтерського обліку та оподаткування дебіторської заборгованості, що потребують дослідження

Джерело: [3]

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансових звітах визначає НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [5]. Норми цього НП(С)БО застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юри¬дичними особами незалежно від форми власності, окрім бюджетних установ. Оцінка залежить від виду дебіторської заборгованості та дату, на яку вона проводиться.

Як видно з рис. 1, на сьогодні в Україні існує ряд питань щодо обліку та оподаткування дебіторської заборгованості, які потребують подальшого вивчення. Важливими аспектами до удосконалення є дослідження та ефективна класифікація видів дебіторської заборгованості, урегулювання податкового

обліку даної економічної категорії, та особливо – створення, оподаткування та інвентаризація резерву сумнівних боргів підприємства. Визначення суми резерву сумнівних боргів можливе різними методами. Одним з таких методів є метод класифікації дебіторської заборгованості. Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Кількість груп і строки, протягом яких не була вчасно погашена (період прострочення) дебіторська заборгованість, визначається підприємством самостійно. Величина резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на підставі класифікації дебіторської заборгованості за періодами її виникнення. Створення резерву дебіторської заборгованості передбачається тільки для дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги і не стосується інших видів дебіторської заборгованості, в тому числі виданих авансів. Завдання керівника (який відповідно до законодавства відповідає за організацію бухгалтерського обліку) є передбачення в наказі про облікову політику застосування одного з методів нарахування резерву. Списується заборгованість з балансу за рішенням (наказом) керівника [1].

Значна кількість суб’єктів господарювання України не нараховують резерви сумнівних боргів, і тим самим плутають показники фінансової звітності, яка, як відомо, є підставою для прийняття відповідних управлінських рішень [6]. Тому потрібно удосконалити законодавчу базу з питань обліку резерву сумнівних боргів та безнадійної заборгованості для забезпечення виконання принципа обачності при відображенні дебіторської заборгованості в обліку та звітності. Із проведеного дослідження можна зробити висновок, що на сьогодні не приділяється належної уваги питанням обліку дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів. У періодичній літературі розглядаються ці питання лише в тому аспекті, що стосується законодавчих змін, надаються роз’яснення нормативних актів та загальна інформація.

Безверхня Ю. В. вважає, що постійно зростаюча концентрація капіталу, високий рівень зовнішньої та внутрішньої конкуренції, непередбачуваність інфляційних рухів, навіть у країнах зі стабільними грошовими системами, значний ріст виробничих витрат і частки доданої вартості у собівартості продукції, та інші фактори, специфічні для сучасного бізнесу – все це обумовлює посилений інтерес до внутрішнього й управлінського обліку [2]. Тому актуальним наразі є питання правильного та своєчасного складання управлінської звітності задля систематизації для прийняття відповідних рішень.

Для підвищення рівня якості дебіторської заборгованості й контролю за рухом готівкових коштів, необхідної для зацікавлених користувачів облікової інформації та забезпечення здійснення більш ґрунтовного фінансового аналізу для цілей управління вдосконалюються існуючі методики відображення у звітності дебіторської заборгованості. Однією з форм фінансової звітності, яка відображає детальну інформацію про дебіторську заборгованість за строками її погашення є форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» [4]. Важливою складовою фінансової звітності підприємства є внутрішня бухгалтерська

звітність. Це звітність, яка складається бухгалтером-аналітиком та подається власнику чи керівнику підприємства і використовується для прийняття управлінських рішень, основною метою якої є надання оперативної релевантної інформації відповідно до вимог управлінського персоналу.

Дебіторська заборгованість, як фінансовий інструмент має значний вплив на управління діяльністю підприємства в цілому. Застосування удосконалених форм фінансової звітності у поєднанні з використанням форм внутрішньої управлінської звітності позитивно вплине на ефективне проведення аналізу дебіторської заборгованості як фінансового активу підприємства, що дозволить отримати більш точну та достовірну інформацію про неї без додаткових затрат часу та облікових робіт. Створення ефективної моделі обліку дебіторської заборгованості дозволить уникнути ризиків неплатоспроможності і зниження показників ліквідності внаслідок отримання об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Агеева Е.И. Кредитная политика как инструмент управления дебиторской задолженностью. *Финансовый менеджмент*. 2004. №6. С.22-23;
2. Безверхня Ю.В. Бюджетування як метод управлінського обліку та його відображення у звітності. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2012. тВип. 9(1). С.57-62;
3. Буднік Т.В., Гнатенко Є.П. Проблеми та шляхи удосконалення дебіторської заборгованості як об'єкта обліку й аналізу. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2016. Вип. 9. С. 740-743;
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. наказом М-ва фінансів України від 07.02.13 р. №73. URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 25.02.2021);
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : затв. наказом М-ва фінансів України від 08.10.99 р. № 237. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 18.03.2021);
6. Проскуріна Н.М. Резерв сумнівних боргів: удосконалення методики розрахунку. *Облік, аналіз та аудит. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка».* 2014. Вип. 25. С. 195-199.

ФОРМУВАННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ БІРЖОВИХ ТОВАРІВ

Кустов В.П.
здобувач кафедри маркетингу, підприємництва і організації виробництва
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

Експерти розцінюють кризу як час для структурних і якісних перетворень. В Україні створено велику кількість товарних бірж, проте рівень розвитку сучасного національного біржового ринку мінімальний. Несформований власний біржовий інститут. Немає стимулюючих важелів для мотивації учасників ринку здійснювати біржову діяльність на сучасному прозорому біржовому майданчику.

У полі зору наукового дослідження знаходиться структура категоріального апарату таких понять: «інформаційне забезпечення», «управління», «ціноутворення», «біржові ціни» і «біржові товари» (рис. 1).

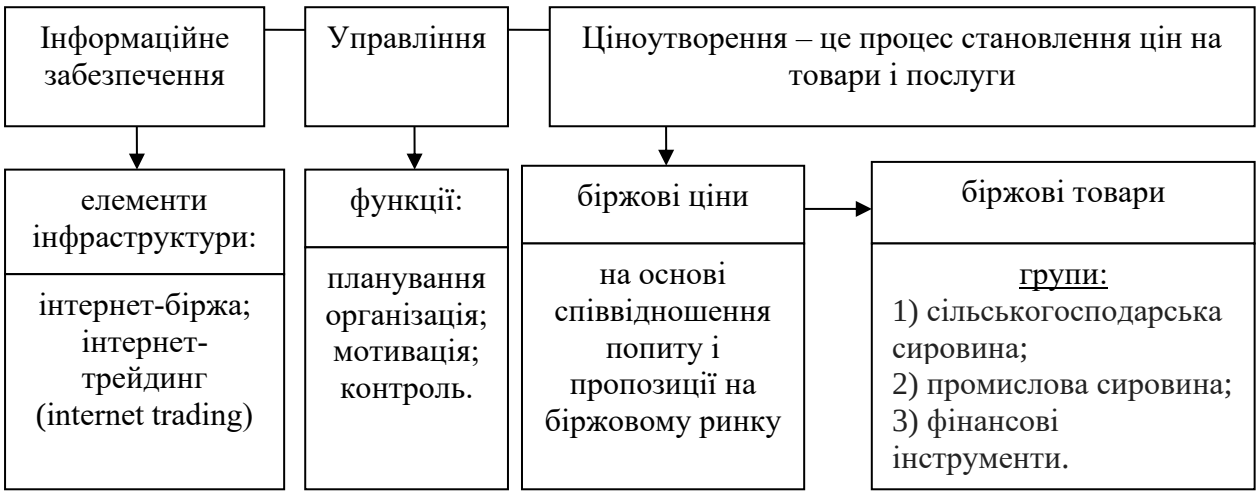

Рис. 1. Структура категоріального апарату інформаційного забезпечення управління ціноутворенням біржових товарів

Джерело: розроблено автором

Беззаперечним є той факт, що Україна залежить від ціноутворення на біржових ринках. Існує дуже багато невирішених проблем, зокрема більшість зовнішньоекономічних контрактів не стандартизовані, вітчизняна продукція не відповідає якісним характеристикам біржових контрактів світових бірж. І врешті-решт, базис ціни, який розраховується як різниця між ф'ючерсним ринком і ринком реального товару, прямо впливає на ціноутворення і його у практичній діяльності не можливо спрогнозувати.

Базис ціни є важливим показником вірності розрахунку ринкових цін. Неможливість визначення базису змушують експортерів звертатися до контролюючих органів. Також в Україні не можливо використовувати біржові котирування світових бірж.

Результати аналітичних даних Аграрної біржі динаміка торгів пшеничним ф'ючерсом на біржі MATIF і ціни продовольчої пшениці FOB Одеса показали, що базис коливається у дуже широкому діапазоні. Такий факт пояснюється, по-перше, внутрішніми факторами попиту і пропозиції; по-друге, якістю зернових культур; по-третє, ринковою кон'юнктурою світової торгівлі.

Так, для визначення порівняльних цін варто звернути увагу на котирування світових бірж, а саме [1]:

- рівень ліквідності на вітчизняному ринку значно нижчий ніж на світовому;
- біржові котирування світових бірж враховують як спекулятивні, так і фундаментальні фактори, а тому, відповідно, відображається реальна вартість активу;
- стандартизовані біржові контракти, а тому конкуренція ведеться згідно вартості активу.

Методикою ціноутворення є сукупність конкретних правил формування ціни. Існує таке поняття як модель ціни, що означає принципову форму виразу ціни як економічної категорії. За ринкових відносин механізм ціноутворення проявляється через самі ціни та їх динаміку.

Поведінка цін по мірі віддалення періоду постачання від періоду торгів, як правило, має поведінку близьку до лінійної залежності. Чим віддаленіша дата постачання від дати торгів, тим ціна на торгах вища, тобто спостерігається нормальний ринок, а якщо менша – інвертований ринок [2].

Для усунення невідповідності терміну відстрочення платежу треба розрахувати скільки будуть коштувати гроші, які віддають за пшеницю сьогодні через певний проміжок часу (в даному випадку – через 90 календарних днів). У бухгалтерському обліку таке завдання зазвичай вирішується через розрахунок майбутньої вартості грошей за формулою (1):

$$FV = PV \times (t + r)^2, \qquad (1)$$

де: FV (Future Value) – майбутня вартість грошей;

PV (Present Value) – поточна вартість грошей;

r – ставка дисконтування;

t – кількість періодів дисконтування.

Аналогічні розрахунки можна здійснити за допомогою стандартної функції Excel БС (FV).

У більшості випадків цілком достатньо буде прийняти за ставку дисконтування процентну ставку на короткострокові кредити, які видаються комерційними банками суб'єктам господарювання. Така інформація регулярно оприлюднюється Національним банком України [2].

Існують певні проблеми, що пов'язані із застосуванням методу порівняльної неконтрольованої ціни (ПНЦ), зокрема для товарів, які мають біржові котирування [3]. В Україні біржові котирування багатьох товарів істотно відрізняються і безпосередньо залежать від ринку, на якому відбувається торги. Навіть якщо визначити біржу, то все одно наступні коригування вартості товару

будуть невизначеними. Також це стосується і тих біржових товарів, щодо яких переліком Кабінету Міністрів України регламентовано обмежена кількість джерел для порівняння.

Таким чином, створення національного біржового ринку повинно стати справжнім ціноутворюючим центром в Україні.

Список літератури:

1. Особливості ціноутворення на українському ринку. Аграрна біржа. URL: https://agrex.gov.ua/osoblivosti-tsinoutvorennya-na-ukrayinskomu-rinku/.

2. Новиков А. Практичне застосування біржових котирувань для цілей трансфертного ціноутворення. *Аксіома Консалтинг Груп*. *Рубрика «Оподаткування / Податок на прибуток»* від 22 грудня 2016 р.

3. Папакін В. Тонкощі трансфертного ціноутворення для біржових товарів. *НВ Бізнес* від 13 липня 2017. URL: https://nv.ua/ukr/biz/experts/tonkoshchi-transfertnogo-cinoutvorennya-dlya-birzhovih-tovariv-1478134.html.

МИСТЕЦТВО ФОРЕНЗІКУ: ХТО І ЯК ПРОВОДИТЬ?

Попова Олександра Володимирівна,
студентка 1 курсу 3 групи ОС «магістр»
Київського національного
торговельно-економічного університету

Міняйло Вікторія Петрівна,
к. е. н., доцент
Київського національного
торговельно-економічного університету

Міжнародна асоціація сертифікованих фахівців по боротьбі з шахрайством (Association of Certified Fraud Examiners, ACFE) стверджує, що через недобросовісних менеджерів компанії в середньому втрачають від 5% до 100% річної виручки. П'ята частина великих бізнесменів оцінюють обсяг фінансових втрат від різних випадків шахрайства за рік в суму від $ 100 000 до $ 5 млн. Причому, такі втрати частіше фіксуються в сферах транспорту, логістики та технологій. Ще 60% компаній заявляють про більш «скромні» втрати - до $ 100 000 в протягом року [3].

Та це далеко не означає, що практикує шахрайство лише персонал компанії, до таких дій здатний будь-який співробітник: як CEO, так і рядовий працівник, і навіть кур'єр. Посада неважлива. Якщо є шанс - будуть і ті, хто ним скористається. Завдання процедури форензік - попередити або мінімізувати такі ризики. А якщо неприємний інцидент все ж стався - знайти винних і повернути вкрадені ними активи.

Слово «форензік» походить від латинського «forēnsis», дослівний переклад - «до початку форуму». Це відсилання до часів Стародавнього Риму, де існувала традиція презентації суперечок або злочинів перед великою аудиторією - форумом. І злочинець, і обвинувачений мали виступити з промовою, надати свої докази і аргументи. Найпереконливіший зазвичай і вигравав справу [4].

В англомовних країнах термін «форензік» часто використовується як синонім криміналістики - науки про розслідування злочинів. Але якщо криміналістика концентрується в основному на розслідуваннях кримінальних правопорушень, то форензік - на фінансово-економічних. Але деякі їх методики схожі, а професійні форензисти нерідко залучаються для допомоги правоохоронним органам.

Процедура форензік є комплексною перевіркою всіх департаментів компанії. Але алгоритм цієї перевірки може відрізнятися в залежності від того, для яких цілей вона ініціюється. Свій вплив мають і інші чинники, наприклад, розміри компанії або галузь, в якій вона працює.

Але в будь-якому випадку перше, на що звертають увагу форензисти, - це:

- повнота і достовірність фінансової звітності компанії;
- рівень системи внутрішнього контролю компанії;

- наявність корпоративних регламентів і політик, наприклад, політик закупівель та надання знижок комерційним департаментом компанії;
- наявність конфлікту інтересів у компанії, наприклад, поєднання посадових обов'язків;
- аудиторські висновки за минулі роки [4].

Форензисти також вивчають показники рентабельності компанії, її ліквідність, наявність кредиторської заборгованості, боргів по виплатах податків або розрахунках з персоналом. Крім того, за допомогою спеціальних методик проводиться аналіз структури підприємства на предмет ризику відмивання грошей - це допоможе виявити уразливість у бізнесі і заблокувати її. Або вийти на шахраїв, якщо факт крадіжки все ж підтвердиться.

Паралельно з перевіркою документації проводиться процедура HUMINT (англ. Human source intelligence) - оперативне опитування персоналу. Воно буває різних типів і може охоплювати як весь штат, включаючи керівну верхівку, так і окремо взятих співробітників.

Важливо відзначити, що форензік проводиться не тільки тоді, коли є підозра в крадіжці коштів в компанії. Дана процедура - свого роду тест на ефективність команди, внутрішніх бізнес-процесів в компанії. Також це зручна можливість оцінити, наскільки добре працює бізнес і які ризики є зараз або можуть виникнути в майбутньому.

Робота форензистів безпосередньо пов'язана з розкриттям злочинів і пошуком винного, вони часто ведуть оперативно-слідчі заходи, проводять повноцінні допити і нерідко шукають зловмисників. Але для пошуку доказів і формування доказової бази використовуються тільки інтелектуальні знання бухгалтерії, фінансів, юриспруденції, аналітичний потенціал і уміння помічати деталі, адже саме в них часто криється нитка шахрайської схеми. Тому робочі команди форензистів часто включають в себе: бухгалтерів, аудиторів, юристів, аналітиків, колишніх правоохоронців.

При всій своїй орієнтованості на розслідування злочинів, форензік - це не тільки про шахрайство. З його допомогою можна вирішувати й інші проблеми, наприклад:

- проводити корпоративну розвідку;
- проводити техніко-економічне обгрунтування стартапів;
- перевіряти благонадійність партнерів по бізнесу, контрагентів та інших юридичних і фізичних осіб;
- збирати доказову базу для судової експертизи [4].

На перший погляд може здатися, що форензік і фінансовий аудит - це одне і те ж. Адже і в тому, і в іншому випадку виконавці особливу увагу приділяють перевірці фінансової звітності. Насправді все не зовсім так.

Основне завдання фінансового аудиту - перевірити облік господарських операцій, виходячи з критерію вибірки, на предмет їх відповідності первинній документації [1]. Форензисти ж аналізують куди більший пласт документів, іноді навіть суцільним методом. Вони також звертають увагу на операції і події нефінансового характеру. Наприклад, форензисти виявили, у компанії-клієнта,

що співробітник навмисно розпускає недобросовісні чутки про невиплату заробітної плати та нерозрахунок з постачальниками продукції. Пізніше з'ясувалося, що цього співробітника підкупили конкуренти компанії. За допомогою чуток вони хотіли знизити вартість компанії.

Недоцільно порівнювати роботу експертів з форензіку і служби безпеки. Остання вирішує широкий спектр завдань і фізично не здатна встежити за всім. Крім того, співробітники служби безпеки, як правило, не настільки обізнані в тонкощах бухгалтерського обліку, щоб самостійно виявляти пов'язані з нею порушення, адже найчастіше пост керівника служби безпеки компанії займає колишній співробітник слідчих органів, у якого немає профільної фінансової або бухгалтерської освіти. Більш того співробітник служби безпеки фізично перебуває в компанії і спілкується всередині компанії з людьми, що наводить на думку, що він може бути не зовсім незалежним «експертом». А форензист – це незалежний експерт, вплинути на роботу якого непросто.

Його головна зброя - знання і спостережливість. Форензисти відрізняються уважністю до деталей, адже саме в них криється істина.

Отже, можна зробити висновок, що форензік — це свого роду мистецтво розслідування у відношенні людей і грошей, сукупність експертиз різного характеру, які дають змогу отримати інформацію з тією чи іншою метою. Також потрібно чітко усвідомлювати різницю між аудитом і форензіком: аудит — покликаний підвищити довіру до фінансової звітності компанії, ключовий момент — операції перевіряються на основі вибірки, тоді як під форензіком розуміється всебічний аналіз, і не завжди фінансових та юридичних аспектів, це аналіз усіх нематеріальних аспектів. Він спрямований на запобігання випадкам шахрайства і з його допомогою можна мінімізувати виникнення фактів недобросовісних дій, які завдають компанії збитків.

Ще, за висновками експертів, необхідно звертати увагу на те, що не варто витрачати на процедуру форензік більше, ніж в результаті отримаєте (якщо тільки вашою метою є не психологічний вплив на опонента). Причин виникнення відповідних неправомірних дій науковці називають три: сприятлива можливість (часто завдяки відсутності аудиту і системи комплаєнс), мотив і наявність виправдання. Тому необхідно контролювати «пульс» бізнесу і його транспарентність [2].

І наостанок, якщо в компанії орудує шахрай - він зазвичай добре обізнаний про хід всіх або майже всіх транзакцій і йому не складе труднощів скласти звіти так, щоб все виглядало законно і правильно. І виявити невідповідності тут допоможуть тільки особливі методики, що застосовуються саме експертами форензіку.

Список літератури

1. Аудит: методика і організація : навч. посібник / Н. І. Гордієнко, О. В. Харламова, Ю. І. Мізік, О. О. Конопліна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 319 с.

2. Мистецтво розслідування у відношенні людей і грошей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lhs.net.ua/ua-mystetstvo-rozsliduvannia-u-

vidnoshenni-liudei-i-hroshei-artem-kovbel-ta-oleh-malskyi-provely-maister-klas-pro-forenzik-u-legal-high-school-ru-yskusstvo-rassledovanyia-v-otnoshenyy-liudei-y-deneh-a/Мистецтво розслідування у відношенні людей і грошей

3. Слідчі без погонів: навіщо читати книгу «Хроніки аудитора. Форензік – злочин і покарання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mind.ua/publications/20219515-slidchi-bez-pogoniv-navishcho-chitati-knigu-hroniki-auditora-forenzik-zlochin-i-pokarannya.

4. Шерлоки Холмси сучасності. Як ловити корпоративних шахраїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nv.ua/biz/experts/kto-takie-forenzisty-kak-lovit-korporativnyh-moshennikov-50049862.html

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВИХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ І ВАРІАНТИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Сірко Анна Юріївна,
Асистент

Рондова Марина Андріївна,
Крюкова Ганна Володимирівна
студенти
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
м. Дніпро, Україна

Протягом останнього часу в економіці країни в зв'язку з прискореними темпами науково-технічного прогресу і швидким розвитком фінансових інститутів, а також з утворенням нових фінансових інструментів яскраво виразилась циклічність економічного розвитку, що характеризується наявністю, як правило, чотирьох фаз циклу: підйом, пік, спад, дно «нижча точка».

Проаналізуємо фазу спаду, яка викликана різкими змінами ряду економічних інструментів на світовому фінансовому ринку, тобто досліджуємо причини виникнення фінансових кризових явищ в економіці.

Почнемо з розгляду поняття «фінансова криза» в інтерпретації різних авторів (табл.1.).

Таблиця 1

Визначення поняття «фінансова криза»

Визначення	Джерело	Посилання
Криза фінансової системи або фінансова системна криза	«Фінансово-кредитний енциклопедичний словник»	[5]
Глибокий розлад елементів фінансової системи національної економіки	«Великий економічний словник»	[2]
Закінчення фази піку економічного циклу	«Словник фінансово-економічних термінів»	[6]
Містить такі елементи, як різке падіння цін на активи, масові банкрутства у фінансовому та нефінансовому секторі, а також порушення діяльності валютного ринку	Г. Мінскі, Ч. Кіндлеберг	[9], [8]

Процес дезорганізації фінансового ринку, при якому проблеми несприятливого відбору та психологічного ризику призводять до того, що фінансові ринки перестають грати роль каналу з передачі фінансових ресурсів суб'єктам з найкращими інвестиційними можливостями	Ф. Мішкін	[10]
Різке падіння вартості акцій на фондовому ринку та / або зростання напруженості в банківській системі	С. П'ятенко, Г. Саприкіна	[7]
Фінансове банкрутство держави	Ф. Левкоєв	[4]
Значний розлад фінансової системи країни, тобто фінансів держави, підприємств і домогосподарств	С. Мочерний	[5]
Порушення рівноваги у функціонуванні системи фінансових відносин, що виявляється в нестабільності фінансів підприємств і кредитно-фінансових установ і виражене у різкому падінні ВВП, яке призвело до порушення процесу формування та розподілу централізованих фондів держави	К. Рудий	[6]
Порушення рівноваги у фінансово-кредитній системі, яке проявляється у банкрутстві кредитно-фінансових установ і суб'єктів господарювання, знеціненні національної валюти, неспроможності держави фінансувати бюджет і вчасно відповідати за зовнішніми зобов'язаннями	В. Грищенко, М. Кизим, Ю. Іванов	[3]

Побудовано авторами

В економічній літературі немає єдиного визначення даного терміну, крім цього, у нього є велика кількість термінів-аналогів, що використовуються в такому ж контексті, такі як: «економічна криза», «фінансово-економічна криза», «економічний спад», «рецесія», «стагнація» та інші. Всі вони визначають глибокий розлад фінансової системи держави, який супроводжується інфляційними процесами; падінням курсу національної валюти; бюджетним дефіцитом; різкими коливаннями на фондовому ринку та інші.

Якщо аналізувати розглянуті вище визначення «фінансової кризи», то можна стверджувати, що фінансова криза - це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі країни, як всередині неї, так і ззовні.

Постійні кризові прояви свідчать про помилки реформування та необхідність подальших трансформацій економічної системи в країні. У зв'язку з цим

проаналізовано етапність накладання кризових явищ на розвиток економіки України. За часів незалежності України економіка тривалий час перебувала в стані кризи, тому зробимо спробу виокремити етапи найбільш характерних проявів криз в економіці України з виділенням характерних рис та наслідків їх подолання (таблиця 2):

– 1-й етап – революційних перетворень економічної системи (1991-1995 роки);
– 2-й етап – реформування економічної системи (1996-2000 роки);
– 3-й етап – гетерогенного зростання економіки (2001-2008 роки);
– 4-й етап – економічного спаду (2009);
– 5-й етап – економічна криза (2013-2014);
– 6-й етап - глобальна фінансова криза (2020).

Таблиця 2

Ксифікація кризових явищ в Україні та світу їх наслідки

Етапи становлення економіки України	Види криз в економіці України	Світові економічні кризи	Наслідки перебігу світових економічних криз для України
Революційних перетворень економічної системи (1991-1995 роки)	Цивілізаційна криза соціалістичної системи; структурна; політична; технологічна; соціальна; економічна	Криза СРСР (1990-1991 р.) Мексиканська і Бразильська кризи (1993-1996 р.)	Стопор економіки, падіння виробництва, дефіцит товарів, інфляція, розпад грошово-кредитної системи, падіння доходів населення, безробіття
Реформування економічної системи (1996-2000 роки)	Економічна; політична; демографічна; технологічна; соціальна; міжнародна	Азіатська і Російська кризи (1997-1999 р.)	Девальвація гривні, інфляція, кон'юнктурні зміни на ринку
Гетерогенного зростання економіки (2001-2008 роки)	Економічна; політична; соціальна; міжнародна; технологічна;	Криза у США (2008 р.)	Нестабільність банківської системи, дефіцит фінансових ресурсів, відтік іноземного капіталу, зупинка іпотечного ринку, девальвація гривні, спад виробництва і реалізації експортної продукції
Економічного спаду (2009)	Економічна; політична; соціальна; міжнародна; технологічна		

Економічна криза (2013-2014)	Економічна; торгівельна	Росія	Торговельна війна з боку Росії, російська збройна агресія 2014 року та девальвація гривні.
Глобальна фінансова криза (2020)	Економічна; туристична	Коронавірус SARS-CoV-2, що вразив Китай, а потім і решту світу	Падіння світового фондового ринку, втрати тільки туристичної галузі, збитки світової економіки

Основними причинами глибокої економічної кризи в Україні є відсутність моделі трансформації економіки на ринкових засадах, яка відповідає специфіці суспільства, а також відсутність надійної системи економічної безпеки, яка сприяє створенню самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої економіки та забезпечила б її захист від зовнішніх і внутрішніх деструктивних впливів.

Кризи також можуть бути передбачуваними (закономірними) несподіваними (випадковими). Передбачувані кризи настають як етап розвитку, вони можуть прогнозуватися і викликаються об'єктивними причинами нагромадження факторів, пов'язані з виникненням кризи можуть бути потреби реструктуризації виробництва, зміна структури інтересів під впливом науково-технічного прогресу. Несподівані кризи часто бувають чи результатом грубих помилок в управлінні чи яких-небудь природних явищ, чи економічній залежності, що сприяє розширенню і поширенню локальних криз. Різновидом передбачуваних криз є циклічна криза (звичайно, у тому випадку, якщо відома і вивчена природа кризи та її характер). Вона може виникати періодично і має відомі фази свого настання й протікання.

Існують також кризи явні та латентні. Перші протікають помітно і легко виявляються. Другі є прихованими, протікають відносно непомітно, тому найбільш небезпечні.

Кризи бувають глибокими і легкими. Глибокі, гострі кризи часто ведуть до руйнування різних структур соціально-економічної системи. Вони протікають складно і нерівномірно, часто акумулюють у собі безліч протиріч, зав'язують їх у заплутаний клубок. Легкі, м'які кризи протікають більш послідовно і безболісно. Їх можна передбачати, ними легше управляти. Уся сукупність можливих криз поділяється також на групи криз, затяжних і короткочасних. Фактор часу в кризових ситуаціях відіграє важливу роль. Затяжні кризи, як правило, проходять болісно і складно. Вони часто є наслідком невдалим менеджментом кризових ситуацій, нерозумінням суті й характеру кризи, її причин і можливих наслідків.

Для здійснення антикризового управління принципово важливо визначитися не тільки з причинами виникнення кризи, характером її перебігу, видом, а й із факторами, які ініціюють виникнення кризових ситуацій. Усю сукупність факторів, які можуть зумовити кризу на підприємстві, поділяють на зовнішні,

або екзогенні (на них підприємство або може чинити слабкий вплив, або не може впливати взагалі), і внутрішні, або ендогенні (які залежать від підприємства).

– головними екзогенними факторами можуть бути: спад кон'юнктури в економіці в цілому, зменшення купівельної спроможності населення, значний рівень інфляції, нестабільність чинного законодавства тощо;

– ендогенними факторами можуть бути: низька якість менеджменту, низький рівень кваліфікації персоналу, недоліки у виробничій сфері, прорахунки в галузі постачання, низькі якість та рівень маркетингу, втрата ринків збуту продукції, прорахунки в інвестиційній політиці тощо.

Отже, з часом економічні показники країни погіршувались, що в результаті призводило до настання фінансових криз. Настання кризових ситуацій може мати тимчасовий характер, відображуючи циклічність розвитку української економіки, а також може вказувати на значне загострення економічної ситуації, причини якої ми вбачаємо у накладанні різних типів криз одна на одну.

Виникнення фінансової кризи в Україні мало такі наслідки для країни:

- високі обсяги зовнішнього боргу,
- слабкість банківського сектору,
- падіння вітчизняної промисловості на 8-10 %;
- падіння обсягів виробництва, що призведе до зростання неплатежів по податках, зменшиться рівень заробітних плат, зросте соціальна напруга;
- зниження заробітних плат у свою чергу призведе до зменшення відрахувань до Пенсійного фонду, фондів соціальної допомоги, яка буде необхідна у все більших і більших обсягах у зв'язку зі зростанням безробіття;
- зменшення експорту продукції призведе до напруженості у галузях, які безпосередньо й опосередковано залежать від експорту;
- погіршення динаміки надходження ПДВ від імпорту – ключового чинника зростання податкових доходів бюджету упродовж останніх двох років.
- залежність від припливу іноземного капіталу,
- великий дефіцит рахунків поточних операцій,
- прив'язка гривні до долара,
- політична нестабільність тощо.

Підсумовуючи, можна сказати, що кризові явища нині пронизують практично усі сфери економіки України. Відтак, існуючий стан в економіці країни слід трактувати як наростаюча криза, для якого є характерним накладання різних видів криз як регулярного, так і нерегулярного характеру.

Подолання кризових явищ — процес цілком керований. Про це свідчать багато криз, що відбувалися в історії економіки країни. Успіх управління залежить від своєчасного розпізнавання кризи, симптомів її настання. Для економіки України з метою пом'якшення кризового стану та запобігання його виникнення у майбутньому доцільним є:

1) розробка дієвої програми антикризових заходів;
2) формування заходів з відновлення кредитно-грошової системи України.
3) відновлення державного регулювання процесу ціноутворення.
4) подавання схем та явищ тощо.

Навіть світовий досвід вказує на доцільність державного втручання у кризовій ситуації. Реальний бюджет, макроекономічна стабілізація, тарифна та пенсійна реформи, оптимізація системи оподаткування — одні з ключових складових виходу України з кризи.

Список літератури:

1. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 2018. – 1472 с.

2. Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення / О.І. Береславська // Науковий вісник національного університету ДПС України. – 2013.-№3(62). – С.78-83.

3. Грищенко В. О., Кизим М. О., Іванов Ю. Б. Програма загальнодержавних антикризових заходів: Научно-практическое издание – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2019. – 36 с

4. Левкоев Ф. С. Промышленно-торговые кризисы. – СПб.: Изд. журн. “Коммерческий деятель”, 1911. – 35 с

5. Мочерний С. В. Економічна теорія: Навчальний посібник. – К.: ВД “Академія”, 2019. – 640 с. 23. Пятенко С. В., Сапрыкина Т. Ю. Россия: уроки кризиса. Как жить дальше?: Монография – СПб.: Питер, 2019. – 320 с.

6. Рудый К. В. Финансовые кризисы: теория, история, политика. – М.: Новое знание, 2017. – 399 с

7. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М., 2012. – 1168 с

8. Kindleberger Ch., M. Panics and crashes: a history of fi nancial crises. – John Wiley & Sons, New York, 2015.

9. Minsky H. P. Financial stability revisited: the economics of disaster // in board of governors of the Federal Reserve System, re appraisal of the Federal Reserve discount mechanism. 2012. Vol. 3/ Washington D. C. P. 95–136.

10. Mishkin F. S., White E. N. U. S. Stock market crashes and their aftermath: implications for monetary policy // NBER working paper. – 2012 – № 8952.

МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX — 30-Х РОКІВ XX СТ. : ІСТОРІОГРАФІЯ

Колибаб'юк Світлана Петрівна
кандидат історичних наук,
доцент кафедри права
Івано – Франківська філії
Університету «Україна»

За доби новітньої незалежності вивчення історії молодіжних організацій Галичини кінця XIX — 30-х років XX ст. ("Січ", "Сокіл", "Пласт", "Луг", спортивні та інші товариства) стало одним з популярних напрямів дослідницьких пошуків представників різних галузей знань — істориків, педагогів, культурологів, політологів тощо. Нагромадження значного пласту літератури із цієї проблеми зумовлюється науковим та суспільним інтересом, адже окремі з цих товариств відновили діяльність за сучасних умов та відіграють помітну роль у вихованні молоді й суспільно-політичному розвитку країни. Тому існує потреба врахування їх історичного досвіду й уроків, відображених у науковій літературі, яка акумулює доробок попередніх поколінь дослідників та підносять вивчення проблеми на якісно новий рівень. Сказане зумовлює наукову актуальність і практичну значущість її історіографічного аналізу.

Історіографія діяльності молодіжних товариства Галичини наприкінці XIX — у 30-х роках XX ст. має багато спільного та особливого порівняно з історичною літературою про інші досліджувані громадські організації та рухи. З одного боку, вона так само починала вивчатися, узагальнюватися їхніми очільниками й ідеологами за "гарячими слідами", тому чимало праць, що з'явилися у зазначений період, носять історико-мемуарний характер.

Перші спроби систематизувати історичний розвиток "Сокола" зустрічаємо у його річних календарях. На основі статистичних даних у цих безіменних документальних публікаціях, зокрема 1895 року (її автором, вірогідно, був керівник товариства В.Лаврівський), з'ясовуються динаміка зростання його чисельності та розширення організаційної структури; переповідаються перипетії із затвердженням статутів та здобутки діяльності; повсякчас наголошується на важливості унезалежнення українського "Сокола" від поляків, яких підтримувала галицька адміністрація.

Важливим етапом розвитку історіописання про "Сокіл" і "Січ" стала доба Першої світової війни, коли в періодиці та інших виданнях з'явилися "історичні ретроспективи", де вони трактувалися як "провійськові". Типовим виразним прикладом цього слугують статейні та історико-мемуарні публікації О.Назарука (1916), який характеризує довоєнний розвій товариств із позиції підготовки до боротьби за українську національну незалежність, надає їм виняткової ролі у створенні бойової формації Українських січових стрільців. Такий "синдром

парамілітарності“ істотно вплинув на подальше осмислення їх історичного розвою, зокрема вкорінився і в сучасній історіографії.

Відзначаємо тенденцію щодо осмислення історичного розвитку молодіжних товариств у вступних частинах (розділах) видань організаційно-методичного характеру. Вони цікаві тим, що відображають погляди їхніх теоретиків, ідеологів, організаторів на історичні уроки і здобутки молодіжного руху, які мали використовуватися для його подальшого поступу. Такого роду прикладами є підручники та організаційно-методичні праці очільників “Пласту“ О.Тисовського (1921) і О.Вахнянина (1925); авторитетного дослідника історії українського спору Е.Жарського та ін. Ця література визначала структуру і зміст діяльності молодіжних організацій та формувала уявлення про їхні історичні традиції, що мало й вагоме виховне значення.

Цінним не лише історичним, а й історіографічним джерелом з історії розвитку молодіжних товариств слугують спогади його чільних діячів, які дають важливу інформативну базу та оціночні характеристики й глибокі аналітичні узагальнення про їхню діяльність.

Заслуговують на увагу й окремі історіописання, що відображали поступ інших молодіжних структур у вигляді локальних товариств та ширших громадських рухів. У першому випадку як приклад відзначмо історико-мемуарний збірник, що з’явився з нагоди чвертьстолітньої діяльності спортивного товариства “Україна“. У ньому його чільні діячі показали загальний поступ та найяскравіші сторінки минулого.

Висновок. Таким чином, західноукраїнська історіографія кінця XIX — 30-х років XX ст., представлена головним чином доробком провідних діячів молодіжних організацій, заклала важливу базу для вивчення їх історичного розвитку та окреслила основні контури проблеми у вигляді визначення динаміки й етапності, оціночних характеристик і деяких аналітичних узагальнень їхнього розвитку. Це істотно вплинуло на її осмислення наступними поколіннями дослідників.

БОРЬБА С ТОРГОВЛЕЙ С ЛЮДЬМИ

Жумагулова Шолпан Рустемовна
кандидат юридических наук,
Кызылординский Университет им. Коркыт Ата

Бодыкова Акзер
Аскарова Асылайым
студенты Кызылординского Университета им. Коркыт Ата

Понятие торговли людьми определено в статье 128 УК РК «купля-продажа или совершение иных сделок в отношении лица, а равно его эксплуатация либо вербовка, перевозка, передача, укрывательство, получение, а также совершение иных деяний в целях эксплуатации» [1].

Торговля людьми - это преступление против человечности. Это также серьезная угроза глобальному здоровью и безопасности. Несмотря на отмену рабства 200 лет назад, ни одна страна не застрахована от торговли людьми. На мой взгляд, причинами роста этого преступления являются гендерное неравенство, неравенство прав человека, очевидное неравенство между государствами и неспособность государства защитить своих граждан, незначительная работа судебных и правоохранительных органов и коррупция, экономическая изоляция, миграция, физическое насилие. Факторами, влияющими на торговлю людьми в Казахстане, являются безработица, относительно низкий уровень экономического развития, низкий уровень жизни, бедность и отсутствие доступа к достойной работе, ограниченный доступ к качественному образованию, здравоохранению, отсутствие доступа к современным информационным и коммуникационным технологиям. Торговцы людьми обманывают жертв, прибегая к насилию, манипуляциям или обещаниям хорошо оплачиваемой работы, образования, брака и лучшей жизни. Задержанные являются жертвами проституции или других форм половых сношений, принудительного труда или услуг, принудительных браков, принуждения к попрошайничеству, незаконного использования в преступных целях, суррогатного материнства и незаконного использования биомедицины, что человек становится живым товаром. Это явление более распространено в Казахстане, так как уровень жизни населения намного ниже, чем в других странах. На мой взгляд, еще одним фактором, способствующим быстрому расширению рынка торговли людьми, является революционное развитие различных технологий и средств коммуникации в последние годы. Интернет, международные телефонные сети, телефаксы, интернет сайты для знакомств, развитие секс-индустрии и распространение проституции, растущий спрос на секс-услуги и дешевую рабочую силу, экономическое развитие поставщиков

людей, мировое телевидение, а также дешевое и быстрое авиасообщение с дальними странами.

10 декабря 1948 года на третьей сессии Генеральной Ассамблеи ООН резолюцией 217 А приняли Всеобщую декларацию прав человека, и в этом декларации в статье 4 написано: «никто не должен содержаться в рабстве или в подневольном состоянии; рабство и работорговля запрещаются во всех их видах» [2]. Торговля людьми или современное рабство - это давняя проблема. Однако в последние несколько десятилетий торговля людьми стала глобальной проблемой. Проблема торговли людьми рассматривалась в нескольких международных соглашениях и конференциях, таких как Международное соглашение о борьбе с торговлей белыми рабынями (1904 г.) [3], Международное соглашение о борьбе с торговлей женщинами и детьми (1927 г.) [4], Протокол о торговле людьми (2000) [5], Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху (2000 г.).

Хотя предлагаются конвенции ООН о торговле людьми и меры по борьбе с этим видом преступлений, в законодательстве некоторых стран нет определения торговли людьми. Уголовное право таких стран, как Дания, Испания и Франция, не предусматривает понятие торговли людьми. Уголовные законы Германии, Нидерландов и Швейцарии узко определяют торговлю людьми с точки зрения сексуальной эксплуатации. Уголовный кодекс РК криминализирует торговлю людьми по статьям 128, 134, 135, 308, 125 (3п), 126 (3п). В декабре 2019 года в законодательство были внесены поправки, ужесточающие наказания за преступления, связанные с торговлей людьми. Новая редакция закона предусматривает наказание в виде лишения свободы на срок от четырех до семи лет за торговлю людьми, в случае торговли несовершеннолетними - наказываются лишением свободы на срок от пяти до девяти лет, при отягчающих обстоятельствах наказываются лишением свободы на срок до 18 лет .

Борьба с торговлей «живыми товарами» очень важна и актуальна для Казахстана. Казахстан, как и многие другие страны мира, сделал борьбу с торговлей людьми своим приоритетом. С этим видом преступлений борются не только правоохранительные органы, но и неправительственные организации, такие как «Сана Сезым», «Родник», «Коргау-Астана», «Арман АНК», «Кайсар» и другие. В Казахстане с 2016 по 2018 год полиция возбудила 925 уголовных дел по преступлениям, связанным с торговлей людьми (345 в 2016 году, 304 в 2017 году, 276 в 2018 году), а за 8 месяцев 2019 года было возбуждено 141 уголовное дело [6]. В августе 2002 года Казахстан начал программу Международной организации по миграции по борьбе с торговлей людьми, членом которой Казахстан стал 2 декабря 2002 года. Программа направлена на предотвращение и ликвидацию торговли людьми, а также на оказание помощи ее жертвам. В рамках программы МОТ в Казахстане была оказана помощь 2000 человек и более 75 000 жертвам торговли людьми по всему миру. В стране также действует межведомственная комиссия по борьбе с нелегальным экспортом, импортом и торговлей людьми. В отчете за 2019 год Госдепартамент США назвал Казахстан «контролируемой страной» в борьбе с торговлей людьми и признал его юридическую ответственность слабой. При этом в Казахстан было направлено

11 предложений по исправлению ситуации и предотвращению торговли людьми. В настоящее время пандемия COVID-19 значительно ослабила мировую экономику и увеличила количество безработных не только в Казахстане, но и во всем мире. По мере увеличения числа безработных растет и число людей, которые совершают преступления, продают свое тело за деньги, ищут работу на условиях низкой заработной платы и становятся рабами. Предупреждение торговли людьми должно начинаться с борьбы с причинами, способствующими совершению этого преступления. Например, развитие Интернет-коммуникаций также способствует торговле людьми. По данным Internet World Stats, Казахстан является одной из самых привлекаемых стран для интернет-соблазнения, поэтому необходимо усилить ограничительную и просветительскую работу в области информационной безопасности. Кроме того, повышение правовой грамотности граждан поможет предотвратить торговлю людьми. Еще один важный шаг в предотвращении торговли людьми - ужесточение юридических ограничений и обеспечение соблюдения закона. Неправильное исполнение закона ведет к росту преступности. Расследование и судебное преследование торговли людьми - сложный и трудоемкий процесс, требующий тщательной подготовки и высокой добросовестности сотрудников правоохранительных и судебных органов, которым может препятствовать коррупция.

Социальные меры играют важную роль в предотвращении торговли людьми. Основными мерами социальной направленности являются: государственные меры, направленные на улучшение экономической и культурной жизни людей, устранение социальных явлений, способствующих росту преступности в этой сфере; защита жертв преступлений, обеспечение их медицинскими и психологическими услугами, юридическая помощь; информирование о торговле людьми и способах борьбы с ней, проведение соответствующих образовательных компаний, семинаров, конференций и форумов; совершенствование миграционной политики и борьба с эксплуатацией, проведение теоретических и социологических исследований, сбор и анализ других данных по проблеме. В то же время необходимо сформировать адекватное отношение общества и правоохранительных органов к жертвам торговли людьми и эксплуатации. Необходимо разработать и законодательно закрепить комплекс мер, направленных на обеспечение, защиту, реабилитацию и восстановление правового статуса потерпевших. Государства обязана принимать меры для создания всеобъемляющих рамок, направленных на предотвращение жертв и пересмотр, защиту жертв этого типа преступлений и привлечение виновных к ответственности. Государства должна проявлять бдительность в поддержании верховенства закона и борьбе с незаконной деятельностью, чтобы минимизировать прибыль от торговли людьми. В заключение следует отметить, что предотвращение торговли людьми и бескомпромиссная борьба с этим преступлением должны быть одним из главных вопросов в внимании любой страны, отдельных граждан. Потому что это судьба, здоровье, жизнь человека, защита его прав. Это самые важные ценности для человека.

Список литературы

1. http://www.adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226
2. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
3. Kangaspunta K. Was trafficking in persons really criminalised? Anti-Trafficking Rev. 2015;
4. Whitman A, Gray DH. Transnational Human Trafficking. Global Secur Stud. 2015;
5. United Nations (UN): Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children
6. https://www.astana-akshamy.kz/adam-saudasy-sujekke-tangba/

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ) ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ:ПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

Колісникова Ганна Вячеславівна
к.ю.н, доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Кулик Сніжана Олександрівна
Студентка 3 курсу, 4 групи
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університет
імені Ярослава Мудрого
(Україна,м. Харків)

Актуальним на сьогодні є договір довічного утримання (догляду), а саме наприклад, при відсутності власного житла - це логічний вихід і реальна можливість стати власником цього житла, за умови виконання зобов'язань по договору у майбутньому. Основні правові підстави цього договору містяться в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України). Договір довічного утримання (догляду) – це договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов’язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст.744 ЦК України) [1, с.225]. Суди зобов’язані завжди встановлювати в чиїх інтересах укладався договір і чи виконувався він (ВСУ від 13 квітня 2016р. у справі №6-2891цс15).

Слід зазначити, що інститут довічного утримання (догляду), закріплений нормами гл. 57 ЦК України, не є новим для українського цивільного законодавства. Але в чинному ЦК України предмет договору значно розширився, оскільки порівнюючи з попередніми ЦК України тепер, крім житлового будинку, квартири або їх частини, надаватись у власність може й інше рухоме або нерухоме майно. Проте загальною вимогою до відчужуваного за договором довічного утримання (догляду) майна є його оборотоздатність.

Проблематиці договору довічного утримання (догляду) присвячено наукові праці О.С. Йоффе, Р.А. Майданика, І.В. Несторової, О.М. Великороди та інших вчених-цивілістів. [3, с.159; 4,с.736; 5,с.20]

Тому необхідно більш детально розглянути актуальні питання договору довічного утримання (догляду) та надати відповіді.

Так, розглянувши, норми гл. 56 і гл. 57 ЦК України, можна зробити помилковий висновок, що договір довічного утримання (догляду) є різновидом ренти. Щоб недопускати такої помилки і надалі, ми повинні розуміти,що по-

перше, платник ренти зобов'язується виплачувати одержувачеві ренту у формі конкретної грошової суми або в іншій формі, а набувач за договором довічного утримання (догляду) зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням, доглядом. По-друге, за договором ренти обов'язок платника ренти може носити безстроковий характер або здійснюватися протягом певного строку, тоді як набувач за договором довічного утримання здійснює свій обов'язок довічно. По-третє, згідно з ст. 734 ЦК України, майно під виплату ренти може передаватися у власність платника як на відплатних, так і на безвідплатних засадах, тоді як за договором довічного утримання майно передається у власність набувача взамін утримання, яке він має надати [2,с.70]. Аналізуючи, дану проблематику більш детальніше, ми бачимо існування також і інших специфічних рис, зокрема щодо підстав розірвання договору, можливості відмови від договору та їх правових наслідків.

Договір довічного утримання (догляду) за своєю юридичною природою подібний до спадкового договору, який також укладається між відчужувачем, що є власником майна та набувачем, на якого покладається обов'язок виконувати розпорядження відчужувача і який, у разі смерті останнього, набуває право власності на його майно. Відмінність спадкового договору від договору довічного утримання (догляду) пов'язується з моментом набуття права власності. Якщо за договором довічного утримання право власності у набувача виникає з моменту посвідчення договору (у випадках, встановлених законодавством – з моменту державної реєстрації договору), то право власності за спадковим договором переходить до набувача тільки після смерті відчужувача. Набувач за цим договором, за життя відчужувача, має лише можливість придбання права на майно в майбутньому за умови виконання вимог, зазначених у договорі.

В науковій літературі залишається спірним питання щодо того , яку природу має договір довічного утримання (догляду): реальну чи консенсуальну.

До введення в дію ЦК України договір довічного утримання (догляду) характеризувався виключно як реальний договір: момент укладення договору довічного утримання (догляду) пов'язаний з переданням майна у власність; договір є укладнений з моменту його державної реєстрації і у цей самий момент до набувача переходить право власності на майно; передання майна не є обов'язком відчужувача і здійснюється на стадії укладення договору. Важливо зазначити, що хоча право власності переходить з моменту державної реєстрації цього договору , проте накладається заборона на відчуження цього майна на 5 років.

Відповідно до ст. 749 ЦК України, з урахуванням ч. 4 с. 334 ЦК України, право власності на житло переходить від відчужувача до набувача в момент державної реєстрації договору довічного утримання. З моменту державної реєстрації договору довічного утримання відчужувач (особа, яка потребує утримання) перестає бути власником будинку, квартири. Отже, у разі укладення договору відчужувач втрачає можливість розпоряджатись своїм житлом (продавати, дарувати), так як більше не є його власником. Проте набувач за таким договором обмежений у праві розпорядження житлом до моменту смерті

відчужувача. Набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину. На майно, передане набувачу за договором довічного утримання (догляду), не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача. Втрата (знищення), пошкодження майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем.

Також важливо зазначити, що в тексті договору довічного утримання (догляду) обов’язково зазначається, що набувач майна зобов’язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення, а також усі види догляду (опікування) з їх конкретизуванням або без такого та визначається грошова оцінка матеріального забезпечення, яка встановлюється за згодою сторін. У договорі довічного утримання (догляду) обов'язково вказується оцінка відчужуваного майна, яка визначається за погодженням сторін, а також конкретні види грошового і матеріального забезпечення та строки його надання. Ціна договору може виражатися не тільки в грошовій сумі, але й у матеріальному забезпеченні в натурі. Точно визначити обсяг і розмір витрат на матеріальне забезпечення в натурі чи в грошовій сумі неможливо.

У разі зобов’язання набувача забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який йому переданий за договором довічного утримання (догляду), у тексті договору зазначається конкретно визначена частина помешкання, у якій відчужувач або третя особа має право проживати.

Дискусійним є положення закону про конкретне визначення частини помешкання для проживання відчужувача (ст. 750 ЦК України). Так виникає питання : «Чому сторони мають визначати саме яку частину, якщо вони домовляються, що у користуванні відчужувача залишається все помешкання без обмежень?». На нашу думку, сторони в цьому випадку можуть скористатися принципом диспозитивності, що випливає з норм статті 6 ЦК України [1]. Закон захищає відчужувача від небезпеки втрати майна набувачем до припинення договору довічного утримання (догляду) за його зобов’язаннями, тобто кредитори набувача не мають права звернути стягнення на майно набувача, набуте ним за договором довічного утримання (простіше кажучи, забрати за борги), протягом життя відчужувача. З правом власності на майно до набувача переходить і ризик випадкового знищення речі. Втрата (знищення) або пошкодження майна не звільняє його від виконання зобов’язання в повному обсязі.

Так Гравінська О. А. зазначає, що у випадку, коли набувач через певні істотні обставини не в змозі надалі надавати відчужувачу належне матеріальне забезпечення або догляд, зобов’язання у відповідності з договором можуть перейти до членів сім’ї набувача або до іншої особи, але для цього необхідна обов’язкова згода як відчужувача, так і особи, яка виявить бажання взяти на себе обов’язки набувача. Відчужувач, зі свого боку, має право заперечувати передання обов’язків набувача за договором довічного утримання іншій особі. Проте набувач має право звернутися до суду для вирішення цього питання. Про

перехід до осіб, які будуть виконувати обов'язки набувача, права власності на майно, передане за договором, мова не йде [10]. Сторони в договорі довічного утримання (догляду) з тих чи інших причин, які виникли у процесі дії договору, можуть домовитися (шляхом укладення додаткового договору або договору про внесення змін) про заміну майна, яке було передане набувачеві, на інше. У цьому разі обсяг обов'язків набувача в залежності від вартості нового майна може бути за домовленістю сторін змінений або залишений незмінним.

Щодо правової характеристики цього договору то існує дві правові концепції щодо консенсуальності чи реальності договору.

Так, А.Б. Гриняк підтримує позицію представників концепції консенсуального характеру договору довічного утримання (догляду), однак застерігає, що цей договір може бути і реальним. Керуючись принципом свободи договору, сторони можуть на власний розсуд визначити його природу. Оскільки законодавець, визначаючи поняття договору довічного утримання (догляду), застосовує словесну формулу «передає», що характерно для реальних договорів, то такий підхід має бути послідовно реалізований та виключати будь-які сумніви щодо природи цього договору. Конструкція договору довічного утримання як реального договору сприяє захисту інтересів більш слабкої сторони договору - відчужувача і в такий спосіб збалансовує, вирівнює статус сторін [9,с. 64].

На нашу думку, погоджуючись з точкою зору О.М. Великороди, який вважає, що більш аргументованою є точка зору вчених, які вважають договір довічного утримання реальним [6, с.119]. Також він вважає, що цей договір є реальним, одностороннім, оплатним і алеаторним:

- Договір довічного утримання (догляду) є односторонньо зобов'язуючим, оскільки набувач за цим договором наділений лише обов'язками з утримання відчужувача, а відчужувач має право вимагати надання такого утримання і не несе жодних обов'язків за договором.
- Договір довічного утримання (догляду) є абсолютним або імперативно алеаторним (ризиковим), оскільки закон не допускає укладення на визначений строк чи визначеного вимогою відчужувача договору довічного утримання (догляду).
- Також цей договір має притаманні йому ознаки фідуціарності - особливий довірчий характер данних відносин .
- Цей договір триваючий, оскільки зберігає силу до моменту смерті відчужувача і вимагає систематичного виконання набувачем своїх обов'язків.

Також цікавим є те, що практика укладення і виконання договорів довічного утримання (догляду) свідчить, що фізичне передання у власність майна за договором може взагалі не здійснюватися [7,с.193]. Так друга сторона договору набуває право власності на майно, зокрема нерухоме майно, але договором не передбачається умова про його вселення чи взагалі про спільне проживання з відчужувачем. Адже цей договір не переслідує єдиної мети – передання майна у власність. Вияв волі відчужувача все ж превалює, хоча інтереси обох сторін взаємопов'язані і реалізуються в рамках єдиної договірної конструкції [8,с.134].

Таким чином договір утримання (догляду) є односторонньо зобов'язуючим, оскільки набувач за цим договором наділений лише обов'язками з утримання відчужувача, а відчужувач має право вимагати надання такого утримання і не несе жодних обов'язків за договором.

У статті 746 ЦК України визначено, що сторонами договору довічного утримання (догляду) є відчужувач та набувач. Крім того, у відповідності до частини другої статті 746 ЦК України, якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утримання (догляду), на праві спільної сумісної власності. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним. Отже, законодавець у ЦК України закріпив, що спільна сумісна власність за договором довічного утримання (догляду) виникає у випадку наявності кількох набувачів за цим договором та є їхнім солідарним виконанням обов'язку за вказаним договором перед відчужувачем.

Також виникає питання: Чи може бути предметом договору довічного утримання (догляду) майнові права. Так, в статті 744 ЦК України передбачено, що за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно. Так, законодавчо закріплено, що саме предметом договору може бути нерухоме або рухоме майно. Спираючись на загальні положення ч.1, ст.190 ЦК України то майно розглядається як особливий об'єкт цивільних правовідносин та вважається, як окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Під майновими правами – ми розуміємо суб'єктивні права учасників правовідносин, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу і обміну майна. Майнове право – це «ПРАВО ОЧІКУВАННЯ» - обмежене речове право, яке засвідчує правомочність отримати право власності на нерухоме майно в майбутньому і є складовою частиною майна, як об'єкта цивільних прав (ВСУ у справі 6-265цс16) [11].

Найбільш поширеним питанням на сьогодні є : щодо можливісті і порядоку розірвання договору довічного утримання в односторонньому порядку?

Статтею 755 ЦК України передбачено, що договір довічного утримання (догляду) може бути розірваний за рішенням суду у двох випадках:

1) на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини; 2) на вимогу набувача.

Обов'язковою умовою договору довічного утримання є догляд. Найчастіше особи похилого віку, що уклали договір довічного утримання, скаржаться на відсутність догляду, передбаченого укладеним договором, або несвоєчасність і неповноту надання утримання. У таких випадках до суду подається цивільний позов про розірвання договору на вимогу відчужувача або третьої особи на підставі ст. 755-756 ЦК України [1]. Доказами того, що догляд, передбачений договором, не надається, можуть бути показання свідків - сусідів,

медичних працівників, просто знайомих, які постійно або періодично відвідують відчужувача і знають умови його життя. До доказів в таких справах відносяться довідки з медичних закладів стаціонарного лікування, тощо. У судовому розгляді набувач по договору, який виступає відповідачем по справі, повинен довести своєчасне виконання умов договору належними доказами: надати квитанції про сплату комунальних чи інших послуг, повідомлення про грошові перекази на користь відчужувача, або його розписки в отриманні коштів. Якщо таких доказів немає, у суду є підстави вважати, що утримання належним чином не надавалось.

Таким чином, правове регулювання договірних відносин з довічного утримання (догляду) зазнало оновлення. Ми вважаємо, що договір довічного утримання (догляду) є реальним, односторонньо зобов'язуючим, відплатним, алеаторним, триваючим, що має особливо довірчий характер цих відносин. Цей договір спрямований на передання майна у власність і разом з тим поєднує в собі й інші інтереси сторін, пов'язані з доглядом. Також нами доведено, що предметом договору довічного утримання (догляду) є не тільки рухоме та нерухоме майно, а й майнові права. Таким чином, інститут довічного утримання (догляду) потребує подальшого доктринального і практичного вивчення та вдосконалення.

Список використаних джерел:.

1. Цивільний кодекс України : станом на 2 вересня 2019 року. Харків : Право, 2019.- 442 с.

2. Космін Ю. Договір довічного утримання // Право України. — 2000. — № 2.

3.Нестерова І.В. Договір довічного утримання (догляду) за цивільним законодавством України / І.В. Нестерова // Держава та регіони. Серія: Право. – 2005. – No 2. – С. 158 –159.

4. Майданик Р.А. Аномалії в цивільному праві України / Р.А. Майданик. – К.: Юстиніан, 2007.

5.Скаржинський М.В. Житло як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право» / М.В. Скаржинський. – К., 2006.

6. Великорода О.М. Виникнення договору довічного утримання в Україні // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо вив- чення прав та основних свобод людини і громадя- нина в Україні: Матер. Регіональн. міжвуз. наук. конф. молодих аспірантів (м. Івано-Франківськ, 19 квіт. 2003 р.). – Івано-Франківськ, 2003. – С. 118 – 119.

7. Великорода О.М. Договір довічного утримання: дис. канд. юрид. наук – Івано- Франківськ, 2006.

8. Яворська О. С. Договір довічного утримання: проблеми теорії та практики застосування / О. С. Яворська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В. Л. Ортинський. – Львів: Льв. ДУВС, 2009. – Вип. 3.

9. Спадковий договір та прийняття спадщини як підстави виникнення права спільної власності подружжя на житло / О. Гриняк // Юридична Україна. - 2014. - № 11. - С. 63-68.

10. Правове регулювання посвідчення договору довічного утримання (догляду) / Гавінська О.В. URL: http://efm.vsau.org/storage/articles/November2019/5Cz94ThzQfmNdIO1IDOv.pdf (дата звернення: 21.03.2021р.).

11. Постанова ВСУ від 30.03.2016 року у справі №6-265цс16. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vsu_vid_30_03_2016_roku_u_spravi_6_265tss16/ (дата звернення: 31.03.2021р.);

ҰЖЫМДЫҚ ШАРТ. ҰЖЫМДЫҚ ШАРТТЫ ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ЖАСАСУ ТӘРТІБІ

Тұрлыханқызы Құралай
заң ғылымдарының магистрі,
аға оқытушы
Абай атындағы ҚазҰПУ

Ұжымдық шарт — ұйымдағы әлеуметтік және еңбек қатынастарын реттейтін, жұмысшылар өкілдері мен жұмыс беруші арасында жасалған жазбаша келісім түріндегі құқықтық акт.

Ұжымдық келіссөздерді бастау және ұжымдық шарт жасасу туралы ұсыныс тараптардың кез-келгенінен болуы мүмкін. Ұжымдық шарт жасасуға қатысты келіссөздерді бастау туралы басқа тараптан хабарлама алған тарап оны он күн ішінде қарауға және заңда белгіленген тәртіппен келіссөздер жүргізуге міндетті. Ұжымдық келіссөздер мен ұжымдық шарттың жобасын әзірлеу үшін тараптар тепе-теңдік негізде комиссия құрады.Комиссия мүшелерінің саны, оның жеке құрамы, жобаны әзірлеу мерзімі және ұжымдық шарт жасасу тәртібі тараптардың келісімімен анықталады. Кәсіподақ мүшелері болып табылмайтын жұмысшылар кәсіподақ органына жұмыс берушімен байланыс жасауда өздерінің мүдделерін көрсетуге уәкілеттік беруге құқылы. Егер ұйымда жұмысшылардың бірнеше өкілі болса, олар комиссия жұмысына қатысуға, ұжымдық шартты талқылауға және қол қоюға бірыңғай өкілді орган құрады. Комиссия дайындаған ұжымдық шарт жобасы ұйымның жұмысшыларымен міндетті түрде талқыланады. Комиссия қабылданған ескертулер мен ұсыныстарды ескере отырып, жобаны аяқтайды.[4]

Ұжымдық шарттың тараптары – жұмыс беруші және жұмысшылар тарапынан белгіленген тәртіпте уәкілеттік ететін өкілдер. Ұжымдық шарт ұйымда, сондай-ақ, шетелдік заңды тұлғалардың филиалдары мен өкілдіктерінде де жасалуы мүмкін. Ұйымда бір ұжымдық шарттың болуына жол беріледі. Тараптар өзара келісімге келген кезде ұжымдық шарт кем дегенде екі данада жасалады және тараптардың өкілдері қол қояды. Тараптар арасында ұжымдық шарттың жекелеген ережелері бойынша келіспеушіліктер туындаған жағдайда, тараптар келісілген шарттар бойынша ұжымдық шартқа қол қоюы және бір мезгілде олар келіп түскен күннен бастап бір ай ішінде келіспеушіліктер туралы хаттама жасауы тиіс. Ұжымдық келіссөздер барысында туындаған келіспеушіліктер өзгерістер мен толықтырулар енгізу кезіндегі ұжымдық келіссөз барысында қаралады. Ұжымдық шартқа өзгерістер мен толықтырулар заңда белгіленген тәртіппен, тараптардың өзара келісімі бойынша ғана жасалады. Ұжымдық келіссөздер тараптары, егер бұл ақпарат мемлекеттік құпиялар, қызметтік, коммерциялық немесе заңмен қорғалатын өзге де құпия болып табылса, алынған ақпаратты жария етуге құқылы емес. Ұжымдық келіссөздердің тараптары жалақылары сақтала отырып, еңбек міндеттерін

атқарудан босатылуы мүмкін. Жұмыс беруші тараптар қол қойған ұжымдық шартты қол қою күнінен бастап бір ай ішінде жергілікті еңбек инспекциясына мониторинг үшін ұсынуы тиіс.[2]

Жұмыс беруші және жұмыскерлер атынан белгіленген тәртіппен уәкілеттік берілген олардың өкілдері ұжымдық шарттың тараптары болып табылады. Ұжымдық келіссөздерді бастау және ұжымдық шарт жасасу туралы ұсынысты тараптардың кез келгені жасауы мүмкін. Екінші тараптың ұжымдық шарт жасасу жөніндегі келіссөздерді бастау туралы ұсынысы бар хабарламасын алған тарап оны он жұмыс күні ішінде қарауға белгіленген тәртіппен келіссөздерге кірісуге міндетті. Ұжымдық шарт шетелдік заңды тұлғалардың ұйымдарында да, филиалдары мен өкілдіктерінде де жасалуы мүмкін. Ұйымда бір ұжымдық шарт жасалады.

Ұжымдық келіссөздер жүргізу және ұжымдық шарттың жобасын әзірлеу үшін тараптар тепе-теңдік негізде комиссия құрады. Комиссия мүшелерінің саны, оның дербес құрамы, жобаны әзірлеу және ұжымдық шарт жасасу мерзімдері тараптардың келісімімен айқындалады. Кәсіптік одақтың мүшелері болып табылмайтын жұмыскерлер жұмыс берушімен өзара қарым-қатынастарда өздерінің мүдделерін білдіру үшін кәсіптік одақ органына уәкілеттік беруге құқылы. Ұйымда жұмыскерлердің бірнеше өкілдері болған кезде олар комиссия жұмысына қатысу, ұжымдық шартты талқылау және қол қою үшін бірыңғай өкілді орган құрады. Комиссия дайындаған ұжымдық шарттың жобасы ұйым жұмыскерлерінің міндетті түрде талқылауына жатады. Комиссия келіп түскен ескертпелер мен ұсыныстарды ескере отырып, жобаны пысықтайды. Тараптардың келісіміне қол жеткізілген кезде, ұжымдық шарт кемінде екі данада жасалады және оған тараптардың өкілдері қол қояды.

Ұжымдық шарттың жекелеген ережелері бойынша тараптар арасында келіспеушіліктер болған кезде олар туындаған күннен бастап бір ай ішінде тараптар бір мезгілде келіспеушіліктер хаттамасын жасай отырып, келісілген талаптармен ұжымдық шартқа қол қоюға тиіс. Ұжымдық келіссөздер барысында туындаған келіспеушіліктер өзгерістер мен толықтырулар енгізу кезінде оларды реттеу бойынша бұдан кейінгі ұжымдық келіссөздердің нысанасы болуы мүмкін.[1]

Ұжымдық шартқа өзгерістер мен толықтырулар осы бапта оны жасасу үшін белгіленген тәртіппен тараптардың өзара келісуі бойынша ғана жүргізіледі. Егер алынған мәліметтер мемлекеттік құпияларды, қызметтік, коммерциялық немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын болса, ұжымдық келіссөздер тараптары оларды жария етуге құқылы емес. Ұжымдық келіссөздер тараптары келіссөздер жүргізу кезінде жалақысы сақтала отырып, еңбек міндеттерін орындаудан босатылуы мүмкін. Жұмыс беруші тараптар қол қойған ұжымдық шартты қол қойылған күнінен бастап бір ай ішінде мониторинг үшін еңбек инспекциясы жөніндегі жергілікті органға ұсынуға міндетті.

Ұжымдық шарттың мазмұны мен құрылымын тараптар бас, салалық және өңірлік келісімдерге сәйкес айқындайды. Ұжымдық шарт Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасымен, бас, салалық, өңірлік келісімдермен салыстырғанда жұмыскерлер жағдайын нашарлатпауға тиіс. Мұндай ережелер жарамсыз деп танылады және қолданылмауға тиіс.

Ұжымдық шартқа:

1) еңбекті нормалау, еңбекке ақы төлеу жүйелері, жұмыскерлерге, оның ішінде ауыр жұмыстарда, еңбек жағдайлары зиянды және (немесе) қауіпті жұмыстарда істейтін жұмыскерлерге арналған тарифтік мөлшерлемелер мен айлықақылар, үстемеақылар мен қосымша ақылар мөлшерлері туралы;

2) разрядаралық коэффициенттерді белгілеу туралы;

3) жұмыс уақыты мен тынығу уақытының ұзақтығы, еңбек демалыстары туралы;

4) саламатты және қауіпсіз еңбек пен тұрмыс жағдайларын жасау туралы, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жөніндегі іс-шараларды қаржыландыру көлемі туралы, денсаулық сақтауды жақсарту туралы;

5) кәсіптік одақтың қызметі үшін жағдай жасау туралы;

6) ұжымдық шартқа өзгерістер мен толықтырулар енгізу тәртібі туралы;

7) жұмыскерлер мен жұмыс берушінің ұжымдық шарттың орындалуын бақылауы және ол үшін жауаптылығы туралы;

8) жұмыс берушінің жұмыскерлер өкілдерінің пікірлерін есепке алуды талап ететін актілері туралы;

9) "Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы" Қазақстан Республикасы Заңынаа сәйкес зейнеткерлік жасқа толған адамдарды ауыр жұмыстарға, еңбек жағдайлары зиянды және қауіпті жұмыстарға жіберу тәртібі туралы ережелер енгізіледі.[3]

Ұжымдық шартқа:

1) еңбекті ұйымдастыруды жақсарту және өндіріс тиімділігін арттыру туралы;

2) жалақыны индекстеу тәртібі туралы;

3) босатылатын жұмыскерлердің жұмыспен қамтылуын, оларды даярлауды, біліктілігін арттыруды, қайта даярлауды және жұмысқа орналастыруды қамтамасыз ету туралы;

4) даярлаудан, қайта даярлаудан және біліктілігін арттырудан өтетін жұмыскерлерге, сондай-ақ жұмысты оқумен қоса атқаратын жұмыскерлерге берілетін кепілдіктер мен жеңілдіктер туралы;

5) жұмыскерлердің тұрғын үй және тұрмыстық жағдайларын жақсарту туралы;

6) жұмыскерлерді сауықтыру, санаторий-курорттық емдеу және олардың демалысы туралы;

7) кәсіптік одақ органдарына сайланған жұмыскерлерге, сондай-ақ сайланбалы өкілдерге кепілдіктер және олардың қызметін жүзеге асыру үшін жасалатын жағдайлар туралы;

8) кәсіптік одақ мүшелері болып табылатын жұмыскерлермен еңбек шарты бұзылған кезде кәсіптік одақ органының уәжді пікірін ескерудің тәртібі туралы;

9) жұмыскер зейнеткерлік жасқа толған кезде жұмыс берушінің бастамасы бойынша еңбек шартын бұзған жағдайдағы өтемақы төлемі туралы;

10) жұмыс берушінің орналасқан жерінен немесе жиналатын жерден жұмыс орнына дейін және кері қайтқанда жұмыскердің жолда болған уақыты үшін өтемақы төлемі туралы;

11) Қазақстан Республикасының міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылған, жүктілікке және босануға, жаңа туған баланы (балаларды) асырап алуға байланысты табысынан айырылған жағдайда төленетін әлеуметтік төлем сомасын шегергендегі орташа жалақысын сақтай отырып, жүктілікке және босануға байланысты демалысқа, жаңа туған баланы (балаларды) асырап алған жұмыскерлерге берілетін демалысқа ақы төлеу туралы;

12) жұмыскерлер мен жұмыс берушінің өздері келтірген нұқсан үшін жауаптылығы туралы;

13) ерікті зейнетақы жарналары туралы;

14) жұмыскерлерді және олардың отбасыларын медициналық сақтандыру кепілдіктері туралы, қоршаған ортаны қорғау туралы;

15) сақтандыру ұйымымен зейнетақы аннуитеті шартын жасасу үшін жұмыскердің қаражаты жеткіліксіз болған жағдайда, оның пайдасына жұмыс берушінің қаражаты есебінен ерікті зейнетақы жарналарын жүзеге асыру туралы;

16) жұмыскерлерді Қазақстан Республикасы еңбек заңнамасының негіздеріне оқыту жөніндегі іс-шаралар туралы;

17) жәрдемақылар мен өтемақы төлемдері, оның ішінде еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалар кезіндегі төлемдерді төлеу туралы;

18) тараптар айқындаған және осы Кодексте айқындалған басқа да мәселелер бойынша жұмыскерлер мен жұмыс берушінің өзара міндеттемелері енгізілуі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық - құқықтық жүйесі - http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414

2. Омарова Э.Б. Материальная ответственность наемных работников: проблемы теории и практики. - Астана. Евразийский университет им. Л.Н. Гумилева, 2011. – 391 с.

3. Ахметов А., Ахметова Г. Еңбек құқығы. - Алматы. «Нұр-пресс», 2010. – 405 с.

4. Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі http://adilet.zan.kz/

BENEFITS OF ENVIRONMENT SUSTAINABLE MANAGEMENT TO A COMPANY

Shymanovska-Dianich L.
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Dept. of Management

Nishant Rangra
PhD Management Student
Poltava University of Economics and Trade

Abstract: A business will start becoming sustainable by being more aware and understanding of the issue and its importance to make changes in the company to turn into a better, cleaner, and greener environment. A company being environmentally sustainable also allows the demand of the people to be easily met without threatening or endangering the potential or capability of the future generation to meet their demands or needs. A sustainable company allows the environment to construct itself in which the business can thrive. The purpose as well as actions of a company will remain well-grounded in environmental or financial or social matters to turn the company into environmentally sustainable. The increasing concern for the increasing shortage of non-renewable resources and its impact on the environment has led to the growth of environmentally sustainable companies in recent years as well. An environmentally sustainable company due to better usage and conservation of natural resources has better productivity and reduces the cost of production since the materials come at a much cheaper price and also easily available. The environmentally sustainable companies further get several benefits from the governments. There are some ways that can help- any company to turn into a greener business- Setting up a long term plan with a broader outline of the energy consumptions of energy goals is one of the best ways to reduce the electricity demand in the company. The company should provide a span of energy solutions keeping the business goals in mind. Using renewable energy such as solar energy can help a company to save a lot of energy and also save the environment. Installing solar panels can help the company to produce energy for the business. It might not generate sufficient power for the company to sustain a day but can help the company to depend less on its energy companies.

Keywords: Management, Sustainability, Environment, Environment Management, Sustainability Management

Introduction

Environmental sustainability has become one of the most increasingly debatable topics amongst business leaders for the past few years with the growing level of pollution and its effects on the environment leading to climate change. This layout will give a better insight into the benefits of being environmentally sustainable to a company, which will allow the business leaders to make better decisions about their companies being environmentally sustainable.

Environmentally sustainable to a company

Environmental sustainability can be defined as a way to interact responsibly to interact with the environment to avoid unnecessary consumption and degradation of natural resources and helps in the long-term preservation of the environment. Business sustainability is a form of practice to operate a business without influencing the environment negatively. It functions in the best way possible to preserve and conserve the local as well as the global environment. It acts and functions in support and in the best interest of the local as well as environmental community and society. A business will start becoming sustainable by being more aware and understanding of the issue and its importance to make changes in the company to turn into a better, cleaner, and greener environment (Choudhary et al. 2020)[2]. This will also help the business administrators or leaders, or owners to become more aware as well as cautious of the environment. A company being environmentally sustainable also allows the demand of the people to be easily met without threatening or endangering the potential or capability of the future generation to meet their demands or needs (Todeschini et al. 2020)[9].

A sustainable company allows the environment to construct itself in which the business can thrive. It also improves the quality of human life. The road to sustainability is not easy. The purpose as well as actions of a company will remain well-grounded in environmental or financial or social matters to turn the company into environmentally sustainable. The increasing concern for the increasing shortage of non-renewable resources and its impact on the environment has led to the growth of environmentally sustainable companies in recent years as well.

Background

The 21st century is eccentric and distinctive in history not only for the extensive and limitless use and up gradation of technologies or rise in the living standards but also for the lofty and soaring degradation and depletion of the environment as well as loss of biodiversity and also other increasing problems related to the environment. With the Industrial Revolution, the growth of business is well known. And with the growth of business led to the commercialization of products as well as processes which brought a huge impact on the manufacturing and innovation of technologies leading to the creation of modern capitalism in the whole world. And modern capitalism led to the growth of manufacturing firms with the engagement of fossil fuels and other natural resources leading to the depletion and degradation of the environment. Through the journey of environmental sustainability started over decades ago, but the challenges for industries and businesses to sustain the environment has become a recent phenomenon (Islam et al. 2020)[4]. In 1934, as the result of the aftermath of World War 2, a series of actions were outlined to restrict the powers of corporations. In the

1970s, a rise of non-governmental organizations of Greenpeace, friend of earth could be seen which moved away attention from the government of the corporate sectors. In the 1990s, the international sector and corporations among business and societies started to address the environmental sustainability challenges that the companies were facing. To realize the understanding between the relationship amongst the economic or, social as well as the environmental health, maps and outlines were drawn and also came into the limelight. During the millennium, the collaboration of business organizations and civil society is developing. Along with it, the business organizations together with civil society are facing sustainability challenges.

Present implications

With the rapid change in the climate and global warming, habitat destruction as well as the destruction of biodiversity, and various other socio-environmental issues, environmental sustainability has become very necessary and urgent in the present day context. Investing in environmental sustainable development is of utmost need. Few examples that have been implicated in sustaining the environments are as follows -

Green space

A green space is an area of greens including trees, grass and other vegetation within the city space. Green space is actually providing a lot of benefit to the environment. It is helping to regulate the polluted air quality, air temperature, also recharging the groundwater supplies and putting less strain on them. It is also providing protection to the water quality. Green space is allowing for proper structure of landscape which is helping the reduction of nitrate leaching from soil to water. The trees are helping to reduce on-site heat buildup.

Crop rotation

It is a very scientific form of planting dissimilar as well as different types of plant on the same land over consecutive seasons. This is playing a very important role in reducing the nitrate management and leaching into surface and groundwater. It has also improved the chemical and physical biological soil structure. It is further helping in the reduction of soil erosion and also brings a drastic improvement in the controlling of pests as well as diseases (Hameed et al. 2021)[3].

Environmentally sustainable designs as well as constructions

Rehearsing environmentally sustainable designs and constructions has helped reduce the drastic effect on the environment. It has allowed to materialize many recycled waste products and environmentally favorable products. Also helping in the reduction of waste streams and protecting the ecosystem. The scientific practice of designing and constructing has aided in the growth of green markets, boosting the life cycle of the buildings, and so on.

Energy recycling through waste

Investments on waste to energy management has assisted in the preservation of valuable fossil fuel. This process is allowed to generate energy from the non-recyclable harmful solid wastes from the garbage areas. This method is not completely solving the problem, but it is at least the start of taking steps into creating a sustainable environment (Sigala et al. 2020)[8].

Management of water

Needless to say, the importance of water in generating energy and also the need for it to live life. This management is helping to convert harmful water based acids and bases or other industrial based water wastes or sometimes oily water into clean water, which can be served to various industries. This way, a huge amount of contaminated water can be saved from waste.

Future recommendation

A sustainable company's aim and purpose will always remain grounded to financial, social and environmental concerns. But as already discussed the way to an environmentally a sustainable business is not an easy one. Even the consumers are making a high demand for natural products, and retailers and suppliers out of social responsibility and sales are trying to go green as much as possible. The consumers are not even stepping back to pay more for the natural products. Being environmentally sustainable company has an immense number of advantages. An environmentally sustainable company due to better usage and conservation of natural resources has better productivity and reduces the cost of production since the materials come at a much cheaper price and also easily available (Mardani et al. 2020)[6]. The efficiency in the operations of a company also enhances. With the carrying out of energy conservation or use of recycled waste materials or water-saving devices or energy-efficient equipment or sometimes use of solar power helps to keep the cost downwards. It also allows the company to operate far more efficiently and makes it cost-effective than traditional energy use. The environmentally sustainable companies further get several benefits from the governments. This may also include tax breaks or rebates and sometimes other monetary enticement. It also provides the company with a reputation as a greener company leading to attracting more customers. It helps the company to sell to new customers who favor buying from green company brands (Aragòn-Correa et al. 2020)[1]. There are some ways that can help- any company to turn into a greener business-

Establishing a long term business plan and adapting to situations

Setting up a long term plan with a broader outline of the energy consumptions of energy goals is one of the best ways to reduce the electricity demand in the company. The company should provide a span of energy solutions keeping the business goals in mind. This will help in the reduction of energy consumption, changing the current set up and initiating incentives to pursue the lowering the energy output in the long term. Therefore, depending on other demand response companies is absolutely essential to establish an environmentally sustainable company. Every valuable and beneficial change begins with a plan.

Reduce, reuse and recycle

This method is one the most essential to turn not only a company but also the whole world to change in to environment friendly. This suggests the reduction in the dependency of the company on ineffective and incompetent products and materials, leading to the lowering of unsuitable form of energy. Again reusing old products and avoiding using plastic materials can lead to a lot of savings for the company itself. Though recycling should be the last step to follow but it's also essential. This can help in the lowering of the cost of production and also uplift energy production, allowing a

reduction in the energy consumption. This method itself can make a world of difference.

Using of renewable energy

Using renewable energy such as solar energy can help a company to save a lot of energy and also save the environment. Installing solar panels can help the company to produce energy for the business. It might not generate sufficient power for the company to sustain a day but can help the company to depend less on its energy companies.

Taking supplies from goods from local vendors

Buying goods and products from local vendors will not come fast at a much cheaper price but will also come fresh. The demand response company will also be benefitted by it. It also helps to cease the carbon emission in the atmosphere letting the company's surrounding air as well the local environment be less polluted from all forms of shipping.

Conclusion

In conclusion it can be said that though the companies have started to make changes but a lot more changes are necessary. Though the government as well as many various other profitable and non-profitable organizations are coming forward in an attempt to manage the sustainability of the environment. Even the companies need to make further changes to bring a greener development within as well as outside the company's surroundings. With the growing attention to the issues and also with the further advancement of technologies, it is expected that most of the big corporations, especially the international corporations will make progress in making their companies more environmentally sustainable. If they start practicing it, the smaller corporations will start following their footsteps.

Reference

1. Aragòn-Correa, J. A., Marcus, A. A., & Vogel, D. (2020). The effects of mandatory and voluntary regulatory pressures on firms' environmental strategies: *A review and recommendations for future research. Academy of Management Annals,* 14(1), 339-365. https://journals.aom.org/doi/abs/10.5465/annals.2018.0014

2. Choudhary, S., Kumar, A., Luthra, S., Garza-Reyes, J. A., & Nadeem, S. P. (2020). The adoption of environmentally sustainable supply chain management: *Measuring the relative effectiveness of hard dimensions. Business Strategy and the Environment*, 29(8), 3104-3122. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/bse.2560

3. Hameed, I., Hyder, Z., Imran, M., & Shafiq, K. (2021). *Greenwash and green purchase behavior: An environmentally sustainable perspective. Environment, Development and Sustainability*, 1-22. https://link.springer.com/article/10.1007/s10668-020-01202-1

4. Islam, M. M., Perry, P., & Gill, S. (2020). Mapping environmentally sustainable practices in textiles, apparel and fashion industries: a systematic literature review. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JFMM-07-2020-0130/full/html

5. Jnr, B. A. (2020). *Examining the role of green IT/IS innovation in collaborative enterprise-implications in an emerging economy. Technology in Society*, 62, 101301. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160791X19305093/

6. Mardani, A., Kannan, D., Hooker, R. E., Ozkul, S., Alrasheedi, M., & Tirkolaee, E. B. (2020). Evaluation of green and sustainable supply chain management using structural equation modelling: *A systematic review of the state of the art literature and recommendations for future research. Journal of cleaner production*, 249, 119383. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619342532

7. Meng, Z., Li, E. Y., & Qiu, R. (2020). *Environmental sustainability with free-floating carsharing services: An on-demand refueling recommendation system for Car2go in Seattle. Technological Forecasting and Social Change*, 152, 119893. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162519312132

8. Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: *Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. Journal of business research*, 117, 312-321. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296320303908

9. Todeschini, B. V., Cortimiglia, M. N., & de Medeiros, J. F. (2020). *Collaboration practices in the fashion industry: Environmentally sustainable innovations in the value chain. Environmental Science & Policy*, 106, 1-11. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1462901119306410

10. Wannags, L., & Gold, S. (2020). *Assessing tensions in corporate sustainability transition: from a review of the literature towards an actor-oriented management approach. Journal of Cleaner Production*, 121662. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652620317091

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ МЕНЕДЖЕРА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Копитко Марта Іванівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ

Верескля Мар'яна Романівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ

Михаліцька Наталія Ярославівна,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ

Умови інформаційного суспільства вимагають від сучасного менеджера володіння новітніми підходами в роботі з інформацією, адже саме вона виступає основним інструментом та результатом його праці. Основним інструментом та результатом роботи менеджера є інформація. Доведено, що роботою з інформацією менеджер займається 50- 90% свого робочого часу та чим віщою є ланка його управління тим більшою є частка роботи з інформацією як результатом комунікації [1, с. 166].

Ділова комунікація – це процес, в ході якого люди, групи людей або організації обмінюються інформацією. Ділове спілкування характеризує регламентованість, тобто підпорядкування встановленим правилам і обмеженням, суворе дотримання рольового амплуа учасників, ретельний відбір використовуваних у спілкуванні мовних засобів. Основним завданням ділового спілкування є ефективне досягнення цілей виробництва або бізнесу. Однак в процесі спілкування, може скластися ситуація непорозуміння, яка призводить до конфлікту або до розірвання ділових відносин [2, с.1].

Основна діяльність з ділового спілкування відбувається в межах типових форм. Розглянемо деякі з форм ділового спілкування:

- «ділова бесіда – мовне спілкування між співрозмовниками, які мають необхідні повноваження від своїх організацій для встановлення ділових відносин, що сприяють вирішенню ділових проблем або пошуку конструктивного підходу до їх вирішення;
- ділові переговори – основний засіб узгодженого ухвалення рішень у процесі спілкування зацікавлених сторін;

- ділові наради – спосіб відкритого колективного обговорення проблем групою фахівців;

- публічні виступи – передача одним виступаючим інформації різного рівня широкій аудиторії з дотриманням правил і принципів побудови мови і використанням ораторських прийомів» [3, с.1].

До вищеперерахованих відносять і такі форми спілкування, як прес-конференції, дебати, презентації, дискусії тощо.

Удосконалення та використання сучасних ділових комунікацій сприяє стратегічному розвитку, знижує ризики навіть в умовах невизначеності. Використовуючи ефективні ділові комунікації, підприємства продемонструють переконливі результати своєї діяльності, як кількісні (економічне зростання), так і якісні (структурні перетворення).

Список літератури:

1. . Зайцева Н.В. Організація комунікації в управлінській діяльності на основі сучасних інформаційних технологій. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць.* Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2015. Вип. 1(11), Т. 1. С. 166-170. UPL: http://tpa.pstu.edu/article/view/74772.
2. Мурована А.В. Методологія проведення переговорів в контексті сучасних професійних комунікацій. *Економіка інноваційної діяльності підприємств. Маркетинг*. С.345–346. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/126789/812.pdf.
3. Будянська В. А. Формування культури ділового спілкування менеджерів освіти в процесі застосування різних форм спілкування. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика. 2018. №3. С. 1–3. URL: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/19385.

ШЛЯХИІ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Кучмєєв Олександр Олександрович
кандидат психологічних наук, доцент
старший викладач кафедри управління та адміністрування
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «УКРАЇНА»
м. Київ, Україна

Будь-яке підприємство оптової торгівлі є відкритою системою, що являє собою сукупність взаємопов'язаних бізнес-процесів, кінцевою метою яких є збут продукції та отримання прибутку. Як правило, серед основних бізнес-процесів виокремлюють наступні:

– планування товароруху;
– ресурсний процес (доставка матеріалів від постачальників);
– організація складських процесів та облік продукції на складах;
– процес збуту продукції;
– виконання функцій сервісної логістики [1, с. 258].

Враховуючи важливість перелічених бізнес-процесів у діяльності підприємств оптової торгівлі, однією з ключових задач для них має стати саме оптимізація системи управління цими процесами. Особливості функціонування підприємств оптової торгівлі дозволяють визначити певні принципи, які й визначають специфіку процесу оптимізації:

1. Принцип інформаційної забезпеченості, згідно з яким оптимізація бізнес-процесів можлива лише за умови забезпечення координації та формування єдиного інформаційного простору, що сприятиме проектуванню оптимальної логістичної системи.

2. Принцип інтеграції, що визначає необхідність проектування ланцюгів поставок, які забезпечують підвищення рівня внутрішньої та зовнішньої логістичної інтеграції за рахунок формування стабільного та довгострокового взаємозв'язку між елементами логістичного ланцюга.

3. Принцип інноваційності, відповідно до якого передбачається залучення до співпраці якнайбільшої кількості інноваційних організацій, посилення виробничого потенціалу підприємства та підвищення конкурентоспроможності.

4. Принцип забезпечення стратегічної взаємодії, згідно з яким забезпечується розширення довгострокової економічної співпраці між учасниками логістичного ланцюга.

5. Принцип забезпечення розвитку логістичної інфраструктури, що передбачає залучення та розвиток ділової активності всіх учасників логістичного ланцюга [2, с. 67].

Таким чином, процес оптимізації системи управління бізнес-процесами передбачає отримання наступних результатів: зниження витрат, підвищення

швидкості та якості прийняття управлінських рішень, а також розширення сфери діяльності підприємства.

Також варто зазначити, що відповідно до висновків та проведених досліджень в сфері впровадження ефективних підходів на підприємствах оптової торгівлі, можна запропонувати п’ять етапів процесу оптимізації логістичних бізнес-процесів.

На першому етапі зазначеного процесу має відбуватись опис бізнес-процесів в режимі реального часу, тобто повністю відтворюються всі операції та зв’язки між ними у відповідності до того, як вони фактично виконуються на підприємстві оптової торгівлі.

У ході відтворення відповідальні особи мають зібрати та дослідити наступну інформацію:

– перелік та порядок виконання всіх операцій;

– перелік осіб, що виконують операції або приймають в них участь;

– опис методів контролю виконання опера цій;

– статистична інформація щодо операційних збоїв та причин їх виникнення;

– інформація щодо внутрішніх та зовнішніх норм, правил, що фактично застосовуються, та внутрішньокорпоративні документи.

На другому етапі має відбуватись аналіз описаних бізнес-процесів та вироблення певних рішень щодо їх оптимізації, тобто аналізуються операційні невідповідності та «вузькі місця», які й призвели до неефективності фактичної моделі.

На третьому етапі розробляється оптимізована модель бізнес-процесів у тому вигляді, в якому вона буде впроваджуватись у діяльність підприємства Така модель має включати в себе:

– декомпоновані графічні схеми бізнес-процесів;

– операційні стандарти підприємства;

– функціональні інструкції;

– організаційну структуру підприємства;

– показники виміру ефективності кожного процесу;

– форми та стандарти звітності;

– документацію, що регламентує процеси.

На наступному, четвертому, етапі необхідно впровадити розроблену оптимізовану модель. Для реалізації цього етапу важливим заходом є розробка детального плану дій.

Останнім етапом процесу оптимізації бізнес-процесів є етап власне впровадження оптимізованої моделі.

Цей етап є найголовнішим та найскладнішим, відповідно до якого необхідно:

– організувати теоретичне та практичне навчання співробітників новим бізнес-процесам;

– провести за необхідності кадрові зміни;

– впровадити систему виміру ефективності бізнес-процесів;

– автоматизувати операції, якщо існує така можливість;

– постійно проводити моніторинг результатів впровадження та контролювати показники підприємства оптової торгівлі [3].

Як вже зазначалось, вкрай важливим у процесі оптимізації бізнес процесів є контроль результатів цієї оптимізації.

Тому необхідною умовою функціонування підприємств оптової торгівлі сьогодні є впровадження системи контролінгу, яка покликана здійснювати інформаційно-аналітичну підтримку у прийнятті управлінських рішень.

Задачі, на вирішення яких спрямований контролінг, зможуть забезпечити керівництво підприємства не тільки інформацією про поточний стан справ, а й допоможуть спрогнозувати наслідки змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі (табл. 1)

Таблиця 1

Основні задачі контролінгу бізнес-процесів на підприємствах оптової торгвлі

Види контролінгу	Задачі, що вирішуються
Контролінг в системі управління	Мета стратегічного контролінгу – забезпечення довгострокового функ- ціонування підприємства. Основана мета оперативного контролінгу – забезпечення методичною, інформаційною та інструментальною підтримкою керівництва підприємства
Фінансовий контролінг	Підтримка рентабельності та забезпечення ліквідності підприємства
Контролінг на виробництві	Інформаційне забезпечення процесів виробництва та управління ними
Контролінг маркетингу	Інформаційна підтримка ефективного менеджменту у сфері задоволення потреб споживачів
Контролінг забезпечення ресурсами	Інформаційне забезпечення процесу придбання виробничих ресурсів, аналіз закупівель ресурсів, розрахунок ефективності роботи відділу постачання
Контролінг в сфері логістики	Поточний контроль економічності процесів складування та транспортування матеріальних ресурсів, а також руху інформації та фінансів
Контролінг в SCM	Контроль оптимізації ланцюгів постачання та аналіз надійності елементів SCM

Варто зазначити, що сьогодні світовою тенденцією у сфері оптової торгівлі є саме створення безпечних, надійних та ефективних ланцюгів постачання. Дана проблема залишається однією з ключових в системі управління бізнес-процесами [4, с. 112].

Таким чином, сучасним українським підприємствам оптової торгівлі необхідно переймати цей досвід, адаптуючи його відповідно до специфіки своєї діяльності та умов ринку.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день дуже гостро постає питання ефективності діяльності вітчизняних підприємств оптової торгівлі. Сучасна

економіка вимагає не лише вдосконалення технології виробництва продукції та розширення її асортименту, а й використання нових підходів до управління бізнес-процесами. Запропонована класифікація принципів процесу оптимізації системи управління бізнес-процесами та власне систем оптимізації дозволяє враховувати важливі особливості середовища підприємств оптової торгівлі, специфіку руху матеріальних та нематеріальних потоків, а також важливість отримання досвіду від аналогічних підприємств та його адаптації у власній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Виноградський М.Д. Менеджмент в організації: навчальний посібник / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М. Шкапова – К.: Кондор, 2012. – 654 с.

2. Крикавський Є.В. Логістика: компендіум і практикум / Є.В. Крикавський, Н.І. Чухрай, Н.В. Чорнописька – К.: Кондор, 2016. – 340 с.

3. Офіційний сайт білоруської компанії Apply Logistic Consulting // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.logist.by/

4. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підручник / Л.І. Федулова – К.:Либідь, 2016. – 480 с.

5. Офіційний сайт американської Асоціації операційного менеджменту APICS // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apics.org/.

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДОМОГОСПОДАРСТВ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Писаревський Богдан Ігорович
аспірант кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет

Домогосподарство виступає як економічний суб'єкт, який функціонує у сфері споживання і забезпечує відтворення основного фактору виробництва – робочої сили та водночас є власником і постачальником факторів виробництва на ринок ресурсів. Домогосподарство є одним із важливих учасників економічних процесів, від результатів діяльності якого залежать не тільки його добробут, але і всього населення держави. Ресурси, які надходять у розпорядження домогосподарства, спрямовуються на споживання, заощадження та інвестування. За цих умов для домогосподарств дуже важливо визначати шляхи формування їх ресурсів та здійснювати пошук додаткових джерел надходження, напрями витрачання та інвестування коштів з урахуванням ризиків і дохідності. Метою управління ресурсним забезпеченням домогосподарств є максимізація залишку, який формується у результаті витрачання коштів та благ, які були отримані. Основними джерелами формування ресурсів домогосподарств є грошові доходи, структуру яких за період з 2015 р. по 2019 р. наведено у таблиці 1.

Дані таблиці свідчать, що найбільшу питому вагу у структурі грошових доходів має заробітна плата, яка у 2019 році склала 57,3 %. Це свідчить про те, що домогосподарства в основному постачають економіку робочою силою. Частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості складає 6,5 %. Частка пенсій, стипендій, соціальної допомоги, надані готівкою порівняно з 2015 р. зменшилася і склала 19,2 % у 2019 році. Доходи у вигляді пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива складають лише 0,7 % у 2019 році у структурі сукупних ресурсів домогосподарств. У складі інших надходжень найбільшу частку мають доходи у вигляді вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та самозаготівель – 3,6 % у 2019 р. [1]. Значна питома вага заробітної плати, пенсій, стипендій свідчить про те, що доходи більшості домогосподарств мають певні розміри, обмежені державною політикою та нормами трудового законодавства.

Основна частка доходів домогосподарств спрямовується на придбання продуктів харчування (46,6 % у 2019 р.). У складі непродовольчих товарів значну частку мають витрати на оплату житла, води, електроенергії, газ та інші види палива – 14,6 % у 2019 р. [1]. Водночас частка витрат на освіту складає 1,1 %, на відпочинок і культуру – 1,6 %, на охорону здоров'я – 4,1 % у 2019 році, що свідчить про низький рівень як соціальної захищеності, так і спрямування витрат на духовний розвиток особи.

Таблиця 1

Структура сукупних ресурсів домогосподарств України

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Зміни 2019 р. від 2015 р.
1. Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5	+6886,8
2. Сукупні ресурси домо-господарств, в т.ч., %	100,0	100,0	100,	100,0	100,0	-
2.1. Грошові доходи, %	89,4	86,0	87,5	89,9	92,0	+2,6
- оплата праці, %	47,2	46,7	52,4	54,5	57,3	+10,1
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, %	5,5	5,2	4,4	6,0	6,5	+1,0
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції, %	3,4	2,9	3,0	2,5	2,4	-1,0
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою, %	25,2	23,1	20,2	19,9	19,2	-6,0
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи, %	8,1	8,1	7,5	7,0	6,6	-1,5
2.2. Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива, %	1,3	4,7	4,7	2,8	0,7	-0,6
2.3. Інші надходження, %	9,3	9,3	7,8	7,3	7,3	-2,0

Джерело: складено за [1]

За структурою витрат домогосподарств можна, певною мірою, зробити висновок про рівень добробуту населення: чим більша частка витрат спрямовується на оплату послуг та, відповідно, чим менші витрати на харчування, тим вищий рівень життя населення і навпаки. У країнах з розвинутою економікою частка витрат домогосподарств на продовольчі товари становить нижче 20 % [2].

Підвищення рівня доходів можливе тільки за умови поєднання ефективної соціально-економічної політики держави та управлінських рішень самих домогосподарств. На бюджет домогосподарства і його структуру має вплив державне регулювання через податкову систему, заробітну плату в державному секторі, державне ціноутворення, систему регулювання соціального захисту населення.

Від рівня доходів, які отримують домогосподарства, залежить купівельна спроможність, тобто функція споживання, можливість здійснювати заощадження та використовувати їх як інвестиції. За цих умов, заробітна плата, як головне джерело формування ресурсів домогосподарства має покривати витрати на виробництво і відтворення робочої сили. Відтворювальну функцію заробітна плата може виконувати тільки тоді, коли її розмір забезпечує справедливу оплату праці працівника з урахуванням складу і розміру домогосподарства. Шляхами збільшення заробітної плати може бути пошук додаткової роботи або зміна місця роботи з більш високою оплатою. Для зваженої оцінки місця нової роботи або додаткового заробітку необхідно враховувати розмір додаткових і натуральних виплат та потенційну можливість їх зростання, можливість отримання премій та інших заохочень матеріального та нематеріального характеру, права на пільги, транспортні витрати та витрати часу на проїзд до місця роботи. Тільки врахувавши всі вказані чинники впливу на рівень заробітної плати, слід приймати рішення про перехід на нову роботу чи приймати умови додаткового заробітку.

Водночас зростання доходів домогосподарства може вирішуватися і у межах самого домогосподарства шляхом забезпечення самозайнятості та здійснення підприємницької діяльності. Для оцінки доходу від підприємницької діяльності необхідно проаналізувати загальну дохідність діяльності домогосподарства, яка буде залежати від рівня ціни на створюваний продукт, роботу чи послугу, попиту та пропозиції, а також величини витрат. Використання методів менеджменту, які застосовуються у практиці підприємств, допоможе домогосподарствам ефективніше управляти бюджетом, збільшувати доходи та скорочувати витрати.

Таким чином, доходи домогосподарства можуть формуватися у вигляді гарантованого доходу (заробітної плати, пенсій, стипендій) та іншого доходу (доходи від самозайнятості, доходи від підприємницької діяльності, доходи від інвестицій тощо). Управління ресурсним забезпеченням домогосподарств передбачає вироблення і застосування таких методів та інструментів для досягнення цілей, які забезпечать прийняття та реалізацію раціональних рішень у сфері отримання доходів, здійснення витрат, формування заощаджень та їх використання.

Список літератури:

1. Демографічна та соціальна статистика/ Доходи та умови життя. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

2. Пікулик О.І. Проблеми та особливості функціонування домогосподарств в економіці України. Економіка і суспільство. 2017. Випуск 9. С. 302-306.

АНАЛІЗ АВТОМОБІЛЬНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Пономаренко Валерія Вадимівна
Аспірантка кафедри економіки та маркетингу інституту менеджменту, економіки та міжнародного бізнесу
Харківського технічного університету НТУ «ХПІ»

Косенко Олександра Петрівна
Професор кафедри економіки та маркетингу інституту менеджменту, економіки та міжнародного бізнесу
Харківського технічного університету НТУ «ХПІ»

Проведення аналізу ринку є одним з найважливіших початкових етапів маркетингової діяльності. Визначення основних гравців, великих сегментів, нових трендів та тенденцій - все це впливатиме на формування маркетингової стратегії та визначатиме основні напрями та активності.

В Україні автомобільний ринок можна розділити на 3 великих сегменти: власне виробництво (та збірка), продаж нових автомобілів (офіційні дилери, автосалони) та продаж імпортних вживаних автомобілів (США, Корея, Європа).

Власне виробництво автомобілів в Україні спеціалізується здебільшого на комерційному секторі, а саме виробництво автобусів. За даними Укравтопром [1] обсяги виробництва у 1 півріччі 2020 року зменшилися на 31% у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року. Виробничі потужності зосереджені у Черкаському автобусі, Часовоярському заводі та ЗАЗі. Дані по заводу АвтоКрАЗ не розголошуються з 2016 року, тож ці дані не враховуються у аналізі ринку.

Зміни у виробництві, збірці та комерційним замовленням відображено у таблиці 1.

Таблиця 1.
Виробництво, збірка та комерційні замовлення у 2019-2020 рр.

	січень-липень 2019	січень-липень 2020	приріст
збірка легкових автомобілів	2532	1783	42%
виробництво вантажних авто	39	28	39%
автобусне виробництво	408	311	31%

Важливо вказати, що єдиним заводом, що у сегменті вітчизняного автопрому працював лише один завод - Єврокар (де проходить збір автомобіля Skoda).

Серед важливих новин [2] осені 2020 року - Запорізький автомобільний завод оголосив про початок виробництва автомобілів Groupe Renault для українського

ринку і першою моделлю обрано Renault Arkana. Раніше було анонсовано збірку автомобіля LADA на ЗАЗі [3] через заборону на імпорт автомобілів російського виробництва.

Ринок імпортних вживаних автомобілів набирає обертів та за обсягами переважає над продажем нових автомобілів. Лише у серпні 2020 року в Україні було зареєстровано 32,8 тис б/у автомобілів імпортованих з інших країн (за даними Укравтопрому [4]).

Моделі автомобілів, що виявилися лідерами, та їх обсяги, зазначено на Діаграмі 1.

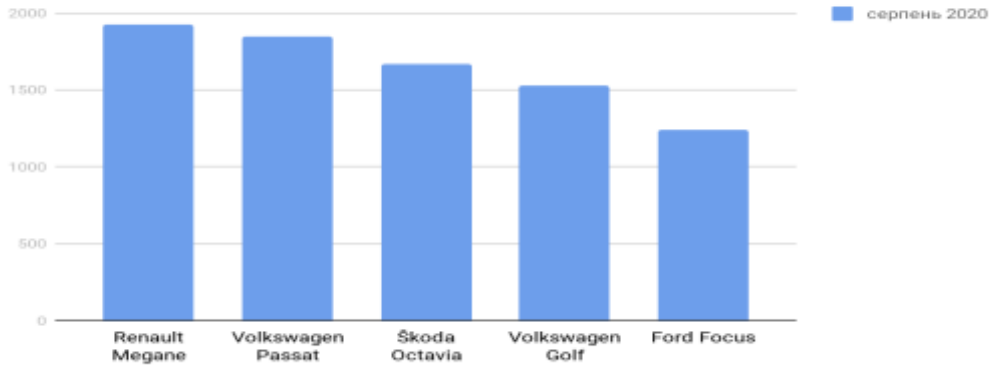

Діаграма 1. Лідери серед вживаних автомобілів, що були імпортовані із-за кордону у серпні 2020 року

Наразі у 2020 році кількість зареєстрованих вживаних машин у 4 рази більша за реєстрацію нових автомобілів. Це говорить про тенденцію, що набирає обертів та розвивається. Вчасно визначивши тренд компанія може запобігти зайвим витратам, а також правильно побудувати свою унікальну торгову пропозицію на ринку.

Проте у порівнянні з 2019 роком вживаних автомобілів було зареєстровано на 44% менше. Важливою причиною можна вважати пандемію коронавірусу, адже вживані автомобілі все одно переважають по обсягу над новими.

Для детального порівняння ринку вживаних та нових автомобілів було підготовлено Діаграму 2.

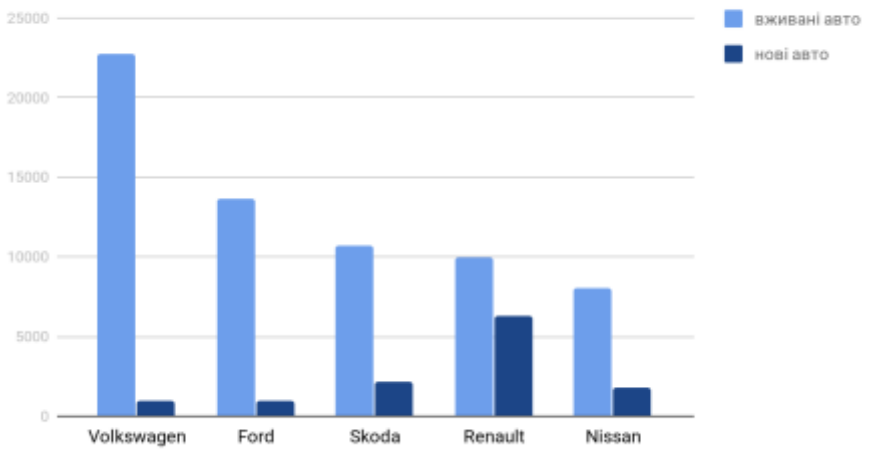

Діаграма 2. Порівняння продажів вживаних та нових автомобілів за 1 півріччя 2020 року [5]

Окремим сегментом слід виділити український парк електрокарів. Офіційних представників, а значить й можливості придбання нового електрокару в автосалоні Україні наразі не існує, тож всі електромобілі потрапляють на вітчизняний ринок у сегменті вживаних автомобілів. Важливо зазначити, що розмитнення екоавтомобіля дешевше за звичайний ДВЗ, тож кількість постійно зростає. разом з тим, як розвивається інфраструктура в Україні.

У серпні 2020 року [6] було ввезено 647 електроавтомобіля, з яких 625 легкових авто та 22 одиниці комерційного транспорту. Це менше за попередній місяць на 18% та менше за 2019 рік на 11%. Проте ситуація у світі не може бути виключена як один з вирішальних факторів такої ситуації. Ринок електромобілів на прикладі серпня 2020 року зображено на Діаграмі 3.

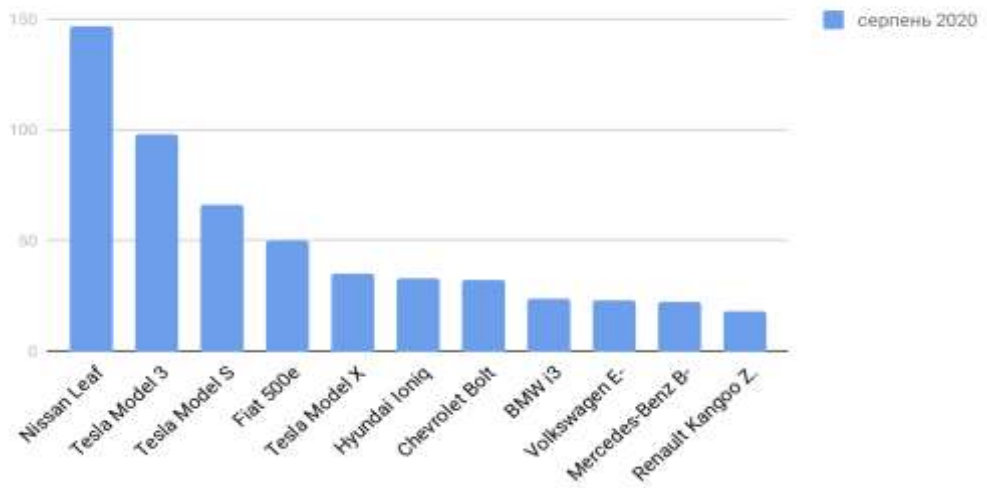

Діаграма 3. Електромобілі, що були ввезені в Україну за серпень 2020 року

Загалом за 1 півріччя 2020 року в Україні зареєстровано 4962 електромобіля, з яких 4737 легкових авто, 224 комерційних авто та 1 автобус.

Детальний аналіз сегментів автомобільного ринку допоможе компаніям, що є гравцями цього ринку чітко визначити своїх прямих та непрямих конкурентів, проаналізувати їх діяльність, визначити свої сильні та слабкі сторони, а також сформувати стратегію просування на ринку.

Детальна аналітика по імпортованим вживаним автомобілям дає чітке розуміння мотивів та причин покупки певних сегментів цільової аудиторії, що є важливим при розробці стратегії роботи підприємства. Варто зазначити, що саме цей напрям активно використовує інструменти Інтернет-маркетингу, комунікує з клієнтами в месенджерах, соціальних мережах та отримує клієнтів з сайту та контекстної реклами. В той саме час офіційні автосалони все ще приділяють більше уваги маркетингу в офлайні.

Список літератури

1) https://korrespondent.net/business/auto/4262049-v-ukrayne-na-40-rukhnulo-avtoproyzvodstvo
2) https://www.autostat.ru/news/45580/
3) https://www.autostat.ru/news/45492/
4) https://autonews.autoua.net/novosti/24248-v-avguste-pervichnyj-avtorynok-sformiroval-importnyj-sekond-hend.html
5) https://nv.ua/biz/markets/avtorynok-kolichestvo-prodazh-b-u-avtomobiley-v-ukraine-snizilos-pochti-vdvoe-novosti-ukrainy-50098150.html
6) https://autonews.autoua.net/novosti/24257-rynok-elektrokarov-voshel-v-pike.html

CAUSES AND OUTCOMES: EBSTEIN'S ANOMALY

Chupina Vilena
Student
Kharkiv National Medical University

Jnied Laith
Student
Kharkiv National Medical University

Pysmena Olga,
Assistant of the Department of Physiological Pathology
Kharkiv National Medical University

Introduction. Ebstein's anomaly is a malformation of the tricuspid valve, which is displaced into the cavity of the right ventricle and is characterized by the fact that the valve's cusps are deformed and thickened, the cavity of the right atrium is enlarged, the ventricle is reduced, the pulmonary artery is hypoplastic, there is an atrial septal defect [3, p. 110]. Due to the development in the 21st century of high-tech care for patients with congenital heart defects, timely detection and provision of medical care in this category is becoming actual.

Aim. To systematize the available data on the frequency of occurrence, hemodynamic features, methods of invasive and non-invasive procedures of children with Ebstein's anomaly.

Methods. Analyze systematic reviews of the PubMed database and single observations for "Ebstein's anomaly" in different medical resources.

Results. Generally, there are 3 cusps: the anterior, posterior and septal cusps of the tricuspid valve, they are attached to the papillary muscles of the right ventricle (RV) [4, p. 22]. In the presence of anomaly, the tendon chords of one or two cusps are attached not to the papillary muscles, but to the walls of the right ventricle. The posterior cusp of the tricuspid valve is almost always displaced into the cavity of the right ventricle, moreover, the septal cusp is also often displaced. Only the anterior cusp of the tricuspid valve remains attached to the atrioventricular fibrous ring [2, p. 204]. In 95% of cases of anomaly, there is an atrial septal defect (ASD) or an open oval window. These anatomical signs also determine the features of hemodynamics in patients with this congenital heart defect. From the superior and inferior vena cava venous blood enters the right atrium (RA), in systole it goes to the right ventricle (RV) and then enters the pulmonary artery and goes to the pulmonary circulation, for oxygenation in lungs. However, some of the blood regurgitates from RV to RA due to deformation of the septal and posterior cusps of the tricuspid valve. Under the influence

of increasing pressure in the RA, blood shunts into the left atrium through ASDs, there it mixes with arterial blood coming from 4 pulmonary veins, then enters the left ventricle and from there mixed blood is bumped into the aorta, which leads to circulatory organ hypoxia. In response, emergency adaptive mechanisms are activated, which consists of increased minute blood output and heart rate; regional vasodilation of blood vessels in the heart and brain, which generally leads to the formation of vicious circles.

Ebstein's disease is considered a rather rare pathology, the frequency of which among all congenital heart defects does not exceed 1%. This pathology occurs in 1 case in 20,000 newborns. However, research data by D. Roberson and N. Silverman (1989) indicate that Ebstein's anomaly is the most common defect diagnosed in utero. These data suggest that the true frequency of Ebstein's anomaly is significantly higher than expected [1, p. 7].

Both conservative and surgical methods of treatment are used to treat Ebstein's anomaly. Drug therapy, as a rule, is carried out to treat arrhythmias, as well as to reduce the severity of symptoms of heart failure [3, p. 112]. Anticoagulant, diuretic therapy and cardiac glycosides are used. With medically poorly controlled atrial and ventricular arrhythmias, patients should undergo one-stage or staged correction of the defect and the elimination of additional atrioventricular connections (L.A. Bokeria, 2005). The main goal of surgical intervention for Ebstein's anomaly is to restore the obturator function of the tricuspid valve and simultaneously eliminate the right-left shunt through the interatrial septum. With a satisfactory outcome of the operation, this technique contributes to the normalization of hemodynamics. Moreover, patients under 15 years old undergo valve plastic surgery, patients over 15 years old undergo tricuspid valve prosthetics [5, p. 12-13].

Conclusion. Awareness of the pathophysiology and modern methods of diagnosing Ebstein's anomaly make it possible to promptly refer patients to a specialized cardiac surgery hospital or be monitored with medical correction prior to surgery.

References:

1. William D. Embryology and pathologic features of Ebstein's anomaly [Електронний ресурс] / William D., EdwardsM.D. // Progress in Pediatric Cardiology Volume 2, Issue 1 – Режим доступу до ресурсу: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/105898139390042X.

2. J R Zuberbuhler. The spectrum of Ebstein's anomaly of the tricuspid valve [Електронний ресурс] / J R Zuberbuhler, S P Allwork, R H Anderson // J Thorac Cardiovasc Surg .. – 1979. – Режим доступу до ресурсу: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/762960/.

3. Даниленко О.А. Полный обзор аномалии Эбштейна: этиология, клиника, лечение [Електронний ресурс] / Даниленко О.А., Белохвостик Д.И., Ракович А.Э. // Молодой учёный №14 (200) – Режим доступу до ресурсу: https://moluch.ru/archive/200/49195/.

4. Р. Д. Синельников. Атлас Анатомии Человека - Том 3. / Р. Д. Синельников, Я. Р. Синельников, А. Я. Синельников. – Москва: М. : Новая волна, 1996. – 216 с. – (7-е изд., перераб.).

5. АНОМАЛИЯ ЭБШТЕЙНА [Електронний ресурс] // Всероссийское научное общество кардиологов. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://racvs.ru/clinic/files/2017/anomalia_Ebsteina.pdf.

ЕНДОТЕЛІАЛЬНА ДИСФУНКЦІЯ У ХВОРИХ З ПРОГРЕСУЮЧОЮ СТЕНОКАРДІЄЮ У ПОЄДНАННІ З АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ ЗІ ЗНИЖЕНОЮ ТА ЗБЕРЕЖЕНОЮ ФРАКЦІЄЮ ВИКИДУ ЛІВОГО ШЛУНОЧКА

Денесюк Віталій Іванович
д-р мед. наук, професор кафедри
внутрішньої медицини № 3
Вінницький національний медичний
університет імені М. І. Пирогова

Денесюк Олена Віталіївна
канд. мед. наук, доцент кафедри
внутрішньої медицини № 3
Вінницький національний медичний
університет імені М. І. Пирогова

Музика Надія Олегівна
канд. мед. наук, асистент кафедри
внутрішньої медицини № 3
Вінницький національний медичний
університет імені М. І. Пирогова

Вступ. Актуальною проблемою в сучасній кардіології є вивчення ролі ендотелію при серцево-судинних захворюваннях. Відомо, що у нормі основну роль в регуляції серцево-судинної системи належать ендотеліальна синтаза оксиду азоту (eNOS), яка вперше була виявлена у ендотелії судин, а вже потім у міокарді та деяких інших тканинах [10,14]. Ендотеліальна дисфункція (ЕД) є однією з ранніх ознак важких форм судинної патології. Протизапальні та антиатерогенні властивості судинної стінки визначаються нормальним функціонуванням ендотелію, його здатністю продукувати з аргініну та вивільняти біологічно активну сполуку – NO. Оксид азоту є потужним вазодилататором і кардіотропним агентом. Вважається, що недостатня продукція і/або прискорений розпад NO відіграють важливу роль не лише в підвищенні артеріального тиску, але і в розвитку тяжких ускладнень артеріальної гіпертензії (АГ) – інсульту, інфаркту міокарда, ниркової недостатності, а також хронічної серцевої недостатності (ХСН) [3].

За фізіологічних умов домінуючим ферментом, що забезпечує синтез NO у кровоносному руслі eNOS, яка експресується на ендотелії судин і відіграє важливу роль у забезпеченні постійного «базального» (фізіологічно необхідного)

рівня NO [9]. Вважають, що аргінін під впливом ендотеліальної NO-синтази перетворюється на NO і цитрулін. Доведено, що зменшення активності eNOS веде до зниження ендогенної продукції NO ендотеліоцитами і є однією з ключових ланок патогенезу ішемічної хвороби серця (ІХС) [10].

Мета роботи – вивчити ендотеліальну функцію у хворих з прогресуючою стенокардією (ПС) у поєднанні з АГ зі зниженою та збереженою фракцією викиду (ФВ) лівого шлуночка (ЛШ).

Матеріали і методи. Для вивчення особливостей перебігу ПС у поєднанні з АГ було обстежено 153 пацієнти (105 чоловіків і 48 жінок), віком від 62 до 71 років (середній вік (68,8 ± 0,90) років), що знаходилися на стаціонарному лікуванні в кардіологічному відділенні № 2 «Вінницького регіонального клінічного лікувально-діагностичного центру серцево-судинної патології». Діагноз прогресуючої стенокардії встановлювали згідно протоколів надання медичної допомоги хворим зі ІХС (Наказ № 152 Міністерства охорони здоров'я України від 02.03.2016). Був проведений розподіл пацієнтів на дві групи. Першу групу склали хворі з ПС у поєднанні з АГ зі зниженою ФВ ЛШ ≤ 45,0% (n=47). Другу групу – хворі з ПС у поєднанні з АГ зі збереженою ФВ ЛШ ≥ 45,1 % (n=106). Контрольну групу склали 30 практично здорових осіб. У ході дослідження були використані наступні методи: клінічні, лабораторні, біохімічні та імуноферментні (визначення вмісту ендотеліальної синтази оксиду азоту в сироватці крові та стабільних метаболітів оксиду азоту – нітратів та нітритів), інструментальні (електрокардіографія, ехокардіографія в М- і В- режимах та допплеркардіографія), проба з шестихвилинною ходою та статистичні методи.

Результати дослідженя

Аналіз рівнів факторів вазодилатації у хворих із ПС зі зниженою та збереженою ФВ ЛШ, порівняно зі здоровими людьми (контрольною групою) наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Рівень ендотеліальних факторів вазодилатації у хворих з прогресуючою стенокардією у поєднанні з артеріальною гіпертензією зі зниженою та збереженою фракцією викиду лівого шлуночка (M±m)

Показник	Здорові люди (контрольна група) n=30	Хворі із ПС у поєднанні з АГ та зниженою ФВ ЛШ 1 група n=47	Хворі із ПС у поєднанні з АГ та збереженою ФВ ЛШ 2 група n=106
1	2	3	4
eNOS, пг/мл	731,8±84,63	371,9±29,30 p_{3-2} <0,01	555,7±22,53 p_{4-2} <0,01 p_{4-3} <0,01
Нітрити, мкмоль/л	6,3±0,18	4,2±0,25 p_{3-2} <0,01	4,9±0,17 p_{4-2} <0,01 p_{4-3} <0,01

Нітрати, мкмоль/л	19,8±0,90	12,5±0,61 p_{3-2} <0,01	14,5±0,59 p_{4-2} <0,01 p_{4-3} <0,01
Нітрити +нітрати, мкмоль/л	26,1±0,92	16,7±0,52 p_{3-2} <0,01	19,5±0,63 p_{4-2} <0,01 p_{4-3} <0,01

При порівняні рівнів факторів вазодилатації хворих із ПС зі зниженою ФВ ЛШ з даними здорових людей (контрольної групи), встановлена достовірна різниця між показниками рівнів eNOS, нітритів та нітратів в сироватці крові (p<0,01).

Встановлено, що у обстежених хворих із ПС зі зниженою ФВ ЛШ, у порівнянні з здоровими людьми, визначалось достовірне зниження показника eNOS на 96,77 % (майже в двіччі), зокрема рівень eNOS в сироватці крові складав (371,9 ±29,30) пг/мл, тоді як у здорових людей (контрольна група) (731,8±84,63) пг/мл (p < 0,01).

Аналогічні дані отримано при аналізі даних хворих із ПС зі збереженою ФВ ЛШ у порівнянні із даними здорових людей. Нами встановлена достовірна різниця між показниками рівнів вазодилататорів eNOS, нітритів та нітратів в сироватці крові (p<0,01), що свідчить про наростання ЕД.

Порівнявши дані пацієнтів із ПС зі зниженою ФВ ЛШ (1 група) з даними хворих зі збереженою ФВ ЛШ (2 група), встановлено достовірне зниження рівнів eNOS на 49,4 %, нітратів, нітритів та їхнього сумарного значення у сироватці крові - на 16,7 % (p < 0,01).

При вивченні рівнів метаболітів нітроген монооксиду – нітритів та нітратів в сироватці крові отримані наступні дані: у хворих із ПС зі зниженою ФВ ЛШ, сумарний рівень нітратів та нітритів у сироватці крові достовірно нижчий, ніж у здорових осіб (p < 0,01). Отже, у обстежених хворих з ПС у поєднанні з АГ понижується рівень ендотеліальних факторів, зокрема eNOS, нітритів та нітратів.

Проведене дослідження дозволило встановити, що у пацієнтів з ПС ішемічного ґенезу рівень eNOS в сироватці крові менше 401,20 пг/мл можна вважати межовим – таким, що асоціюється зі зниженням ФВ ЛШ ≤ 45,0 %, який доцільно використовувати як критерій погіршення показників внутрішньосерцевої гемодинаміки та прогресування систолічної дисфункції лівого шлуночка.

Таким чином, у обстежених хворих в міру зниження ФВ ЛШ відбувається достовірне зменшення рівня eNOS, нітритів, нітратів, а також їх сумарного рівня у сироватці крові.

Обговорення отриманих результатів дослідження

Як видно з табл. 1, у хворих з ПС у поєднанні з АГ при вивченні показників вазодилатації зі зниженою ФВ ЛШ (група 1) та зі збереженою ФВ ЛШ (група 2) у порівнянні зі здоровими людьми визначали достовірне зниження рівнів eNOS, нітритів, нітратів, та їхнього сумарного рівня (p<0,01), що свідчить про негативний вплив вазодилатуючих факторів на розвиток захворювань

ускладнених ХСН. Основними механізмами порушення активності eNOS є: недостатність субстрату (аргініну), зниження експресії eNOS, зменшення ензиматичної активності ферменту та прискорене руйнування eNOS [7]. в цьому випадку виникає ЕД за рахунок збільшення синтезу вазопресорів (ендотеліну-1, ангіотензину II, тромбоксану) та зменшення утворення вазодилататорів (оксиду азоту, простацикліну) [6, 11, 13].

В той же час у цих пацієнтів при порівнянні результатів дослідження у хворих зі зниженою ФВ ЛШ та зі збереженою ФВ ЛШ встановлене достовірне зниження рівнів eNOS на 49,4 %, нітритів, нітратів та їхнього сумарного значення у сироватці крові на 16,7 % ($p<0,01$). Отже, при більш вираженому зниженні вазодилатуючих факторів у сироватці крові спостерігається достовірне зниження ФВ ЛШ, що свідчить про вплив вмісту eNOS, нітритів, нітратів та їхнього сумарного рівня на зниження скоротливої здатності серця [4, 5].

Порушення ЕФ виявлене у зворих на ГХ з ХСН зі збереженою ФВ ЛШ, поєднується з підвищенням жорсткості магістральних артерій еластичного типу, наростанням ступеня ГЛШ з порушенням діастолічної функції серця [6].
До факторів, які зумовлюють ЕД судин у пацієнтів з ІХС, є дисліпідемія, оксидативний стрес, гемодинамічне навантаження, підвищення АТ тощо. Пригнічення активності eNOS у практично здорових донорів при старінні організму та пацієнтів з ІХС свідчить про зниження синтезу ендотелієм NO та ЕД. Основні причини розвитку ЕД (фактори ризику): цукторий діабет, тютюнопаління, дисліпідемія (гіперхолестеринемія). АГ, гіпергомоцистеїнемія, метаболічний синдром, похилий вік, чоловіча стать, підвищений рівень цитокінів (IL-LB, IL-8) [8, 13, 14].

Висновки.

1. У обстежених хворих із ПС у поєднанні з АГ в міру достовірного зниження ФВ ЛШ відбувається зниження рівнів ендотеліальної синтази оксиду азоту, нітритів, нітратів, а також їхнього сумарного рівня у сироватці крові, що свідчить про несприятливе наростання порушень ЕД. Аналогічні отримані дані у обстежених хворих із ПС у поєднанні з АГ зі збільшенням лінійних розмірів ЛП відбувається пониження рівеня eNOS. З прогресуванням типів ДД ЛШ у обстежених хворих відбувається достовірне пропорційне зниження рівнів eNOS, нітритів та нітратів в периферійній крові.

2. У пацієнтів із ПС у поєднанні з АГ, рівень eNOS, в сироватці крові менше 401,20 пг/мл вважати межовим – таким, що асоціюється зі зниженням ФВ ЛШ ≤ 45,0 %, що може застосовуватись у практиці як критерій можливого прогресування ХСН, що сприяють прогресуванню декомпенсації серця.

Резюме

У обстежених хворих із прогресуючою стенокардією у поєднанні з артеріальною гіпертензією в міру достовірного зниження фракції викиду лівого шлуночка відбувається зниження рівнів ендотеліальної синтази оксиду азоту, нітритів, нітратів, а також їхнього сумарного рівня у сироватці крові, що свідчить про несприятливе наростання порушень ендотеліальної дисфункції. У пацієнтів

із прогресуючою стенокардією у поєднанні з артеріальною гіпертензією, рівень ендотеліальної синтази оксиду азоту, в сироватці крові менше 401,20 пг/мл вважати межовим – таким, що асоціюється зі зниженням фракції викиду лівого шлуночка ≤ 45,0 %, що може застосовуватись у практиці як критерій можливого прогресування серцевої недостатності, що сприяють прогресуванню декомпенсації серця. Провівши аналіз отриманих результатів дослідження з визначенням рівня ендотеліальної синтази оксиду азоту та метаболітів нітроген монооксиду – нітратів і нітритів можна стверджувати, що зменшення синтезу цих вазодилататорів призводить до виникнення, наростання і прогресування симптомів ІХС зі структурно-функціональними змінами в міокарді. Вивчення вазодилататорів при прогресуючій стенокардії зі зниженою та збереженою фракцією викиду лівого шлуночка дало змогу глибше зрозуміти патогенез розвитку і прогресування ендотеліальної дисфункції.

Література

1. Біловол ОМ (2015) Оцінка ознак та варіантів постінфарктного ре моделювання у хворих на постінфарктний кардіосклероз. Український терапевтичний журнал 3: 37-41.
2. Боченина ЮА, Кузнецов ГЕ, Тенчурина ЛР (2014). Динамика изменения сосудодвигательной функции эндотелия и показателей ремоделирования сердцы у больных с хронической сердечной недостаточностью на фоне лечения розувастатином. Consilium medicum 10:98-102.
3. Воронков ЛГ (2012). Порівняльна характеристика основних клініко-демографічнх показників та якості життя у хворих з хронічною серцевою недостатністю ішемічного походження із систолічною дисфункцією лівого шлуночка та зі збереженою фракцією викиду лівого шлуночка. Український кардіологічний журнал 4: 65-67.
4. Денесюк ОІ, Денесюк ОВ (2016). Динаміка ступенів ре моделювання і систоло-діастолічної дисфункції лівого шлуночка при нестабільній стенокардії під впливом оптимального тривалого лікування. Вісник проблем біології та медицини 1 (118): 121-126.
5. Денесюк ВІ, Музика НО (2017) Уміст вазодилятаторних чинників у сироватці крові за різних ступенів систолодіастолічної дисфункції лівого шлуночка у хворих на стабільну стенокардію, ускладнену серцевою недостатністю. Львівський клінічний вісник 1: 12-15
6. Єна Л.М., Ярош В.О. Ендотеліальна функція і її взаємозв’язок із морфрфункціональним станом серця та артерій у пацієнтів з гіпертонічною хворобою, ускладненою хронічною серцевою недостатністю зі збереженою фракцією викиду лівого шлуночка. Серце і судини 2016; 3: 71-76
7. Жаринова ВЮ (2013) Современные возможности оптимизации эндотелийпротекторной терапии у больных ХСН (фокус на eNOS). Серцева недостатність 3: 46-53

8. Іванов ВП (2015). Патофізіологічні механізми розвитку та прогресування міокардіальної дисфункції у пацієнтів з гострим інфарктом. Ukrainian medical journal 4: 26-30.
9. Рябенко ДВ (2014). Фармакотерапия хронической сердечной недостаточности в XXI веке: достижения и вопросы. Сердечная недостаточность 1:31-42.
10. Чекман ЮМ, Колесник ІС (2014). Механізми розвитку ендотеліальної дисфункції та пошук ендотеліопротекторів. Журнал НАМН України 20 (3): 289-299.
11. Arrebola-Moreno A.L., Laclaustra M., Kaski J.C. Noninvasive assessment of endothelial function in clinical practice. Rev. Esp. Cardiol. (Engl. Ed.). 2012; 65: 80-90.
12. Denesyuk V, Denesyuk O, Muzyka N (2016) The remodeling of left atrium and vasodilation factors changes in ischemic heart failure. International Journal of Medicine and Medical Research Journal 2: 5-9
13. Forstermann U., Sessa W.C. Nitric oxide synthases: regulation and function. Eur. Heart J. 2012; 33: 829-837.
14. Van Hinsbergh V.W. Endothelium - role in regulation of coagulation and inflammation. Semin. Immunopathol. 2012; 34: 93-106.

DIDACTIC PRINCIPLES OF FORMATION OF LABOR PROTECTION COMPETENCE IN STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES

Hlinchuk Yuliia
Associate Professor
Rivne State University of the Humanities

Deterioration of health of students [1] and teachers [2] in secondary school actualizes the problem of formation of labor protection competence of students of pedagogical specialties. An important component of the formation of labor competence are didactic principles – the main ideas that guide the educational process in the appropriate direction.

We present the principles on which, in our opinion, the process of formation of labor protection in students of pedagogical specialties [3] and should be based and reveal their essence.

In our opinion, the principle of conformity to nature is to take into account the natural desire of man for self-preservation; in accordance with the volume and level of complexity of educational material to the general age and psychophysiological characteristics of students.

The principle of purposefulness and integrity is the comprehensive subordination of all educational activities on labor protection to a single goal – the formation of labor protection competence.

The principle of scientificity is to use concepts, ideas, provisions of labor protection in the field of education through the use of methods used by labor protection as a field of knowledge; consideration of causal links between the features of professional and pedagogical activities and the preservation of life, health and ability to work of the subjects of the educational process.

The principle of accessibility is to ensure the availability of knowledge by taking into account the individual, age, intellectual characteristics of students; in the orientation of the content of educational material from simple to complex, from partial – to general, from known – to unknown; in the selection of technologies, forms and methods that provided the most effective learning material.

The principle of clarity is based on the dominant role of the visual analyzer in obtaining information. This principle is implemented through the use of appropriate to the content of educational material schemes, models, diagrams, graphs, drawings, photographs, videos and presentations, which concentrated in the content of labor protection.

The principle of systematicity and consistency is the systematic and consistent organization of the process of formation of labor protection competence in future teachers by relying on previously acquired knowledge of pedagogy, psychology, physiology, life safety, teaching methods and other previously studied disciplines and the experience of pedagogical practice; gradual and argumentative presentation of educational material, ensuring awareness of the connections and patterns between the elements of the subject; in compliance with state standards, educational and qualification characteristics, curricula and programs.

The principle of systematization is the interconnectedness and interdependence of the purpose, content, technologies, methods and means of training in occupational safety, in the structural and logical presentation of educational material by consolidating and repeating previously learned; constant control and correction of students' knowledge; analysis, synthesis and systematization of acquired knowledge; appeal to previously acquired knowledge; establishing relationships between the acquired knowledge, etc.

The principle of connection of learning with life is the practical orientation of educational material by taking into account and considering the state and problems of labor protection in the field of education and social reality of today, which affects the education system and others.

The principle of optimization is to select the optimal pedagogical conditions, technologies, methods, tools and forms of training in occupational safety to increase motivation and enhance the cognitive activity of students.

The principle of individualization is to take into account the individual characteristics of students as much as possible by selecting various forms and methods of educational and cognitive and educational activities; multilevel differentiation of tasks for practical classes, tests and exam tickets.

The principle of professional conformity is to form a conscious, motivated and active mastery of occupational competencies by providing students with an understanding of the causal links between established occupational competencies and professional success, maintaining professional and personal health and longevity, etc.

The principle of emotionality is to form an emotionally positive perception of the teacher in the field of labor protection and the desire to acquire knowledge of labor protection; ensuring understanding of the social significance of labor protection activities; giving interesting examples of a practical nature; control and correction of students' emotions.

These principles should not be separated from each other. They must be organically connected. These principles should also be related to the characteristics of students, the methodological competence of the teacher and the educational process in general.

Our experience in the formation of labor protection competence in students of pedagogical specialties on the basis of these principles allows us to say about their

effectiveness. Therefore, we believe that the described didactic principles can be recommended for wider discussion in the scientific community.

References:

1. Гозак С.В. Здоров'я дітей в умовах сучасних викликів. URL : http://amnu.gov.ua/zdorov-ya-ditej-v-umovah-suchasnyh-vyklykiv/

2. Долинський Б., Муниця О. Здоров'я вчителя як підґрунтя для успішної професійної діяльності. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. № 3 (122), 2018. С. 38-44.

3. Глінчук Ю. Модель формування фахової працеохоронної компетентності у студентів спеціальності «Початкова освіта». *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. № 76. С. 42-47.

METHODS-MECHANISMS OF INTERIORIZATION, EXTERIORIZATION AND INDIVIDUAL DEVELOPMENT OF TEENAGERS IN THE INTERACTION OF GENERAL INSTITUTIONS SECONDARY AND OUT-OF-SCHOOL EDUCATION

Sierykh Larisa
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Educational Content
Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Sumy, Ukraine
https://orcid.org/0000-0001-5290-8596

The foundation of the interaction of general secondary and out-of-school education in the aesthetic education of teenagers is the unity of the processes of acquiring artistic and aesthetic education and aesthetic culture, the formation of value orientations that determine the behavior and any activity of teenagers. Aesthetic education of teenagers involves the formation and development of their ability to perceive, transform, store and use artistic and aesthetic information engraved in works of art, to assimilate aesthetic values.

It should be recognized that the problem of aesthetic and educational potential of interaction of general secondary and out-of-school education in the aesthetic education of teenagers involves a high result of aesthetic education, adherence to priority approaches to scientific analysis of factors and facts, and therefore requires a wide range of mechanisms. In particular, the issues of pedagogical, psychological and managerial capabilities of educational institutions as institutions of aesthetic education of children and students are relevant. Therefore, we realize that the solution of the outlined tasks involves the consideration of mechanisms (methods) of general secondary and out-of-school education in the aesthetic education of teenagers.

The specifics of adolescence show that for this age, the psychological *mechanisms of internalization and exteriorization first begin to work*. P. Tretyakov notes: "Aesthetic value acquires the motivating force of the motive of activity only when it has become the object of the individual's need, provided that the mechanism *of internalization* (from the Latin *interior* – internal). Interiorization is the process of translating (cultural) aesthetic values into the inner world of the individual" (Tretyakov, Mitin & Boyarintseva, 2003, p. 184). Sharing the position of scientists, we recognize that to realize the need to analyze works of art, to accept the heritage of culture, art is not enough, because there must be a need for such activities. Only when the aesthetic value as a need has become a moment of inner existence, the student can clearly articulate the goals of their own aesthetic activities, find effective means of their implementation, will be able to adjust their actions.

The mechanism of internalization allows to provide dynamics of aesthetic needs of the person. If the factors that stimulate the *pupil's self-activity* are included in the joint

activity of the subjects of interaction, then there will be an opportunity for him to form new aesthetic needs. Thus, trying to achieve better results in their own work, teenagers get acquainted with works of art, creative experience, study literature, consult with experts, compare their actions with the actions of other more perfect aesthetic activities, comparing it with the best aesthetic standards. New objects become needs, in the mechanism of internalization works, thanks to which there is a unity of cognitive and sensory, rational and practical, social and individual in the personality of teenagers.

In collective and individual activity of teenagers transformation of forces and abilities of the person into objective socially significant products of activity and values is carried out, in there is *an exteriorization* (lat. *Externus – external*) thanks to which conditions for the maximum realization of all creative potential of teenagers in a modern sociocultural situation. At the same time, aesthetic education, on the one hand, expands the boundaries of the *creativity of the individual*, on the other – lays in the individual the internal mechanisms of *individual development – self-actualization, self-realization*.

The need for *self-realization* of the individual, according to A. Maslow, occupies a special place among other needs (physiological, security needs, love, respect, self-esteem). She tries to realize the full potential of her own abilities to "be who she can become." The desire for self-realization, in essence, is the desire for self-affirmation through reflection, motivation, mediation, meaning-making, etc. (Maslow, 1999). According to K. Rogers, a person is a subject of his own life and is free in his choice, he tries to show independence and responsibility, the ability to develop himself. The most important for human self-development are: the field, which includes perception, action, feeling, that is, everything that happens to a person at this time and is accessible to consciousness; individual experience, the elements of which become more conscious (Sierykh L., 2015). According to this, the teacher must understand and see in the field of personal experience of the adolescent those problems that are important for the development of the pupil, but *not yet perceived by him as personally significant*.

Through interaction, it is possible to solve these life problems of adolescents, as it creates a personally affirmative situation in the system of life of the pupil, which provides perception and *understanding of reality* (meaning), formed value orientations, their own worldview. The construction of personality-affirming situations in the system of educational interaction of adolescents is the basis of the educational process. According to experts, in this way the personal qualities of adolescents are revealed and brought up, thanks to the proposed structure of the educational process:

- definition of the task of education in the form of expected variants of behavior and personal manifestations of adolescents, which is developed taking into account the social order of society and the requests of the pupil;

- identification of motivational and personal regulators of behavior and activities that reveal the personality from the most important point - its own: the reason for certain decisions, the choice and benefits of value orientations, the definition of life prospects;

- development of the subject content of adolescents' activities, which provides mental mechanisms of development and includes: definition of objects of activity; business and interpersonal relationships, their gradual enrichment; identification of significant problems for the personal development of the adolescent as a subject of life;
- building a system of organizational and pedagogical actions and more.

Through the prism of a systematic approach to the personal aesthetic development of adolescents, the core is their mastery of the system of aesthetic values. To this end, the educator organizes, selects objects of aesthetic education, art, nature, gives them a target orientation, thus creating an aesthetic and educational environment as a way of natural entry into the content of aesthetic education and life of adolescents (Sierykh L., 2016).

It should be noted that the penetration into the depths of a particular aesthetic value (quality) occurs through appropriate types of artistic and *aesthetic activities*. Thus, cognition, development, assimilation, appropriation of aesthetic values by a person is realized through productive creative activity: study of native language, pedigree, history of the region, works of art, nature of native land, folk traditions, customs, rites, household culture, folk art and so on. Some activities are used to assimilate different aesthetic values, which in turn are assimilated through different activities, which contributes to the optimization of aesthetic education, significant savings in time, effort and educator and pupil.

Among the factors that contribute to the aesthetic activities of adolescents are: emotional, creative, analytical, informational, with tolerant norms; respect for traditions; mutual influence; search for the viewer and his active perception; positive cooperation; state of emotional satisfaction, consolidation of the effect and a set of successive successes, etc. The use of these factors makes it possible in extracurricular and extracurricular activities to expand the temporal, stylistic boundaries of art, to combine diverse spectacles into a single system. Therefore, the interaction of arts (music, theater, literature), objects (paintings, musical instruments), as well as textual motives (quotes, dialogues, monologues) in works of art, which, in our opinion, will have a positive effect on the aesthetic education of adolescents, is quite understandable. (Sierykh L., 2016).

Thus, at the present stage, a wide range of different methods and mechanisms of activities aimed at gaining life experience, gaining new knowledge, skills and abilities that help adolescents to express themselves and test their own strength.

References:

1. Tretyakov, P.I., Mitin, S.N. & Boyarintseva N.I. (2003). Adaptive management of pedagogical systems: a textbook for students of higher education. routine. Moscow: Science.

2. Sierykh, L.V. (2015). Interaction of secondary and out-of-school educational institutions in aesthetic education of teenagers: monograph. Sumy: NIKO.

3. Sierykh, L.V, (2016). Aesthetic education: an environmental approach: a textbook. Kyiv-Sumy: NIKO.

Список літератури:

1. Третьяков, П. И., Митин, С.Н. & Бояринцева Н. И. (2003). *Адаптивное управление педагогическими системами*: учебное пособие для студентов высших учеб. заведений. Москва: Наука.

2. Сєрих Л. В. (2015). Взаємодія загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків: монографія. Суми: НІКО.

3. Сєрих Л. В. (2016). Естетичне виховання: середовищний підхід: навчально-методичний посібник. Київ-Суми: НІКО. 2016.

E-LEARNING: THE MAIN DISADVANTAGES

Yurko Nadiya
Senior Lecturer
Department of Ukrainian and Foreign Languages
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi
Ukraine

Miahkota Iryna
Lecturer
Department of Ukrainian and Foreign Languages
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi
Ukraine

Online learning, or e-learning, suggests educational process conducted via the internet in various ways, such as video calls video streams, video conferencing, etc. To learn online, you should have a reliable computer, an internet connection, and basic internet skills.

E-learning, also called online education or online learning, is form of distance education in which the main elements include physical separation of teachers and students during instruction and the use of various technologies to facilitate student-teacher and student-student communication [1].

Online education certainly has its merits. Schooling has traditionally happened in person, which has had limitations for individuals unable to attend. Hence, the most obvious benefit of presenting learning opportunities online is that this widens the education potential to many more people to learn at their own comfort. Along with the evident benefits, there are some drawbacks and restrictions as well.

Although great attention have long been paid to various educational aspects [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11], there is a need of more thorough focus on the main disadvantages of e-learning, therefore becoming the aim of the survey.

The comparative analysis of the internet resources [12; 13; 14] reveals the key drawbacks of learning online to be the following.

Unstable internet connection. Not all students and teachers have regular or reliable access to the internet, as some have to learning or teach at the mercy of a poor internet connection. In many cases, internet speed access may be limited, or there may be a capped monthly usage on their internet, which can restrict their ability to access or engage with information.

Limited access to technology. Sometimes students and teachers may have even no access or be limited in their regular access to reliable or appropriate technology. Several people may be sharing a computer or mobile device within one household, or may rely on using computers on campus or in a public place such as a public library, internet cafe, etc. Students or teachers may also only have limited access to required software. Hence, the issues connecting to live video conferencing can leave them at a

disadvantage.

Poor technical skills and abilities. Some technologies and tools require training. In some instances, technical training may not be readily available to students or teachers. Digital skills are not distributed evenly among students, as well as not all learners will have the required knowledge or understanding in order to get the most out of virtual education.

The successful students should have the following skills: familiarity with web browsers and an email program; some familiarity with web-based interactions such as email, discussion boards and chat rooms; proficiency with typing and word processing; experience in successful internet searches using a variety of search engines. If teachers do not have the skills or time to support this skill development, students may get left behind.

Overwhelming amount of information. In many instances, the volume of various information, guides, help and different resources provided online can have a tendency to become overwhelming, confusing and overloading if not appropriately managed. Sometimes it can be rather difficult for both students and teachers to define and distinguish properly which are relevant or important in order to avoid being overburdened.

Increased preparation time expenses. Often the institutions implementing e-learning see it as the cheaper alternative to face-to-face teaching, and underestimate the amount of hours that an online tutor will need to put in to run a successful online course. Though, there is a significant increase in the amount of time that online tutoring takes up, not only in providing constant learner support and feedback, but in designing or adapting the materials for online delivery.

Fortunately, this view is becoming less prevalent, as the institutions providing e-learning more often come to realising that offering quality online courses is the only way forward, and that this implies some investment in effective materials delivery, and in tutor training and tutor time.

Summing up, it is possible to conclude that a teacher's value, as well as his duties and responsibilities extends far beyond the class being delivered. To get the best out of their students, a teacher's role is also to motivate, encourage and supervise, which can be particularly difficult to do through online learning by means of video conferencing software.

Varied technology can undoubtedly be brought into the classroom as an effective supplement to in-person classes. For example, including some audio and video content into the learning process allows students to familiarise themselves and experience some of the main benefits of e-learning tools, and is much more effective than online learning used exclusively.

References:

1. Distance learning. *Britannica.* Retrieved from https://www.britannica.com/topic/distance-learning

2. Styfanyshyn, I., & Yurko, N. (2020). The implementation of the social and emotional training into the modern educational environment. *Collective monographs,*

4-13. https://doi.org/10.36074/pcaifswal.ed-1.01

3. Романчук, О., & Данилевич, М. (2020). Особливості підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту у педагогічних коледжах України. *Collective monographs*. https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.02

4. Yurko, N., & Protsenko, U. (2021). Reading comprehension: the significance, features and strategies. *Collective monographs*. https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.10

5. Романчук, О. (2019). Підготовка фахівців фізичного виховання і спорту до педагогічної діяльності з дітьми та молоддю в Австрії: теоретико-методологічний аспект : монографія. Львів: Галицька видавнича спілка.

6. Yurko, N., & Vorobel, M. (2021). Learning English grammar online: the main resources. *Collective monographs*. https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.11

7. Styfanyshyn, I., & Kalymon, Yu. (2021). Online practice for speaking English. *Collective monographs*. https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.12

8. Воробель, М. М. (2021). Ефективність технології Task-Based Learning в розвитку мовленнєвих навичок студентів при вивченні англійської мови. *Грааль науки*, (1), 349-356. https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.073

9. Калимон, Ю. (2019). Комп'ютерна лексикографія: виклики та перспективи. *Актуальні питання іноземної філології*, (10), 112-118.

10. Yurko, N., Styfanyshyn, I., Protsenko, U., & Vorobel, M. (2021). Education abroad: the main benefits. *Матеріали конференцій МЦНД*, 5-8. https://doi.org/10.36074/mcnd-19.03.2021.ped-philol

11. Пантюк, Т. І., Воробель, М. М., & Егрешій, А. А. (2020). Компетентнісний підхід – важлива складова реформування сучасної освіти. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти* : зб. наук. праць за матеріалами XX Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 64-67). 30-31 травня, 2020 р., Монреаль: CPM «ASF».

12. Stern, J. Introduction to Online Teaching and Learning. Retrieved from http://www.wlac.edu/online/documents/otl.pdf

13. Online Teaching Part 1: Getting Started. *OUP*. Retrieved from https://oupeltglobalblog.com/2020/03/12/online-teaching-getting-started/

14. Teaching online. *British Council*. Retrieved from https://www.teachingenglish.org.uk/article/teaching-online

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Білошкурська Світлана Сергіївна,
викладач, КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка»

Шабаш Світлана Павлівна,
викладач, КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка»

Сучасний світ наповнений продуктами високих технологій і виром інформаційних процесів. Такий стан речей зобов'язує будь-яку людину вміти працювати з новими технологіями, обробляти з їх допомогою великі обсяги інформації. Із кожним роком обсяг інформації збільшується в рази, що змушує людину вчитися протягом усього життя. Чудовим помічником у цьому можуть виступити високотехнологічні пристрої.

1. Онлайн сервіс WikiWall – це сервіс (позиціонується як стінгазета), який дозволяє групі користувачів розташовувати на загальній сторінці інформацію та редагувати блоки з текстами, картинками і відео. Почавши роботу з віртуальною інтерактивною дошкою, користувачі отримують у своє розпорядження порожню сторінку, яка в WikiWall називається стінгазети. За замовчуванням сторінка містить розмітку, яку можна при бажанні прибрати.

На вільному полі стінгазети можна розмістити текстовий фрагмент всередині текстового прямокутного блоку, а також відео з Мережі і картинки у форматах JPG, GIF, PNG. Всі блоки, розміщуються на стінгазеті, отримують свій номер – по порядку їх розміщення. Блоки можна перетягувати по сторінці, змінювати їх розмір. Крім того, на панелі інструментів стінгазети розміщені кнопки доступу до інших функцій (інструменти малювання –олівець, лінійка, гумка). За допомогою кнопки «Дивитися» можна відкрити створену сторінку в режимі перегляду – редагування сторінки не буде доступно. Для початку роботи немає необхідності реєструватися. Досить педагогу почати роботу і розіслати посилання учасникам проекту по електронній пошті. Це необхідно для ідентифікації учасників групи.

2. Сервіс Pen.io – це можливість швидко поділитися інформацією онлайн (швидка публікація). Сервіс можна назвати «Беру й пишу». Pen.io спроектований як заміна деякого функціоналу блогів і особистих сторінок, коли користувачеві абсолютно не потрібно ніякого зайвого функціоналу. Це дуже зручний спосіб поділитися зі знайомим текстом, вихідним кодом або інший не тільки текстової інформацією, а й інтегрувати на сторіночку різні мультимедіа інтерактивні об'єкти. Цей інструмент дозволить створювати сторінки з різним контентом за секунди. Сервіс допускає використання матеріалів із розміткою HTML. WEB

адреси та адреси електронної пошти автоматично перетворюються у посилання. У сторінки можна вбудовувати зображення, відеоролики. Не вимагає реєстрації, підтримує кирилицю. Вам потрібно просто ввести бажане ім'я сторінки, пароль (для редагування) і можна приступати до наповнення вмістом.

3. Онлайн сервіс RealtimeBoard цікавий російськомовний проект для створення групових віртуальних дощок. Зареєструватись можна через аккаунт Google. Дошку можна інтегрувати на сторінки сайтів або блогів. Створені матеріали на сервісі можна масштабувати, встановлювати зв'язки? Демонструвати у вигляді слайдів презентації(для цього необхідно вказати порядок демонстрації об'єктів і «Пограти» з масштабом інтегрованих об'єктів. Сервіс підтримує Google Drive. Вбудований чат.

4. Сервіс Popplet призначений для створення та наповнення контентом віртуальної дошки (простору) з можливістю спільного редагування. Цей сервіс можна назвати не зовсім звичайний сервіс для створення карт пам'яті, платформа для ідей, мозкових штурмів і чогось там ще, що ви можете придумати. На додаток до веб – є додаток для Ipad. Цей сервіс дозволяє створювати різноманітні об'єкти з використанням мультимедіа (відео, текст, фото, графіка), якими можна поділитися з іншими, організувати спільну роботу. Є можливість розміщувати роботи на сторінках сайтів, блогів. Готову роботу можна зберегти на комп'ютері у форматі графічного файлу або PDF документа. Мультимедійні елементи можна довантажити зі свого комп'ютера або з відомих інтернет-сервісів. Для початку роботи необхідно зареєструватися. Сервіс підтримує кирилицю.

Можна використовувати для створення візуального ессе, плакатів, стендів, стін для поздоровлення, спілкування, для наповнення портфоліо. Можна проводити мозковий штурм групи або обговорення.

5. Онлайн сервіс для створення швидких публікацій (веб-сторінок) Tackk (для редагування своєї роботи необхідно все ж зареєструватися). Сервіс підтримує кирилицю, має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Створеними роботами можна поділитися в мережі інтернет, організувати коментування. На створену вами публікацію можна помістити карту, відео, фото, текстову інформацію, активні кнопки. є можливість організації коментування. Сервіс веде статистику. Роботою можна поділитися в соціальних мережах, отримати код для розміщення створеної роботи на сторінки сайтів, блогів.

6. Веб-сервіс Padlet це зручний, легкий у роботі сервіс для зберігання, організації та спільної роботи з різним контентом (документи, матеріали). Сервіс безкоштовний, не обмежує користувача у кількості створюваних сторінок і підтримує кирилицю. Це може бути приватний проект стіни, модерується стіна з кількома учасниками, які будуть заповнювати віртуальну стіну інформацією або доступна для читання і редагування будь-яким користувачем майданчик для обміну інформацією.

Для початку роботи немає необхідності реєструватися, достатньо натиснути кнопку «Побудувати стіну». Після цього сервіс видасть на екран сіру віртуальну стіну, яку ми прикрасимо і почнемо наповнювати інформацією. Але створену

таким чином стіну можна редагувати тільки протягом 24 годин. Потім ця можливість пропадає. Для того, щоб уникнути подібних проблем і мати можливість керувати своїми віртуальними стінами вам необхідно зареєструватися або скористатися аккаунтом Google.

В освітньому закладі цей сервіс буде зручним інструментом при організації проектної діяльності, рефлексії.

7. Універсальний онлайн сервіс Ліно – це сервіс для роботи з нотатками, стікерами, фото, відео, організованими в один віртуальний стіл. Для початку роботи необхідно зареєструватися. Для решти учасників – працюючих з дошкою реєстрація не потрібна. Посиланням можна поділитися або вбудувати роботу на сторіночки сайтів, блогів. Сервіс підтримує кирилицю. Можна використовувати для створення віртуальної дошки, оголошень, проекту з розміщенням стікерів, фото, відео, архівів, для проведення рефлексії. Як органайзер, для організації та проведення дослідження, проекту.

8. Flowchart.com – це онлайн багатокористувальницька дошка. Ви можете взаємодіяти зі своїми колегами в реальному часі. Flowchart.com не вимагає завантаження програмного забезпечення, сервіс працює з такими браузерами: Firefox, Microsoft Internet Explorer, Opera, Safari, Google Chrome.

Особливості сервісу: інтуїтивно зрозумілий користувальницький інтерфейс. Ніякі плагіни не потрібні. У режимі реального часу можливо багатокористувацьке онлайн спілкування з чатом. Працює з популярними браузерами. У будь-якій операційній системі. Можливість вмонтувати блок-схеми на вашому сайті. Наявність інструментів малювання (лінії, стріли, криві Безьє). Велика бібліотека графічних об’єктів і можливість завантажити ваші картинки. Можливість вбудувати вихідний код в блок-схему. Є можливість запису дій з дошкою.

Для початку роботи необхідно зареєструватися. Сервіс підтримує кирилицю.

Ідея щодо використання:

- для організації дистанційного навчання;
- для використання в роботі проекту, дослідження;
- для роботи з молодшими школярами.

9. CoSketch – це багатокористувальницька онлайн-дошка розроблена, щоб дати вам можливість швидко візуалізувати і поділитися своїми ідеями та образами. Ви отримуєте безкоштовну віртуальну дошку разом з набором корисних інструментів для малювання. Кожна дошка має унікальний URL, який може використовуватися спільно з іншими, щоб дозволити їм приєднатися до вас. Можна використовувати чат для спілкування один з одним під час роботи. Є можливість впровадити варіант cosketch в ваш сайт, що дозволяє користувачам миттєво співпрацювати в реальному часі, не покидаючи ваш сайт.

Для чого можна використовувати:

- для організації дистанційного навчання;
- для групової роботи з малюнками;
- для використання в роботі проекту, дослідження;

- для роботи з молодшими школярами.

10. Розрахована на багато стікерна дошка Scrumblr. Цей сервіс потужний інструмент для спільної роботи з інформацією в реальному часі.

Кілька користувачів можуть одночасно вносити правки в одну й ту ж інформацію і бачити чужі зміни в реальному часі.

Можна додавати іменовані колонки і переміщати по них стікери. У стікерів можна правити текст, місце розташування і позначку кольоровим «магнітиком». Для початку роботи не потрібно реєструватися. Підтримує кирилицю.

Використовувати можна:

- планувати роботу, проект, завдання;
- використовувати при організації дистанційного навчання;
- консолідувати інформацію.

Список використаних джерел:

1. О визуализации информации. О.В.Пескова. [Режим доступа http://peskova.ru/Papers/InfoViz_opeskova_2012.pdf]
2. Библиотека оценивания Intel [Режим доступа: http://www.intel.ru/content/www/ru/ru/education/k12/assessing-projects.html]
3. https://sites.google.com/site/badanovweb2/

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ЛЫЖНОГО СПОРТА В БЕЛАРУСИ

Высоцкая Елена Владимировна
Старший преподаватель,
кафедры спортивно-педагогических дисциплин
Витебский Государственный Университет
имени П.М.Машерова, Беларусь

Александрович Ирина Леонидовна
Старший преподаватель,
кафедры спортивно-педагогических дисциплин
Витебский Государственный Университет
имени П.М.Машерова, Беларусь

.

Современные аспекты лыжного спорта, неотъемлемо связаны с историей развития данного вида спорта. Катание на лыжах впервые появилось столетие назад как вид транспорта. Заглядывая назад в историю, мы узнаем, что катание на лыжах было впервые введено в качестве транспортного средства много веков назад. Это было в Норвегии и Швеции. Где-то в 18 веке шведская армия была обучена катанию на лыжах, а позже были проведены первые лыжные соревнования. Катание на лыжах – один из самых популярных видов спорта, как в Беларуси, так и в мире [5, с. 19].

Одним из важных прорывов в лыжном спорте является включение их в Олимпийские игры. Это состоялось в 1924 году, когда прошли первые зимние Олимпийские игры. Катание на лыжах сразу стало популярным. Лыжный спорт хоть и зародился позже, сейчас является одним из самых передовых и востребованных зимних видов спорта в Беларуси. В снежную погоду самым любимым видом спорта среди белорусов является катание на лыжах. Как только выпадает первый снег, население берет свои беговые лыжи и прокладывает лыжную трассу на стадионе [5, с. 21].

Беларусь известна своими выдающимися блестящими спортсменами-лыжниками, среди которых: Сергей Долидович, Михаил Семенов, Юрий Астапенко, Александр Воронов и многие другие. Команды от Беларуси занимают достойные места на континентальных и международных соревнованиях по лыжным гонкам. Лыжные гонки проходят по ровным или холмистым участкам, а также по лесным тропам. Лыжники двигаются, толкая палки в снег и продвигаясь вперед. Лыжные гонки хорошо укрепляют общее физическое состояние [3, с. 12].

Целью лыжного спорта в республике является развитие и совершенствование лыжных видов спорта. Для реализации поставленных целей решаются следующие задачи на государственном уровне:

- государство оказывает содействие активному развитию физической культуры и спорта РБ;
- государство осуществляет пропаганду и популяризацию лыжного спорта, защиту прав, интересов и спортивных достижений членов, пропаганду физической культуры и спорта, его роли и значения для развития личности, формирования здорового образа жизни;
- для выполнения уставных задач осуществляет в установленном порядке информационную, консультативную и издательскую деятельность;
- государство устанавливает и развивает международные контакты со спортивными организациями других стран;
- государство осуществляет обеспечение и подготовку национальной и сборных команд Республики Беларусь по лыжному спорту;
- государство осуществляет совершенствование системы подготовки тренеров, судей и спортсменов;
- государство осуществляет пропаганду олимпийских идей, участие в мероприятиях, проводимых Национальным олимпийским комитетом Республики Беларусь, Министерством спорта и туризма Республики Беларусь, Международной федерацией лыжного спорта и иными организациями [3, с. 143].

Белорусам нравится катание на лыжах в лесной полосе, они получают физическое и эстетическое удовольствие. Главная причина – укрепление и оздоровление всего организма, повышение выносливости и общей физической подготовки. Лыжный спорт в Беларуси на современном этапе, имеет серьезного конкурента – сноуборд.

Сноубординг возник после катания на лыжах как сочетание серфинга и катания на коньках. Как лыжи, так и сноуборды являются популярными зимними видами спорта, которые заинтересовали всех: от мала до велика, и предлагают много интересных возможностей тем, кто увлечется ими по-настоящему и станет заниматься этими видами спорта профессионально.

В 1997 г. Федерация горнолыжного спорта была преобразована в федерацию горнолыжного спорта и сноуборда – этот год можно считать зарождением профессионального сноуборда в Минске. Через год указом Министерства Спорта и Туризма была создана экспериментальная команда, базирующаяся в учреждении «РЦОП по зимним видам спорта «Раубичи» [1].

С 1999 года команда провела более чем 30 учебно-тренировочных сборов и приняла участие более чем в 20 соревнованиях различного уровня. 6 место на этапе Кубка Европы (Биг-Эйр, Соболевский Дмитрий, 2007). Сегодня экспериментальная команда Минска по сноуборду проходит акробатическую подготовку и ее основным профилем являются дисциплины Биг- Эйр, Халф-Пайп, Слоуп- Стайл.

Наиболее перспективные виды программы для развития – хаф-пайп и слоуп-стайл. На сегодняшний день цель сборной команды (сейчас она состоит из 6 человек) – завоевание лицензии на ОИ-2014 в дисциплине Хаф- пайп как минимум двумя спортсменами. Для развития дисциплины Халф-пайп

существуют все условия, у нас сильная акробатическая школа, существует материальная база (акробатические залы, построен горнолыжный центр в центре г.Минска со склоном построенным по параметрам FIS) [1].

Из наиболее существенных достижений можно выделить: 6 место в финале Чемпионата Польши (Биг-Эйр, Юрий Макаревич, 2003 г.); 9 место в финале чемпионата России (Хаф-пайп, Денис Ганаков, 2004); 1 место соревнования в международном сноуборд лагере, Украина (Биг-Эйр, Юрий Макаревич, 2005 г.)

Лыжный спорт – напряженный вид спорта, который требует сильных мышц ног. Особенно важными мышцами являются квадрицепсы. Восемь – лет – это среднее время, которое требуется лыжнику для перехода от новичка к специалисту. В это время лыжники учатся управлять, используя мелкими двигательными движениями в коленях и лодыжках.

Катание на лыжах является популярным зимним видом спорта и много лыжных мероприятий и соревнований проводятся в зимний период, в них и отличаются наши спортсмены. Катаясь, на лыжах, они не ограничивается одним стилем. Есть многочисленные виды и стили катания на лыжах, которые практикуют белорусы [4, с. 9].

Существует несколько видов лыжного спорта. Среди них: биатлон, горные лыжи, лыжное двоеборье, лыжные гонки, прыжки на лыжах с трамплина, сноубординг, фристайл. Самые популярные в республике: горные лыжи, лыжные гонки и фристайл [4].

На горных лыжах катаются вниз по склону.

Лыжные гонки включают в себя лыжные гонки и прыжки с трамплина. Лыжные гонки – это самый популярный вид катания на лыжах и пожалуй саамы доступный вид спорта. Лыжные гонки настолько популярны, что ими в республики занимаются 3700 профессиональных спортсменов, с которыми работают 177 тренеров по Беларуси. Лыжники, скользят по ровным или холмистым участкам, а также по лесным тропам. Лыжники двигаются, толкая палки в снег и продвигаясь вперед. Лыжные гонки хорошо укрепляют общее физическое состояние [3, с. 12].

Среди ведущих спортсменов на современном этапе, посвятивших свою жизнь и деятельность лыжным гонкам находятся: Сергей Долидович, Михаил Семенов, Елена Санникова.

Лыжные прыжки – это форма катания для спортсменов. Лыжник скользит по крутой трассе и летит с платформы в конце.

Фристайл – это свободный стиль. Свободный стиль – это форма катания, в которой лыжники выполняют трюки, необычные или сложные ходы. Он стал популярным в 60-е и 70-е годы.

Среди белорусских ведущих фристайлистов находятся на сегодняшний момент: Светлана Дребенокова, Яна Ярмошевич, Антон Кушнир, Артем Балашков.

Прыжки на лыжах – это еще один вид зимнего спорта, в котором лыжник должен прыгать, чтобы покрыть определенное расстояние.

Горнолыжный альпинизм – это разновидность катания, в котором техника катания сочетается с техникой альпинизма. В горнолыжном альпинизме, горнолыжные альпинисты поднимаются вверх по склонам, на которые почти невозможно подняться иначе. Лыжные альпинисты используют различное альпинистское оборудование, такие как ледорубы и веревки. Лыжи привязаны к рюкзакам.

Безопасность является важной частью катания на лыжах. Вначале все лыжники должны пройти курс и получить инструкции от квалифицированных инструкторов и тренеров по лыжному спорту. Регулярные и систематические тренировки так же помогут добиться успехов и избежать травм. Спорт стал очень популярным у молодого поколения, с раннего детства дети обучаются спортивной жизни.

В школах и университетах предлагают студентам широкий выбор спортивных мероприятий. Это могут быть теннис, настольный теннис, волейбол, баскетбол, плавание, футбол, дзюдо, бокс и катание на лыжах, лыжный спорт. Молодые студенты-спортсмены систематически катаются на лыжах и лыжах-роллерах, тренируются, повышают свои знания по современным методикам, выступают на соревнованиях [2, с. 3]. Выступая на соревнованиях, лыжники-студенты получают призовые места, кубки, грамоты, медали и награды, денежные вознаграждения и ценные памятные призы. Студенты настолько воодушевлены и любят лыжный спорт, что даже мечтают увидеть и прокатиться по трассам мировых горнолыжных курортов. Во всем мире есть тысячи горнолыжных курортов.

В Америке Колорадо является самым популярным государством для катания на лыжах с известными курортами, как Вейл и Аспен. В Европе популярны горнолыжные курорты: Санкт-Мориц (Швейцария), Валь д’Изер (Франция), Гармиш-Партенкирхен (Германия), Китцбюэль и Арльберг (Австрия) и Сестриере (Италия).

Лыжные гонки и увлечение лыжным спортом в последнее время приобрело популярность, в первую очередь, из-за улучшений в технике и современного оборудовании. Есть очень много преимуществ и огромная польза, которые можно получить от катания на лыжах. Катание на лыжах – любимое занятие студентов белорусских учебных заведений. Оно тонизирует все тело, обеспечивая отличную тренировку сердечно – сосудистой системы; укрепляет мышцы сердца и улучшает доставку кислорода к мышцам. Катание на лыжах – физически требовательный вид спорта, который может привести к серьезным травмам. Перед тем, как встать на лыжи, студенты делают разминку и несколько упражнений, готовят лыжное снаряжение.

Польза от такого катания на лыжах для всего организма просто бесценна. Поэтому большинство врачей называют горный и лесной воздух, занятие лыжным спортом естественными природными врачами в лечении серьезных нарушений дыхания, таких как астма и другие подобные респираторные заболевания. Освежающий горный и лесной воздух свободен от всех тех

загрязнений, которые студенты получают в городской среде, благодаря редкости транспортных средств и заводов в лесной полосе. Так лыжный отдых, безусловно, идет на пользу белорусскому населению, помогает возобновить жизнеспособность в лучшем виде.

Лыжный спорт – это интенсивный вид тренировки, позволяющий человеку освободить много эндорфинов во время упражнения, тем самым улучшая настроение, повысить выносливость и общую физическую подготовку. Систематические тренировки лыжным спортом, участие в соревнованиях помогают лучше адаптироваться в окружающем мире, найти себя в профессии.

Исходя из выше сказанного, заключаем, что развитие лыжного спорта в республике неразрывно связано с все более возрастающими его социальными функциями в современном мире, а также его взаимозависимости и взаимопроникновения с политикой. Лыжный спорт является своеобразным фокусом, в котором аккумулируются все достижения и проблемы социума, а современные рекорды в спорте являются результатом интеллектуальной и физической деятельности широкого круга специалистов самых разных областей: медиков, физиологов, социологов, психологов, педагогов, спортивных менеджеров, а не только непосредственно только спортсменов [3, с. 12].

Лыжный спорт как единственная в своем роде и специфике сфера деятельности обладает высоким социально-культурным статусом, имеет огромный гуманистический потенциал и способен выполнять многообразные социокультурные функции, в том числе – участвовать в формировании образа государства, как для внутренней, так и для внешней аудитории.

Поэтому мы можем констатировать, что современные аспекты лыжного спорта – это государственный и правительственный заказ на всеобщее оздоровление общества от молодежи до стариков.

В каждом государстве функционирует своя система организации занятий лыжным спортом, которая во многом определяется историческими и культурными традициями, а также сложившейся системой ценностей. Кроме того, существенными факторами, оказывающими воздействие, являются политические, социальные, религиозные, экономические, демографические условия, уровень материального благосостояния, развитие науки, техники [5, с. 267].

Современный лыжный спорт – это возможность наладить дружественные, экономические, социальные, гуманитарные отношения на международном уровне. Главное достоинство лыжных спортивных соревнований любого уровня это демонстрация потенциала миролюбивых способов соперничества.

Лыжный спорт является важным фактором взаимопонимания и сотрудничества разных стран, вне независимости от религиозных, ценностных, идеологических и иных приоритетов. Поэтому успех наших спортсменов-лыжников в соревнованиях на международной арене поднимает престиж не только их самих, но и Беларуси, в целом.

Список использованных источников:

1. Главное управление спорта и туризма. Сноуборд [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://minsksport.by/ru/snowboard. – Дата доступа: 23.03.2020

2. Лыжные гонки : программа для ДЮСШ, СДЮШОР / под ред. Н. А. Демко, А. А. Томанова, О. Л. Гракович. – Минск, 2004. – 133 с.

3. Лыжные гонки. Теория и методика обучения в лыжных гонках : учеб. пособие / под ред. Н. А. Демко. – Минск : БГУФК, 2010. – 288 с.

4. Лыжный спорт / под ред. В. Н. Манжосова, В. П. Маркина. В. П. – М., 1984. – 71 с.

5. Лыжный спорт : учебник для ин-тов и техникумов физкультуры / под ред. В. Д. Евстратова, Б. И. Сергеева, Г. Б. Чукардина. В.П. М., 1989. – 319 с

ПОЗАКЛАСНІ ЗАНЯТТЯ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гаврило Олена Іллівна
Канд. біол. наук, доцент
Сумський державний педагогічний університет

Під час педагогічних досліджень з формування здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку ми приділили велику увагу введенню в практику форм позакласної роботи з навчального предмета «Основи здоров'я». Внаслідок цього прийшли до думки, що, обираючи конкретну форму роботи, потрібно врахувати дружність класного колективу, інтереси, здібності учнів, відстежувати позитивні зрушення в оволодінні певним багажем знань з питань збереження здоров'я.

Результати опитування учителів початкових класів показали, що фактично усі проводять позакласну роботу з «Основ здоров'я» у різних формах. Проте, цілеспрямовано, з проведенням підготовки здоров'язбережувального виховання учнів у позакласний час займається досить незначна кількість учителів. Більшість орієнтується на програму, а позакласну роботу використовує епізодично і безсистемно. Основними причинами відмови від проведення позакласної роботи називали брак часу, велика кількість «слабких» учнів у класі, небажання самих учнів, низька мотивація вчителя. Отже, позакласна робота не проводиться через небажання деяких вчителів працювати над цим питанням.

Дослідники вказують, що позакласні заняття не пов'язані з програмою, їх проведення орієнтоване на бажання, здібності учнів [1].

Проаналізувавши наукові надбання щодо форм позакласної роботи з «Основ здоров'я», ми обрали проведення такої форми позакласної роботи, як «Хвилин здоров'я» [2], на яких учні розглядають цікавий матеріал, розробляють пам'ятки, працюють колективно над певною темою або проблемою.

Для перевірки впливу позакласної роботи на формування здоров'язбережувальних навичок ми регулярно проводили таку форму позакласної роботи як «Хвилини здоров'я». На нашу думку, вся позакласна робота має розпочинатися з проведення цієї форми. Під час проведення «Хвилин здоров'я» ми підпорядковувалися меті, віковим особливостям та інтересам молодших школярів. Рекомендована тривалість проведення у першому класі – 5-10 хвилин, у другому – 15 хвилин, а у третьому-четвертому – 20 хвилин.

Матеріал підбирається різноманітний, але всі завдання мають бути цікавими як за змістом, так і формою їх проведення. «Хвилини здорового способу життя» можуть бути тематичними: «Рухова активність», «Емоції», «Раціональне харчування» та інші. Проте найчастіше проводяться комбіновані заняття, до яких підбирається цікавий матеріал з різних тем програми.

Кожне заняття може складатися з трьох частин: вступної, основної і заключної. У вступній частині потрібно створити незвичну атмосферу заняття, його відмінність від уроку, запропонувати учням розв'язати ребуси, вправи у віршованій формі або розпочати заняття від імені казкових героїв, які пропонують дітям цікаві завдання [3]. В основну частину включаємо завдання, які вимагають більш напруженої розумової діяльності учнів, тобто з логічним навантаженням, різноманітні вправи підвищеної складності, вправи-загадки, валеологічні жарти. Заключна частина включає логічні ігри, загадки. Доцільно закінчувати заняття на найцікавішому етапі, коли діти захоплені грою, яка буде «зарядом цікавості» на наступне заняття.

У ході цих занять було складено правила здорового способу життя. Ми пропонуємо теми «Хвилин здоров'я»: «Режим дня школяра», «Чистота – запорука здоров'я», «Вітаміни важливі для людини». Саме застосування цієї форми роботи у поєднанні з іншими виявилося доцільним та оптимальним під час формування здоров'язбережувальних навичок молодших школярів.

У результаті проведеної роботи в учнів підвищився інтерес до навчального предмету, учні почали акцентувати свою увагу на веденні здорового способу життя, дотримуватися правил і порад, які колективно складали. На нашу думку, ця форма проведення позакласної роботи з «Основ здоров'я» має бути застосована у практиці початкової школи у здоров'язбережувальному вихованні. Тобто, слід впровадити у постійну практику початкової школи цю форму позакласної роботи, яка є ефективною для підтримання інтересу до навчання, вивчення порад та правил збереження та зміцнення власного здоров'я, виховання колективізму.

Список літератури:

1. Гриньова М. В. Методика викладання валеології : навчально-методичний посібник. Полтава : АСМИ. 2001. 156 с.

2. Загрійчук Л. Формування культури здоров'я молодших школярів шляхом впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій. *Початкова школа.* 2006. № 11. С. 1-4.

3. Бутрім В. «Основи здоров'я» у віршах, казках, загадках, тестах, кросвордах, байках. *Початкова освіта*. 2006. № 22. С. 3-5.

ЗДАТНІСТЬ ДО КОМПРОМІСУ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА

Копієвська Валентина Сергіївна,
Університет менеджменту освіти
Національної академії педагогічних наук України

Роль і місце компромісів у діяльності керівників педагогічної сфери неодноразово були об'єктом багатьох наукових досліджень. Вагомий внесок у дослідження проблеми компромісу у конфліктній ситуації зробили Р. Блейк, Дж. Моутон, Цюрупа М.В., Левин К. та ін. Однак переважна більшість авторів розглядали проблему здатності до компромісу керівної ланки педагогічних установ лише у контексті організаційних конфліктів та спроможності відповідного керівника їх вирішувати. Разом з тим, ця проблема є значно ширшою, оскільки фактично компромісний контекст є основою всього процесу керівництва колективами як засіб постійного пошуку балансу інтересів та відповідності потреб і наявних спроможностей для їх реалізації.

Цілком очевидно, що винесена у заголовок відповідна риса керівника є підґрунтям для досягнення багатовимірного балансу в усіх видах різнопланової, повсякденної діяльності навчального закладу. Проявом здатності до компромісу є уміння керівника відокремити головне від другорядного, правильно спланувати особистий робочий час та своїх підлеглих, оптимально розподілити навантаження за усіма напрямами, з урахуванням поточних пріоритетів та загроз. Інколи важливо поступитися у чомусь тут і зараз, щоб потім досягти стратегічної мети у майбутньому.

Слід також особливо виділити компроміс у сліпому виконанні посадових інструкцій, компроміс між вимогами керівництва вищої ланки і ретельністю їх реалізації з урахуванням потенціалу та диференційованого підходу до особистостей підлеглих. Але тут може бути інша крайність, яка зі сторони може сприйматися як слабкість, нездатність добитися бездоганного виконання своїх вимог тощо. Тому досить важливим є розуміння сфер, де компроміс є прийнятним, а де він неможливий. Наприклад, у виконанні вимог з пожежобезпеки, правил охорони праці тощо якась дрібниця може мати вирішальне значення. В таких випадках поле для компромісів є досить обмеженим. Отже, слід мати вміння чітко та органічно визначати рамки припустимого компромісу, червону межу, за яку неможливо переходити.

Не менш важливим є компроміс між необхідністю враховувати особисті проблеми підлеглих та службовими потребами. Нерідко ситуація вимагає піти на зустріч особистим обставинам колег та співробітників, щоб завчасно мінімізувати проблеми їх персонального життя й закласти можливість для того, щоб надолужити змушене тимчасове зниження ефективності роботи у майбутньому.

Серед різних сценаріїв, коли здатність до компромісу відіграє ключову роль у розвитку колективних відносин, слід вказати компроміс між традиціями колективу і офіційними інструкціями та правилами, особливо коли останні динамічно змінюються. У цьому контексті мова також йде про гендерний компроміс та компроміс між потребою оновлення колективу і збереженням цінного досвіду працівників з великим стажем роботи. Останнім часом досить модним явищем стала гонитва за новими обличчями не тільки у політиці, а й у більш низькій ланці управління. Безкомпромісний підхід у такій делікатній сфері часто обертається прогалинами у діяльності недостатньо освічених суб'єктів управління й призводить до неефективної педагогічної діяльності.

Здатність до компромісу як риса характеру не є відокремленою, а тісно взаємопов'язана з відчуттям справедливості, гуманізму, креативністю [1], нестандартністю мислення, інноваційною культурою [2]. Спроможність до пошуку компромісу не є сталою для окремо взятого керівника й може змінюватися у часі, бути емоційно та психологічно залежною, пов'язаною з рівнем емоційного інтелекту. Розуміння таких залежностей дозволить досягти компромісу з самим собою, більш адаптивно підходити до прийняття відповідальних рішень, за можливості та потреби відкладаючи терміни їх прийняття до більш слушного часу та сприятливого психо-емоційного стану. Те ж саме необхідно бачити й у відношенні підлеглих, підбираючи момент для вирішальних розмов та спілкування.

Компромісні рішення, які необхідно приймати керівнику, можуть стосуватися не тільки разових актів, а й певних концепцій чи навіть цілої стратегії. Стосовно таких складних об'єктів прийняття рішень процес пошуку компромісу може мати помітну протяжність у часі. Зокрема, формування компромісної стратегії дій має спиратися на типову послідовність наступних етапів: аналіз існуючих завдань; створення бази знань, контекстно пов'язаної з отриманими завданнями; аналіз на цій основі майбутнього операційного середовища; формулювання загроз від головних гравців при типових сценаріях розвитку подій; технічний аналіз розбіжностей у спроможностях; тактичний аналіз ефектів від розбіжностей у технічних спроможностях; генерація концепцій та їх всебічна оцінка на відповідність ефективному досягненню мети; формулювання компромісної стратегії; розробка дорожньої карти реалізації стратегії і рекомендацій.

Слід вказати, що здатність до компромісу багато в чому не є генетично обумовленою, а може виховуватися і розвиватися. Більше того, сучасний науково-технічний прогрес сприяє розширенню спроможностей кожного окремого індивіду, доповненню різнопланових спроможностей та продуктивності людини (augmentation of human capabilities and performance). Це ж стосується і готовності йти на компроміс, яка нерідко обмежується фізичною неможливістю знайти раціональний вихід із критичної ситуації. В тих сферах та випадках, коли інтуїтивний пошук компромісного рішення є досить складним або навіть неможливим, керівник повинен володіти допоміжними практичними

механізмами та інноваційними засобами для залучення експертної допомоги і розширення індивідуальної спроможності щодо узагальнення різноманітних пропозицій підлеглих або кращого практичного досвіду інших навчальних закладів. У таких критичних випадках для пошуку компромісу можливо скористатися різноманітними відомими методиками. Характерним прикладом їх застосування є завдання розставлення пріоритетів у якійсь діяльності. На допомогу в цьому може прийти теорія прийняття рішень і, зокрема, математичний апарат методу аналізу ієрархій на основі парних порівнянь [3, 4].

Не менш ефективною може бути методологія кількісної та якісної оцінки ризиків [5], що спирається на розробку переліку можливих сценаріїв, їх аналіз та прогнозування розвитку подій в межах кожного з них. Існує два види аналізу ризиків – кількісний (характеризується, наприклад, монетарними одиницями, кількістю пошкоджень, фатальністю) та якісний (зокрема, низький, середній, високий) [5]. Любий ризик є комбінацією трьох чинників: ймовірність (частота) небажаної події; наслідки цієї події та її експозиція. За звичай, кількісний аналіз ризиків містить 5 кроків [5]: визначення ситуації, що аналізується (дані про загрозу, потенціальні небезпеки, засоби захисту, об’єкти впливу); застосування моделі аналізу ризиків (визначення частоти, експозиції, фізичних ефектів, наслідків, розрахунок ризиків); оцінка ризику; прийняття рішення про прийнятність ризику або потребу його зменшення; прийняття ризику та його моніторинг.

Залежно від конкретної методики, при цьому може бути введений набір градацій ймовірності прийняття керівником некомпромісного рішення та негативних наслідків такого результату діяльності, що об’єднуються у матрицю з оцінки ризиків [5]. Зокрема, нижче пропонується до розгляду компромісно-ризикова оцінна схема, яка наведена у табл. 1. Рівні зазначеної ймовірності некомпромісних рішень вказані у лівому стовпчику матриці, а градація відповідних їх наслідків - наведена у верхньому рядку. Якісні рівні величини ризику розташовані на перетині відповідного стовпця і рядка матриці. Наприклад, якщо у ситуації, коли наслідки некомпромісного рішення будуть катастрофічними, а оцінка ймовірності прийняття такого рішення є дуже малоймовірною, то відповідний ризик оцінюється як низький.

Для тих сфер, де поле для компромісу дуже обмежене, може бути використана альтернативна версія матриці оцінки ризиків, яка наведена у табл. 2. Особливістю її є застосування в якості ймовірнісного параметру величини ймовірності прийняття компромісного рішення. Наприклад, при катастрофічних наслідках компромісного рішення, що характерне для виконання вимог пожежної безпеки, боротьби з корупційними проявами тощо, і дуже малоймовірного прийняття відповідного компромісу очікуваний ризик пропонується оцінювати як низький. Відповідний перелік може бути продовжений.

Замість якісної оцінки наслідків може бути використаний кількісний підхід, в рамках якого у відповідність певним рівням наслідків ставиться їх кількісний

еквівалент. Як варіант це може бути грошовий еквівалент можливих втрат в рамках тендерної процедури або кількість невдоволених у колективі після прийняття того чи іншого організаційного рішення.

Таблиця 1

Залежність рівня ризику від наслідків прийняття некомпромісного рішення

Ймовірність прийняття керівником некомпромісного рішення	Наслідки прийняття некомпромісного рішення			
	Катастрофічні	Значні	Помірні	Незначні
Вірогідне	**Високий**	**Високий**	Середній	*Низький*
Можливе	**Високий**	Середній	Середній	*Низький*
Рідко трапляється	Середній	Середній	*Низький*	*Низький*
Навряд чи можливе	Середній	*Низький*	*Низький*	*Низький*
Дуже малоймовірне	*Низький*	*Низький*	*Низький*	*Низький*

Таблиця 2.

Залежність рівня ризику від наслідків прийняття компромісного рішення

Ймовірність прийняття керівником компромісного рішення	Наслідки прийняття компромісного рішення			
	Катастрофічні	Значні	Помірні	Незначні
Дуже малоймовірне	*Низький*	*Низький*	*Низький*	*Низький*
Навряд чи можливе	Середній	*Низький*	*Низький*	*Низький*
Рідко трапляється	Середній	Середній	*Низький*	*Низький*
Можливе	**Високий**	Середній	Середній	*Низький*
Вірогідне	**Високий**	**Високий**	Середній	*Низький*

Кількісний ризик при тендерній процедурі може оцінюватися у збитках за рік за формулою [5]:

$$R=P_e \times P_{f,e},$$

де P_e – ймовірність компромісної події; $P_{f,e}$ – кількісний опис очікуваних річних втрат внаслідок компромісної події.

Кількісний та якісний аналіз ризиків можуть бути поєднані. При такій комбінації висновки щодо якісного рівня ризику формуються на основі порівняння розрахованих кількісних значень ризиків з відповідними порогами.

Замість ймовірності прийняття некомпромісного рішення може бути використана кількісно визначена доля випадків, що потребують компромісного підходу. Наприклад, мова може йти про відносну частку підлеглих, яким

необхідно надати відпустки у пільговий період при формуванні графіку відпусток. Якщо серед 10 підлеглих особливого ставлення потребує лише один працівник, то загальна доля вказаних випадків становить 10%, а при наявності 5 таких підлеглих - 50 %. Відповідно необхідно визначити пороги для співставлення з якісними величинами ймовірності. Наприклад, ймовірність "Дуже малоймовірне" може відповідати частоті події 0,1/рік, "навряд чи можливе" - 0,25/рік, "рідко трапляється" – 0,4/рік і т.д. Аналогічно деталізуються і наслідки. При цьому слід розрізняти індивідуальний та груповий (колективний) ризики й відповідно їх співставляти. Визначені у такий спосіб рівні ризиків дозволяють ідентифікувати межі, в рамках яких доцільно опиратись на компромісні рішення. Цілком очевидно, що у випадку низьких ризиків втрачати час та когнітивні ресурси на пошук компромісного варіанту не завжди доцільно.

Головним напрямом подальших зусиль у наданні допомоги керівникам у пошуку компромісних рішень є зменшення когнітивного навантаження та розвиток спроможностей з прийняття рішень на основі запровадження технологій штучного інтелекту і машинного навчання з метою сповіщення та попередження про загрози та зменшення часу реакції на їх появу. Серед альтернативних визначень штучного інтелекту заслуговує на увагу його тлумачення як [6] "спроможність, що надається алгоритмами оптимального або неоптимального вибору з широкого спектру можливостей, для досягнення заданих цілей шляхом застосування стратегій, які можуть спиратися на навчання або адаптацію до навколишнього середовища". Взагалі, впровадження штучного інтелекту (Artificial Intelligence, AI) є важливим трендом у розвитку будь яких систем управління. У контексті діяльності керівного складу педагогічних установ серед методів наукової дисципліни "штучний інтелект" найбільш важливими є [6]: машинне навчання (глибоке навчання (deep learning) і навчання з підкріпленням (reinforcement learning)) та машинне мислення (machine reasoning, включає планування, представлення знань і міркування, пошук та оптимізацію).

Відомо, що для генерації компромісних рішень доцільно використовувати евристичні стратегії пошуку, а не вичерпний аналіз усіх можливих підходів, оскільки набір припустимих рішень деяких проблем дуже великий. Відповідно до типу завдань на пошук компромісу, алгоритми машинного навчання можуть використовуватися для реалізації евристичних стратегій пошуку. У сфері управління педагогічними колективами технології штучного інтелекту стануть корисним доповненням до людських ресурсів за напрямами: створення гетерогенних систем для спільної роботи; обмін отриманими даними та їх систематизація; допомога у формуванні ситуаційного уявлення; координація керівних функцій; розподіл цілей і завдань (у тому числі між підпорядкованими підрозділами); виявлення та ідентифікація загроз; оцінка намірів та вибір компромісних рішень; скорочення часу реакції у випадку швидкісних, мінливих та чисельних загроз; робота з меншими ресурсами з частковим залученням або повним вилученням людини з процесу прийняття рішень та ін.

Для технічної реалізації усіх цих можливостей достатньо мати відповідні комп'ютерні програми та необхідні для їх роботи вихідні дані, що формалізують поле параметрів пошуку компромісу. Суттєво, що продуктивність алгоритмів штучного інтелекту з часом буде поліпшуватися у відповідності зі збільшенням кількості і якості даних, порівняно зі звичайними алгоритмами пошуку компромісу, наприклад за допомогою генетичних алгоритмів, які мають фіксовану продуктивність.

Як і будь які інші риси керівника рівень здатності до компромісу конкретної особистості може бути якісно представлений за певною шкалою, що дозволить здійснювати порівняння спроможностей, наприклад, претендентів на керівну посаду. В найпростішому випадку така шкала характеризується рівнями: надзвичайно низький, низький, середній, вище середнього, високий, надзвичайно високий. Для більш детальної оцінки рівня наявної здатності до компромісу доцільно проводити тестування за спеціально розробленим набором тестів у вигляді сукупності типових сценаріїв поведінки, які згруповані у типові ситуації, що потребують пошуку компромісу.

На завершення слід зазначити, що здатність до пошуку компромісу потребує психологічної готовності та відповідної волі. Її слід розвивати у собі кожному з керівників незалежно від віку та досвіду роботи, щоб бути готовим протистояти любим викликам майбутнього. У цій сфері досить важливим засобом має бути обмін досвідом та кращою практикою між керівників навчальних закладів з метою формування відповідної бази сценаріїв та засвоєння отриманих уроків.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку змістовних тестів з оцінки рівня здатності до компромісу, удосконалення переліку категорій ситуацій, що потребують пошуку компромісних рішень, та здійснення опитування експертів для ідентифікації вагових коефіцієнтів визначених категорій. Крім того, досить перспективним напрямом є формування необхідного підґрунтя для залучення технологій штучного інтелекту і машинного навчання до процесу генерації компромісів у типових ситуаціях.

Література:

1. Мала Н.Т. Креативність як складова ефективного управління./ Н.Т. Мала // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», 2011. – С. 18–23.

2. Мурованая, Н.Н. Инновационная культура современного руководителя учреждения образования (теоретический аспект)/ https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/murovana.htm

3. Saaty T. L. The analytic Hierarchy Process: planning, priority setting, resource allocation. – New-York, 1980.

4. Математико-статистические методы экспертных оценок / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. – М.: Статистика, 1980. – 260 с.

5. Popov, G.; Lyon, B.K.; Hollcraft, B. (eds.). Risk Assessment: A Practical Guide to Assessing Operational Risks. - John Wiley & Sons. – 2016. – 480 p.

6. Slyusar V.I. Artificial intelligence as the basis of future control networks. //Coordination problems of military technical and devensive industrial policy in Ukraine. Weapons and military equipment development perspectives/ VII International Scientific and Practical Conference. Abstracts of reports. - October 8–10, 2019. - Kyiv. - DOI: 10.13140/RG.2.2.30247.50087

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ КРИЗИСА ФИТНЕС-ИНДУСТРИИ И АКТУАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ВЫХОДА ИЗ НЕГО

Пастухов Иван Сергеевич
Российский университет дружбы народов

Лубышев Евгений Александрович
Московский городской педагогический университет

Аннотация. Целью данного научного исследованиz послужило рассмотрение многочисленных проблем и противоречий с которыми сталкивается фитнес-индустрия на современном этапе социально-экономического развития. В частности, исследование коснулось актуальных вопросов недостатка внешнего и внутреннего финансирования у предприятий отрасли. Среди основных положений выводов проведенного исследования можно отметить суждение, что целевые траншы с государственной поддержкой способны оказать существенную помощь фитнес-центрам в преодолении экономических трудностей и в конечном счете будет содействовать оздоровлению нации, сделают спорт более доступным для широких слоев населения.

Ключевые слова: кризис фитнес-индустрии, недостатки финансирования, господдержка, массовая физическая культур, двигательная активность населения, экономический кризис отрасли

В последние годы проблемам оздоровления нации в РФ уделяется значительное внимание. В настоящее время рассматриваемая сфера столкнулась с трудностями, в результате чего ей необходима помощь со стороны государства, которое может выделить средства для развития, а также разработать ряд мер, способных снизить финансовую нагрузку. Существует множество научных работ, которые посвящены вопросам финансирования предприятий физической культуры и спорта.

Одной из таких работ является статья Е. Б. Чернобровкиной «Особенности финансирования физической культуры и спорта в России и за рубежом», в которой особое внимание уделяется росту данного сектора в национальных экономиках, бурному становлению индустрии спорта, потреблению спортивных товаров и услуг. Автор пишет: «Необходимость повышения эффективности деятельности государства, а также сокращения и оптимизации государственных расходов также вызвала изменение общего подхода как к государственному

управлению спортом, так и к его финансированию. Все это в сочетании с почти мгновенным перетеканием различных идей из государства в государство, активным заимствованием моделей управления из частной сферы в публичную, вызвало появление многочисленных и разнообразных систем управления спортом».

В 2020 году фитнес-клубы понесли ущерб, связанный с временным закрытием из-за распространения пандемии коронавируса. По данным информационно-аналитического агентства «РБК» день простоя из-за коронавируса фитнес-клубу с бассейном площадью 2,5 тыс. кв. м средней ценовой категории будет стоить 200 – 300 тысяч рублей.

После того, как фитнес клубы смогли вновь открыться для посетителей после снятия ограничений, их выручка составила 51% от показателей начала марта 2020 года. Помимо сокращения выручки фитнес-клубам необходимо проводить дезинфекцию, что требует дополнительных вложений.

Из-за пандемии коронавируса посетители стали переживать по поводу безопасности, что негативно сказывается на посещениях фитнес-клубов. По данным аналитиков, в объеме посещений отрасль потеряет 20-40% – это люди, которые в ближайшее время не будут ходить в фитнес-клубы и, соответственно, не купят дополнительные услуги, которые составляют 10-20% прибыли индустрии. Потребители не готовы приобретать абонемент на длительный срок, потому что боятся новых ограничений из-за второй волны коронавируса, большинство из них покупают абонемент на месяц или полгода, в результате чего сокращается выручка, которая могла быть получена от реализации абонементов на год.

В августе 2020 года фитнес-центры заработали на 30% меньше, чем в августе 2019 года. При этом выручка магазинов спортивных товаров выросла, так как многие предпочитают заниматься дома. Из-за простоя многие владельцы предприятий фитнес-индустрии не смогли справиться с финансовыми трудностями, связанными с арендой помещения, в результате чего им пришлось закрыть бизнес или искать новую площадь для аренды. Так, после снятия ограничений из-за пандемии не смогли открыться 37% несетевых спортивных клубов.

Для того, чтобы не обанкротиться за время действия ограничений, фитнес-клубы перешли в онлайн-режим. По данным ВЦИОМа в 2019 году онлайн-занятия привлекли 13% населения России (19,1 млн человек). При введении режима самоизоляции такой способ занятий опробовало большинство фитнес-клубов, появились разные варианты онлайн-продуктов – от эфиров в Instagram до масштабных кейсов, подобных коллаборацииWorldClass, онлайн-кинотеатров

Okko, more.tv, Сбербанка и департамента спорта Москвы. На платформах популярных видеосервисов начали появляться различные видео для дистанционных занятий с участием известных актеров, телеведущих и спортсменов.

После отмены ограничений и открытия фитнес-клубов, значимость онлайн-тренировок постепенно уменьшается, но полного отказа от них не будет. Появилась часть потребителей, которой удобно заниматься спортом, не находясь при этом в самом клубе, это будет способствовать развитию занятий в данном режиме и менять отрасль в лучшую сторону.

Информационно-аналитическое агентство «РБК» опубликовало данные, в которых указано количество участников фитнес-индустрии до пандемии и после нее. Было 13 тысяч фитнес-объектов, но после пандемии о банкротстве заявили 20%. В процентном соотношении набольшее количество обанкротившихся клубов находится в Краснодарском крае – 20%. В Москве и Московской области о банкротстве заявили 15-18% фитнес-клубов, в Санкт-Петербурге примерно 12%.

Для того, чтобы поддержать данную отрасль, государство предлагает свою помощь. В нее входят:

• льготные условия кредитования (ставка от 0 до 2%) для выплаты заработной платы сотрудникам;

• освобождение от уплаты налогов за второй квартал 2020 года, поскольку фитнес относится к наиболее пострадавшей от пандемии отрасли;

• упрощенные правила расторжения договора аренды и отсрочка по выплате аренды до 1 октября 2020;

• финансовая помощь на приобретение средств индивидуальной защиты.

Часть предложенных государством мер помогла фитнес-клубам минимизировать ущерб. Но упрощенные правила расторжения могли не помочь клубу, а ухудшить его положение. Аренда в расходах занимает 25-30%. После трех чтений в Госдуме из окончательной версии документа по аренде убрали положение, которое говорит о том, что при расторжении договора арендодатель должен вернуть арендатору обеспечительный платеж. При таком условии в случае расторжения договора клуб не только теряет деньги, но и рискует остаться без помещения, если не найдет подходящий недорогой вариант.

В сентябре 2020 года возникает предположение о второй волне коронавируса, в результате чего в скором времени фитнес-клубы могут вновь оказаться закрытыми. Если такое произойдет, то индустрия исчезнет на 70% к

февралю 2021 года. Сейчас предприятия данной индустрии пытаются выработать комплекс мер, который поможет им преодолеть возможные трудности. Участники рынка предлагают ввести недорогие и невозвратные карты, которые дадут возможность большему количеству людей заниматься спортом, так как порог входа на рынок изменится, стоимость единицы клубного членства будет уменьшена.

Помимо мер, которые пытаются выработать сами фитнес-клубы, значительную поддержку может оказать государство, которое может ввести мораторий на возвраты клубных карт, субсидии на выплаты арендных платежей и особые условия налогообложения. Также идет работа над инициативой, которая даст возможность получать налоговый вычет со средств, потраченных на фитнес для граждан (физических лиц). Она прошла слушания в Госдуме, но пока не реализована.

Таким образом, для фитнес-индустрии 2020 год стал тяжелым временем. Она столкнулась с большим количеством трудностей, в результате чего часть клубов была вынуждена уйти с рынка, не сумев преодолеть последствия самоизоляции. Существенную поддержку предприятиям данной индустрии оказало государство, разработав ряд мероприятий. Однако сейчас перед фитнес-клубами стоит задача самим рассмотреть меры, которые могут им помочь в случае временного закрытия, возможного из-за второй волны коронавируса, не столкнуться с финансовыми трудностями.

Литература:

1. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Федорова Е.Ю. Персонифицирование образовательной среды по предмету «Физическая культура» в школе с использованием цифрового контента // Новые исследования, 2020. №1 (61). С.81-84.
2. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Study of school child motor activity using individual wearable devices - fitness-trackers // Religacion. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades.- Vol. 4 Núm. 19 (2019): 30 años después de la caída del muro de Berlín: la izquierda latinoamericana.
3. Пушкина В.Н., Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // В сборнике: ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СПОРТЕ И ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ. Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции. Институт естествознания и спортивных технологий Московского городского педагогического университета Коллектив авторов. 2019. С. 160-162.
4. Кокоулина О.П., Иванов В.А., Лубышев Е.А., Буянова Т.В., Маврина С.Б. Социально-психологическая адаптация спортсменов после завершения

профессиональной карьеры // Теория и практика физической культуры. 2019. № 7. С. 49-51.
5. Алмазова Ю.Б., Лубышев Е.А., Столяр К.Э., Кондраков Г.Б. Актуализация личностного смысла участия студентов в подготовке и сдаче нормативов ВФСК ГТО // Теория и практика физической культуры. 2019. № 9. С. 21-23.
6. Лубышев Е.А. Спорт и социализация: социокультурный аспект // В сборнике: НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ШКОЛЫ В СФЕРЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА. Материалы Международного научно-практического конгресса, посвященного 100-летию ГЦОЛИФК. 2018. С. 452-456.
7. Битейкин М.М., Красильников А.А. Дистанционное обучение по предмету «физическая культура» как способ мотивации обучающихся к самостоятельной двигательной активности // В сборнике: Шаг в науку. сборник статей по материалам IV научно-практической конференции молодых ученых. 2020. С. 103-110.
8. Сергеева (Журавлева) Ю.С., Пастухов И.А., Валюго А.С. Некоторые показатели состояния организма самбистов с использованием современных технологий в учебно-тренировочном процессе //Мир науки. Педагогика и психология. 2020. №6. Том 8.
9. Свиридов Б.А., Пастухов И.С. Исследование структуры бросков через туловище у квалифицированных борцов-самбистов на основе биомеханического анализа //Интеграция науки и спортивной практики в единоборствах. Материалы XIX Всероссийской с международным участием научно-практической конференции молодых ученых, посвященной памяти заслуженного тренера СССР, профессора Евгения Михайловича Чумакова (14 февраля 2020 г.) С.221-225.
10. Свиридов Б.А., Попов Г.И., Пастухов И.С. Сравнительный анализ биомеханических характеристик техники выполнения броска через грудь у борцов-самбистов разной квалификации //Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. №6. 2019. С.14-16
11. SHramko L.Yu., Krasilnikov A.A. Podcasting as an innovative approach to teaching students using the example of medical education // В сборнике: II INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE ON SCIENCE AND PRACTICAL TECHNOLOGIES. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. 2021. С. 349-353.
12. Лубышев Е. А., Современные образовательные технологии в преподавании теории физической культуры в вузе // В сборнике: Физическая культура, спорт, туризм: инновационные проекты и передовые практики. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию основания кафедры физического воспитания. Под редакцией Л.Б. Андрющенко, С.И. Филимоновой. 2019. С. 191-195.
13. Красильников А.А. Новые технологии обучения в образовательном процессе по физической культуре // В сборнике: ADVANCING IN RESEARCH AND

EDUCATION. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference. 2020. С. 348-353.
14. Zakirov F. H., Krasilnikov A. A., Pushkina V. N., Gernet I. N., Andruschenko L. B., Yamaletdinova G. A. The role of damages and epigenetic modifications of dna in alzheimer's disease // Indo American Journal of Pharmaceutical Sciences. 2019. – Т. 6. – №5 – С. 9700-9703.
15. Zakirov F.Kh., Krasilnikov A.A. Age-related differences in decision-making process in the context of healthy aging // В сборнике: BIO Web of Conferences. 2020. С. 01022.
16. Красильников А.А., Закиров Ф.Х., Пушкина Н.В., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции «Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения». – 2019. Москва: МГПУ – С. 211-217
17. Размахова С.Ю., Пушкина В.Н., Красильников А.А., Лях В.И. Отношение студентов к формированию личной двигательной активности // Современные вопросы биомедицины. 2021. Т. 5. № 1 (14). С. 22.
18. Типовой портрет физической активности обучающихся общеобразовательных организаций Москвы // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта, 2019 № 9 (175). С. 304-309.
19. Пушкина В.Н., Красильников А.А. Фитнес-трекеры в методологии уроков физической культуры // В сборнике: Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения сборник статей по материалам X научно-практической конференции с международным участием. 2020. С. 325-334.
20. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Оляшев Н.В, Лубышев Е.А. Состояние внешнего дыхания у юношей, проживающих в разных регионах России // Теория и практика физической культуры. 2020. №4. С.17.
21. Федорова Е.Ю., Красильников А.А. Медико-социальные особенности пациентов со стенокардией и сахарным диабетом 2 типа // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 255-264.
22. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Using wearable devices to stimulate students motor of physical activity and consequence physiological response // Propositos Y representaciones, 2020.Т.8 № 2. С. 8.

ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ

Пушкина В. Н.
д.б.н., профессор, ГАОУ ВО Московский городской педагогический университет;

Битейкин М. М.
ГБОУ «Школа 1788», ГАОУ ВО Московский городской педагогический университет;

Красильников А. А.
к.п.н., доцент, ФГБНУ Институт возрастной физиологии Российской академии образования.

Аннотация: в статье описывается алгоритм использования гаджетов в педагогическом процессе по предмету «Физическая культура» у старших школьников. Применение технических средств в образовательном процессе в условиях дистанционного обучения по предмету «Физическая культура» будет не только формировать навыки контроля уровня собственной двигательной активности, но и мотивировать обучающихся к ежедневным физическим нагрузкам.

Одна из основных задач физического воспитания в школе — формирование у школьников потребности в личном физическом совершенствовании. Чтобы достичь этой цели, надо решить ряд задач, важнейшей из которых является воспитания у школьников интерес к физической культуре и формирования у них навыков и умений самостоятельных занятий. Для этого в педагогическом процессе используются различные образовательные технологии, в том числе и игровые, к которым относиться геймификация [3]. Несомненно, сама по себе игра является начальным мотиватором к деятельности, а далее, создаются условия, при грамотном использовании которых внешняя мотивация (получение очков, оценок, одобрений и т.д.) формирует внутреннюю мотивацию к самостоятельной деятельности [2]. Игровые технологии, вместе с формированием знаний в предметной области развивают и навыки, например, самоорганизации, коммуникации и самостоятельности, что положительно скажется на эффективности обучения в целом [1].

Цель исследования: разработать алгоритм использования гаджетов для организации образовательного процесса по предмету «Физическая культура» у старшеклассников в условиях дистанционного обучения.

Материалы и методы. В исследование принимали участие обучающиеся старших классов школы 1788 в количестве 100 человек. В связи с переходом на дистанционное обучение уроки по физической культуре проводились с использованием технических средств.

Результаты исследования.

На первом занятии по предмету «Физическая культура» был проведено анкетирование обучающихся в параллели на предмет выбора вида/направления двигательной активности, что способствовало делению учащихся на метагруппы. Были выделены следующие группы: циклические виды спорта, игровые виды спорта, фитнес-технологии. Данная работа была проведена для повышения мотивации к занятиям физической культурой, так как выбор вида/направления оздоровительной тренировки самостоятельно/по интересам будет способствовать положительному отношению к уроку физической культуры. Далее, учитель по физической культуре добавляет учеников в метагруппы в электронный журнал и создает чат в программе WhatsApp (Рис. 1).

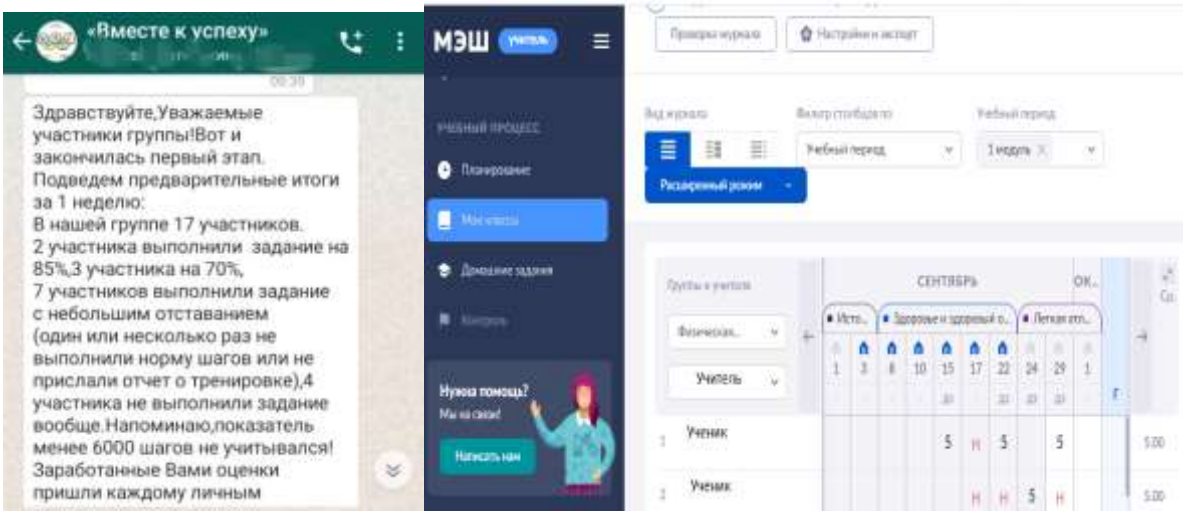

Рис. 1 Организация педагогического процесса по предмету «Физическая культура» в дистанционном формате

В чате учитель по физической культуре выполняет следующую работу: объясняет правила игр, дает полезные советы, принимает результаты учеников, прикрепляет задания, выставляет оценки. Ученикам предлагаются теоретические материалы, упражнения и задания с направленностью выбранного вида двигательной активности. В дополнении к данному материалу педагог предлагает ученикам участие в игре.

1. Выберите сюжет.

Основа основ. Без сюжета не получится вовлечь учеников и вывести их на результат. В зависимости от содержания материала, сюжет может со временем изменяться. «Ребята! На этой неделе мы с вами отправляемся в Китай и посетим Великую Китайскую стену. Протяженность Великой Китайской стены составляет 8851,9 км, а со всеми ответвлениями расстояние составляет 21 196 километров, ее толщина около 5—8 метров, высота достигает 6-7 метров, до 10 метров». Обучающимся предлагается информация о данном историческом сооружении/или они сами готовят информацию.

2. Определите цель

Здесь важно помнить, что задача учителя научить ученика ставить, прежде всего, личные цели. А цель игры будет иметь второстепенный характер. Даем учащимся следующее задание: внимательно посмотрите таблицу 1. В ней указана норма суточной активности для старшеклассников.

Таблица 1

Норма суточной активности для старшеклассников

Норма суточной двигательной активности старшеклассников		
Возраст (лет)	Локомоций (число шагов в тыс.)	Продолжительность двигательной активности (час.)
15-17 лет (юноши)	25-30	4,4-5,8
15-17 лет (девушки)	20-25	3,6-4,8

В таблице 2 указаны уровни двигательной активности (ДА). Сегодня вы ставите себе цель, сколько тысяч шагов вы пройдете за 7 дней. Здесь важно реально оценивать свои возможности. Свои цели присылаем в чат «Вместе к успеху» - например: Иванов, цель 32000 шагов.

Таблица 2

Уровни двигательной активности для старшеклассников

Уровень ДА	Число шагов, локомоций	Время, затраченное на движение, час	Расход энергии, Ккал
Низкий	10 тыс. и <	<3	<2000
Умеренный	11-20 тыс.	3-4,5	2,1-3 тыс.
Высокий	21-30 тыс.	4,5-6	3,1-4 тыс.
Максимальный	31 тыс. и >	>6	>4000

3. Определите игровую механику.

Игровая механика – это правила, по которым работает игра (как выставляются баллы, как подводятся итоги). В чем же будут заключаться правила нашей игры. За выполнение нормы шагов ученикам начисляются баллы. Если ученик за день прошел расстояние Великой Китайской стены в шагах (8851,9), то он получает 1 балл. Прошел от 11 до 20 тысяч шагов – получает 2 балла. Преодолев длину стены со всеми ответвлениями 21 196 км (шагов), ученик получает 3 балла. Бонусом в игре может стать выполнение поставленной личной цели в начале игры. Если ученик справился с целью, то получает дополнительные 5 баллов. Ежедневные отчеты ученики присылают в чат «Вместе к успеху». Для этого необходимо прислать скриншот из программы или фото фитнес браслета (Рис. 2). Все результаты вносятся в гугол-таблицу, данные которой учитель может использовать для дальнейшей работы. В игре побеждает ученик, который набрал большее количество баллов. Желательно выявлять победителей среди юношей и девушек.

Рис. 2 Гаджеты, используемые в образовательном процесс по предмету «Физическая культура»

4. Включайте в организацию игры учеников.

Обучающиеся с ОВЗ могут быть помощниками в организации игры и ведения контроля выполнения задания.

Таким образом, использование в образовательном процессе по физической культуре гаджетов способствует не только контролю за физической нагрузкой в течение дня, но и формирует индивидуальную образовательную траекторию и активизирует самостоятельную двигательную активность у обучающихся.

Список литературы:

1. Комиссарова Е.Р. Геймификация как эффективный инструмент организации образовательного процесса // Международной научно-практическая конференция «Наука, образование, инновации: актуальные вопросы и современные аспекты». – 2020. – С. 123-125.
2. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Using wearable devices to stimulate students motor of physical activity and consequence physiological response // Propositos Y representaciones, 2020.Т.8 № 2. С. 8.
3. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Study of school child motor activity using individual wearable devices - fitness-trackers // Religacion. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades.- Vol. 4 Núm. 19 (2019): 30 años después de la caída del muro de Berlín: la izquierda latinoamericana.
4. Кривенко А.И. Геймификация образовательного процесса // Материалы международной студенческой научно-практической конференции «Студент и наука (Гуманитарный цикл)». Магнитогорский государственный технический университет им. Г.И.Носова. - 2019. - С. 1136-1138.

5. Лукина И., Арбузова А.А. Геймификация как средство образовательного процесса дошкольника // Молодые ученые - развитию Национальной технологической инициативы (ПОИСК). - 2020. - № 1. - С. 390-392.
6. Пушкина В.Н., Зелянина А.Н., Оляшев Н.В., Размахова С.Ю., Цинис А.В. Индивидуально-психологические характеристики лиц, занимающихся экстремальными видами спорта. – Мир науки, 2016. Т. 4. №3. - с.50.
7. Влияние занятий калланетикой на морфофункциональное состояние женщин молодого возраста / Гернет И.Н., Пушкина В.Н., Соколова А.В., Корельская И.Е./ Сборник II Всероссийской научной конференции с международным участием "Современные проблемы и перспективы развития физической культуры и спорта", посвященной 70-летию подготовки специалистов в сфере физической культуры и спорта в Архангельской области, 2018. - С. 34-38.
8. Zakirov F. H., Krasilnikov A. A., Pushkina V. N., Gernet I. N., Andruschenko L. B., Yamaletdinova G. A. The role of damages and epigenetic modifications of dna in alzheimer's disease // Indo American Journal of Pharmaceutical Sciences. 2019. – Т. 6. – №5 – С. 9700-9703.
9. Макеева В.С., Токарева К.Е., Пушкина В.Н., Корнев А.В. Особенности формирования готовности к полисубъектной организации оздоровительной тренировки будущего бакалавра физической культуры // Ученые записки Российского государственного социального университета. 2015. Т. 14. № 5 (132). С. 123-130.
10. Красильников А.А., Закиров Ф.Х., Пушкина Н.В., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции «Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения». – 2019. Москва: МГПУ – С. 211-217
11. Федорова Е.Ю., Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Сизов А.Е. Типовой портрет физической активности обучающихся общеобразовательных организаций Москвы // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта, 2019 № 9 (175). С. 304-309.
12. Пушкина В.Н., Красильников А.А. Фитнес-трекеры в методологии уроков физической культуры // В сборнике: Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения сборник статей по материалам X научно-практической конференции с международным участием. 2020. С. 325-334.
13. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Оляшев Н.В, Лубышев Е.А. Состояние внешнего дыхания у юношей, проживающих в разных регионах России // Теория и практика физической культуры. 2020. №4. С.17.
14. Федорова Е.Ю., Красильников А.А. Медико-социальные особенности пациентов со стенокардией и сахарным диабетом 2 типа // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 255-264.

15. Красильников А. А., Закиров Ф. Х. Подкастинг как инновационная методика обучения студентов на примере медицинского образования // Педагогический журнал. – 2018. – Т. 8. – №5А. – С. 553-558.
16. Размахова С.Ю., Пушкина В.Н., Красильников А.А., Лях В.И. Отношение студентов к формированию личной двигательной активности // Современные вопросы биомедицины. 2021. Т. 5. № 1 (14). С. 22.
17. Закиров Ф. Х., Красильников А. А., Лубышев Е.А. Фитнес-трекеры на уроках физической культуры: примеры и перспективы // Московский экономический журнал. – 2020. – №4 – С. 63.
18. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Федорова Е.Ю. Персонифицирование образовательной среды по предмету «Физическая культура» в школе с использованием цифрового контента // Новые исследования, 2020. №1 (61). С.81-84.
19. Пушкина В.Н., Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // В сборнике: ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СПОРТЕ И ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ. Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции. Институт естествознания и спортивных технологий Московского городского педагогического университета Коллектив авторов. 2019. С. 160-162.
20. Битейкин М.М., Красильников А.А. Дистанционное обучение по предмету «физическая культура» как способ мотивации обучающихся к самостоятельной двигательной активности // В сборнике: Шаг в науку. сборник статей по материалам IV научно-практической конференции молодых ученых. 2020. С. 103-110.
21. Красильников А.А. Возможности применения цифровых ресурсов в образовательном процессе системы высшего образования // В сборнике: Академические исследования в области междисциплинарных инноваций. 2020. С. 278-283.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Чайка Оксана Валеріївна
викладач кафедри україністики
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
ORCID: 0000-0001-8330-3071

У епоху цифрового розвитку суспільства реформування системи освіти, її цілі, організація та компоненти мають відповідати цьому процесу. Суспільно зумовлений процес вимагає впровадження інноваційних підходів організації в освіті. Звідси – забезпечення ефективної взаємодії студентів за такими видами «студент-контент», «студент-викладач» і «студент-студент» – умова ефективної реалізації будь-якої моделі навчання. Однак, якщо у традиційному навчанні всі види взаємодії організовуються викладачем у процесі живого спілкування, а будь-які відхилення регулюються при безпосередньому контакті, в електронному навчанні студенти значною мірою залишаються один на один з навчальними матеріалами. Опосередкований і переважно асинхронний характер взаємодії, відсутність живого спілкування, дефіцит вербальних (тембр голосу, інтонація) і невербальних засобів (міміка, жести) спілкування призводять до необхідності формування нових механізмів впливу викладача на освітній процес з метою забезпечення якості навчання.

Забезпечення ефективності електронного навчання це його переадресація на спеціально організоване викладачем середовище навчання – електронний навчальний курс, при розробці якого моделюються реальні умови навчання, які забезпечують умови для усіх видів навчальної взаємодії.

Важливу роль в електронному навчанні відіграє технологія супроводу – активна участь викладача в організації усіх видів навчальної взаємодії: «студент-контент», «студент-викладач», «студент-студент». Система супроводження студентів може бути забезпечена лише за умовами: інтерактивності – наявності зворотнього зв'язку (тести для самоконтролю та поточного контролю; інтерактивне відео).

Пропонуємо огляд найбільш, на наш погляд, простих, ефективних web-сервісів для створення мультимедійного, інтерактивного контенту для комунікації. Скрайбінг – новітня техніка презентації (від англ. Scribe — накидати ескізи або малюнки), винайдена британським художником Ендрю Парком. Скрайбінг – це графічний спосіб привернути увагу учнів і забезпечити їх додатковою інформацією. Скрайбінг перетворює тези презентації в слова і образи, описує зв’язки і підкреслює ключові моменти. Існують різновиди скайбінга з використанням сучасних інформаційних технологій. В першу чергу – це відеоскарйбінг. У цій технології створюється візуальний ряд, а потім додається звук. [Джерело 1]

Відеоскрайбінгом (Video Scribing) називають анімаційні відеоролики, що мають дуже характерну особливість – мальоване зображення створюється прямо на очах глядача. Під час створення презентації можуть використовуватися готові картинки, графіки, аудіо- і відеоряд. [Джерело 2] Головною перевагою відеоскрайбінга є його здатність тривалий час утримувати увагу глядача. Сам процес малювання образів діє гіпнотично: дивлячись на створення анімаційного зображення, глядач вже хоче дізнатися, як буде розвиватися сюжет ролика і чим все закінчиться.

Відеоскрайбінг можна умовно поділити на професійний, напівпрофесійний та аматорський. Професійний відеоскрайбінг потребує значних вмінь та технічних знань, а останні два типи дуже широко використовуються звичайними користувачами, оскільки існують спеціальні сервіси, які дозволяють створювати історію з використанням вже розроблених сцен, персонажів та сценаріїв.

Класичним видом комп'ютерного скрайбінга є мальований. Його характерною особливістю є наявність в кадрі руки, що малює картинки, піктограми, схеми, діаграми, записує базові поняття навчального матеріалу одночасно з текстом, який звучить за кадром. [Джерело 3]

Основні сервіси для створення скрайбінга:

PowToon – он-лайн додаток для створення анімованих відео-презентацій;

Сервіс VideoScribe – дозволяє створювати відеоролики з ефектом промальовування сюжету від руки;

GoAnimate – дозволяє перетворити презентацію на мультиплікаційний фільм;

Vyond (ex GoAnimate) – он-лайн додаток для створення анімованих відео-презентацій з ефектом промальовування сюжету від руки.

Ми пропонуємо вам для більш детального знайомства цікавий цифровий ресурс Vyond, який має готові шаблони, необхідні для створення готового відеоролика.

Функціонал програми пропонує два режими роботи: простий та повний. У першому надані інструменти для створення невеликого за обсягом відео, що складається з діалогу декількох героїв, а другий режим дозволяє створювати професійний відеоролик. Також існує можливість обирати категорії: business friendly, whiteboard animation, common craft. (Рис. 1)

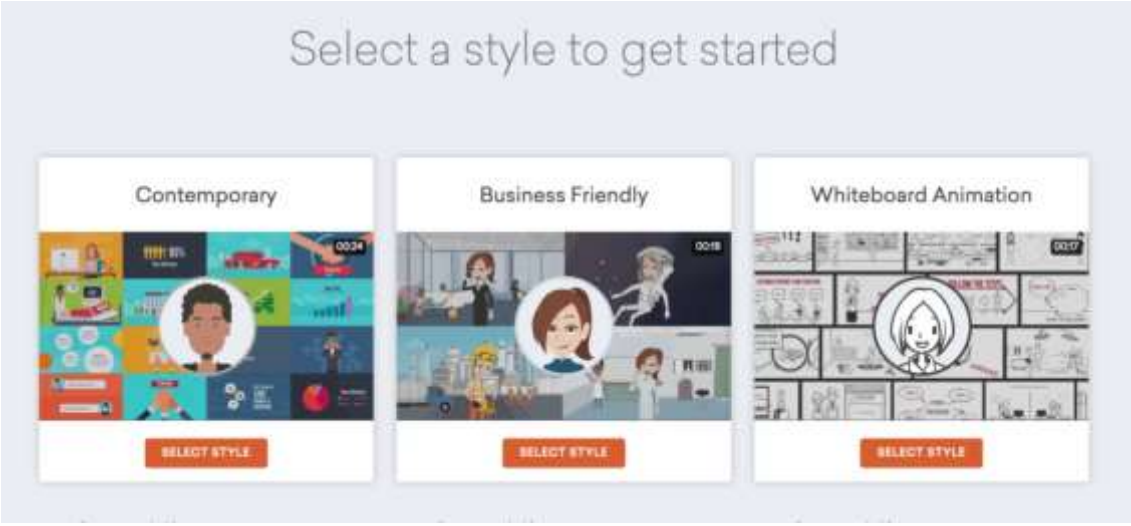

Рис. 1 – категорії для створення відеоролика

Після того, як ви оберете тип, програма надає відповідних персонажів, а також фони та переходи. Під час роботи над презентацією є можливість керувати не тільки діями та емоціями героїв, але і використовувати анімовані фони, бібліотеку фільтрів та ефектів (Рис.2-3). Також надається доступ до декорацій, дозволяється використовувати намальовані хмарки із текстами, додавати власні голосові записи та оптимізувати голоса ПК.

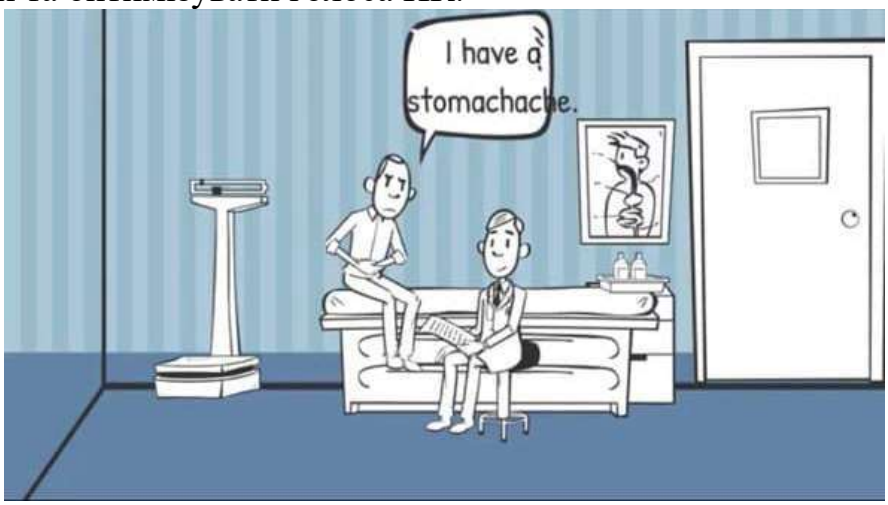

Рис. 2 – зразок анімованих декорацій та персонажів

Рис. 3 – зразок анімованих декорацій та персонажів

Готовим результатом можна поділитися, отримавши посилання зі спеціальним кодом, що дозволяє розмістити відео-ролик на будь-якому Інтернет-ресурсі чи опублікувати у соціальних мережах: Facebook і Twitter.

За допомогою програми Vyond (ex GoAnimate) можна швидко привернути увагу слухачів, забезпечити їх додатковою інформацією та виокремити головні моменти доповіді.

Зацікавленість саме до відео в навчальному процесі обумовлено, зокрема, й на підставі наукових напрацювань у галузі педагогічного дизайну та педагогічної психології. Так, відомий фахівець Едгар Дейл наприкінці 60-х років минулого століття надавав своїм підопічним навчальний матеріал різними способами. Після цього він проводив аналіз їхніх здібностей відновлювати отриману інформацію. У підсумку він зробив такі висновки:

- прослуховування лекцій і читання матеріалів на конкретну тему є найбільш неефективним способом засвоєння інформації;
- навчання людей і застосування особистих знань на практиці є найбільш ефективним методом засвоїти будь-що.

Результати проведеного аналізу він виклав у вигляді схеми, що отримала назву «Конуса навчання Едгара Дейла» (Рис. 4). У його основу було покладено власні результати, проте відсотки було вже отримано його послідовниками, які проводили свої власні дослідження [Джерело 4].

Рис.4 - Конуса навчання Едгара Дейла

Надана схема дає розуміння, наприклад, того, чому відео сприймаються та запам'ятовуються людиною краще, ніж книга або підкаст, оскільки людський мозок більше сприймає одночасно надані аудіальні та візуальні фрагменти інформації. Особливо це актуально при вивченні студентами будь-якої іноземної мови.

Підсумовуючи вищесказане хочемо зазначити, мультимедійний контент можна зробити змістовним, персоніфікованим та мобільним за допомогою анімованих презентацій, оригінальних сценарієв, різноманітних сюжетних ліній, комп'ютерної графіки, з мовленнєвим супроводом, високоякісним звуком, статичними зображеннями й відео тощо.

Отже, скрайбінг-презентація є новітньою технікою презентації, яка передбачає ілюстрування розповіді або пояснення малюнками, схемами, звуковим супроводом. Використання скрайбінгу дозволяє перетворювати тези презентації в слова і образи, описувати зв'язки і робити смислові акценти на базових поняттях навчального матеріалу. Реалізація принципу наочності забезпечує раціональне поєднання слів та ілюстрацій, яке здатне візуалізувати основні ідеї скрайбінг-презентації. Головним завданням означеного способу подачі інформації – швидко і якісно донести її до студентської аудиторії. Для реалізації цього завдання можна викристовувати різні типи зображень: малюнки, піктограми, символи, окремі ключові слова (написи, гасла), схеми і діаграми.

Враховуючи важливість візуальної підтримки освітнього процесу, створення та впровадження електронних освітніх ресурсів з використанням описаних сервісів, скарйбінг дає змогу зробити процес навчання ефективнішим та цікавішим.

Література:

1. Осадчий В.В. Інформаційно-комунікаційні технології у процесі розвитку візуального мислення майбутніх учителів [Текст] / В.В. Осадчий, К.П. Осадча // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогіка. – 2014. – № 1. – С. 128—133.

2. Л. І. Білоусова, Н. В. Житєньова, "Візуалізація навчального матеріалу з використанням технології скрайбінг у професійній діяльності вчителя". Фізико-математична освіта, т. 1, с. 39–47, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2016_1_6.

3. В. І. Мовчан, "Розвиток візуального мислення майбутніх учителів засобами скрайбінг". Вісник Черкаського університету, т. 5, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=25&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjIh7d_87dAhXCCSwKHR00A3U4FBAWMAR6BAgBEAI&url=http%3A%2F%2Fpedejournal.cdu.edu.ua%2Farticle%2Fdownload%2F2131%2F2217&usg=AOvVaw0yPzheZiJb6_ZKrgTNF dct.

4. Толковый словарь маркетинговых терминов (иллюстрированная энциклопедия) [Электронный ресурс] / под ред. С.В. Корчанова. – Режим доступа : http://www.mraketing.ru/dict/dict.php?ss=357&tp=N

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ «ІНФЕКТОЛОГІЯ»

Бицко Наталія Іванівна
кандидат філологічних наук, старший
викладач кафедри іноземних мов
Буковинського державного медичного
університету (Україна, м. Чернівці)

На жаль, сучасний перебіг подій із всесвітньою пандемією викликало бурхливий інтерес до медичної галузі «Інфектологія», адже інфекційні хвороби розглядають як одну з основних загроз сьогодення для здоров'я населення, а також суттєвий тягар для органів охорони здоров'я та суспільства в цілому. Останнє обумовлюється тим, що більшість з цих хвороб спричиняють тимчасову або стійку втрату працездатності; потребують величезних фінансових витрат на профілактику, лікування, реабілітацію (а деякі – терапії впродовж усього життя); негативно впливають на якість і тривалість життя та спричиняють передчасну смерть. У цілому ж, поняття «соціально значущих хвороб» існує з XIX ст., періоду бурхливого економічного розвитку; уперше воно застосовувалось щодо захворювання на туберкульоз (ТБ). Отже, кафедрою іноземних мов Буковинського державного медичного університету актуально було обрано тему науково-дослідницької роботи «Лінгвістичні особливості становлення та розвитку англійської фахової мови «Інфектологія». Лексикографічна кодифікація термінів та англійської фахової мови інфектології та лексики потребує професійно-коректного підходу щодо їх точного розуміння та тлумачення, мовної здогадки до специфіки концепту фаху у вживанні багатозначних та синонімічних слів, з урахуванням спеціалізації семантики термінологічних одиниць, які функціонують у підсистемах фаху (у нашому випадку – наступні галузі медицини: інфектологія, дезінфектологія. мікробіологія, паразитологія, епідеміологія, імунологія, інфекційні хвороби [1]. Досить цікавим, на нашу думку, є дослідження епонімійних концептів фахової мови галузі «Інфектологія», адже терміни-епоніми – один із способів відображення спеціальних знань та є неодмінною складовою частиною англійської медичної термінології. Епонімні термінологічні одиниці слугують засобом концептуальної орієнтації в когнітивно-комунітивному просторі, відображають напрями мисленнєвої діяльності. Пізнання об'єкта чи явища дійсності уможливлює виокремлення його з-поміж інших, встановлення певних зв'язків між різними реаліями, а, отже, здійснення їхньої класифікації та категоризації. У когнітивному аспекті категоризація трактується як здатність упорядкувати об'єкти пізнання за їхніми ознаками, класами і категоріями та

висвітлювати системне бачення людиною навколишнього світу [2]. У термінологічній підсистемі інфектології можна виділити кілька основних категорій, що відображають процес систематизації та упорядкування знань як результат когнітивної діяльності людини. Основна група термінів об'єднує *поняття «патологічний процес»*. Цей клас термінів відображає вивчення інфекційних хвороб як однієї з форм інфекційного процесу внаслідок проникнення в людський організм хвороботворних мікробів, порушення функції макроорганізму і появою клінічних симптомів, як-от: *Sonne's dysentery* (C. O. Sonne, 1882-1948, Danish bacteriologist), дизентерія Зонна – одна з поширених форм епідемічної дизентерії, викликаної Shigella sonnei; *Ludwig's angina* (W. Fr. von Ludwig, 1790-1865, German surgeon and obstetrician), ангіна Людвіга – дифузне запалення підщелепного, субментального і сублінгвального просторів, яке є потенційно небезпечним для життя; Brill's disease (N. Brill, 1860-1925, American doctor), хвороба Брілля – рецидив епідемічного тифу, що виникає через багато років після первинного інфікування, при якому етіологічний чинник, рикетсія Провачека (Rickettsia prowazekii), перебуває у тканинах організму в неактивному стані (можливо впродовж 70 років), а людина є носієм інфекції; *Duchenne's disease* (G. Duchenne, 1806-1875, French neuropathologist), хвороба Дюшенна – підгострий прогресуючий поліомієліт, обумовлений ураженням спинного мозку з наступним розповсюдженням патологічного процесу на ділянку стовбура головного мозку. Наведені приклади демонструють громіздкий опис захворювання, який замінює стислий, зручний для користування у професійному колі термін-епонім. Основне призначення пропріативної назви – виділення інформативного наповнення одного поняття від іншого з-поміж однотипного класу об'єктів [3].

Інфекційна хвороба є лише однією з форм інфекційного процесу. Клінічна характеристика усієї хвороби або її частини відображена у симптомах (symptom), ознаках (sign) і синдромах (syndrome). *Розряд термінів-епонімів на позначення ознак* (sign, symptom) хвороб налічує значну кількість термінологічних одиниць, як-от: *Sklowsky's symptom*, симптом Скловського – ознака вітряної віспи; *Brudzinski's symptom*, симптом Брудзінського – менінінгеальний симптом; *Faget's sign*, симптом Фаже – патогономічна ознака жовтої лихоманки; *Trousseau's sign*, ознака продромального періоду натуральної віспи; *Leichtenstern's sign* ознака Лейхтенштерна – непряма ознака менінгіта. Категорійний аналіз епонімних словосполучень у когнітивному аспекті виявляє специфічні особливості термінологічної підсистеми інфектології. Виокремлені категорії висвічують результати когнітивної діяльності людини, відображеної у систематизованих й упорядкованих знаннях, які закодовані в епонімних термінологічних одиницях. Пропріатив у структурі терміна є відображенням антропоцентричної картини світу, слугує ідентифікатором або конкретизатором ознак об'єкта чи явища, показує класифікаційну відмінність, виділяє його з низки подібних [1].

Продемонстрована невелика розвідка у термінологічній медичній галузі «Інфектологія» дозволяє зробити висновок, що метод формалізації як процес подання та відображення інформації у вигляді певної системи (або систем описаних вище) полегшує вивчення предмету дослідження. Особливу увагу слід приділяти оцінці експресивності та можливості побудови автоматизованих логічних міркувань в створенні клінічних термінологічних систем. Формалізація термінологічних систем допомагає краще зрозуміти їхню структуру та сутність. Основні принципи такого підходу можуть слугувати основою для створення нових термінологічних систем.

Список літератури

1. Інфекційні хвороби/ за ред. Голубовської О.А. - Київ, ВСВ «Медицина», 2012. - 738 с.
2. Бицко Н.І. Епонімійна медична термінологія у галузі клінічної та експериментальної ендокринології / Н.І. Бицко, І.В. Семенко // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Редколегія: Т. Бойчук, Ш. Пуріч, А. Мойсей. – Чернівці-Сучава : БДМУ, 2017. – С. 52-56.
3. Дзюба М. Епонімічні найменування в українській науковій термінології / М. Дзюба // Українська мова. – 2010. – № 3. – С. 55-63.

ҚАҺАРМАНДЫҚ ЭПОСТАҒЫ ДӘУІР ЖӘНЕ ДӘСТҮР МӘСЕЛЕСІ

Ибрайханова Ақмарал Коныровна
филология магистрі
«Тұран-Астана» университетінің аға оқытушысы

Қазақтың эпостық жырларының ішінде оқырманға етене таныс «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Қамбар батыр» секілді нұсқалардың жалпы бітімінде классикалық батырлар жырына тән өрнектер толығырақ байқалады. Мұның өзі түрлі халықтар эпосы арасында кең мағынасындағы тарихи-типологиялық ұқсастықтар, маңызды заңдылықтар орын алатындығын аңғартады. Қаһармандық эпоста тарихи оқиғалар тізбегі өмірде болған қалпында емес, жырдың көркемдік шешіміне қарай өріледі. Эпос желісі белгілі бір тарихи дәуірге табан тіреп, соны көрсетіп отырғанымен, оған көбіне түрлі заманның оқиғаларын бір қаһарманға теліп жырлау тән. Батырлық жырлардың осы өзгешелігіне байланысты ғылыми ортада көптен бері түрлі тұжырымдар орын алып келеді. Орыс ғалымдары Б. Рыбаков, Р. Липец, сондай-ақ қазақ ғалымдары Ә. Марғұлан, Ә.Қоңыратбаевтар эпостық жырлардағы тарихи оқиғалар мен тарихи тұлғаларға сүйене отырып, жыр мен тарихтың жақындығын тілге тиек етсе, енді бір топ ғалымдар (В. Пропп, Б. Путилов) эпостың нақты тарихи оқиғаларға қатысы жанама түрде ғана көрінеді деген пікірді алға тартады.

Соңғы кездері эпостық жырларда тарихтың да, көркемдік шарттылықтың да белгілі бір дәрежеде орын алатынын, бұл екеуінің үнемі бірге әдіптеліп отыратынын негіздеген зерттеулер жарыққа шықты. Қалай болғанда да, батырлық жырлар – ең алдымен көркем шығарма. Ол өзінің жанрлық нысанасына қарай шындықты өзінше қорытып, оны өзінің көркемдік өзгешелігіне қарай өрбітіп отыратыны даусыз. Эпостық жырлар адамзат қоғамының тарихи даму үрдістерімен бірге жасап келеді. Осыдан болса керек, эпостық жырлады кейде тарихи кезеңдерге қарай топтастыру орын алып жатыр.

Қазақ эпосын пайда болған дәуіріне қарай топтастыру үлгісін Ш.Уәлиханов, Г.Потанин, В.Радлов, Ә.Диваев, А.Байтұрсынов зерттеулерінің тәжірибесіне сүйеніп, Ә.Марғұлан ұсынған болатын. Ол эпосты бес салаға бөлсе, Ә.Қоңыратбаев эпосты он салаға бөледі. Мыңдаған жылдық тарихы бар қазақ эпосының шығу тарихын, жанрлық түрлерін ішкі көптеген ерекшеліктеріне қарай топтастыру оңай іс емес.

Батырлық жырларды пайда болу кезеңдеріне қарай ірі үш топқа жинақтауға болады: Бірінші «ең көне заманғы эпос», «ертегілік эпос», «архаикалық эпос», «көне эпос», «мемлекетке дейінгі эпос» дейтін атаулар ғылымда алғашқы кезеңдегі эпостық жырларды атау үшін қолданылып жүр. Бұлардың қатарына «Ергенекон», «Аттилла», «Ер Төстік», мергендер туралы эпостық жырлар

жатқызылады. Екінші тарихи кезеңдер эпосы: Түрік қағанаты, Оғыз хандығы, ноғайлы дәуірі, қазақ хандығы кезеңіндегі эпостар («Қорқыт ата кітабы», «Алпамыс», «Қамбар», «Қобыланды», «Ер Тарғын», т.б.). Үшінші жаңа дәуір эпосы (тарихи жырлар, 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліске байланысты жырлар, «Еспембет», «Өтеген», «Нарқыз», т.б.).

Батырлық жырлар байырғы көне эпостың жалғасы ретінде дами отырып, қоғамдық қарым-қатынастың, саяси-әлеуметтік жағдайлардың өзгеруіне, бұрынғы жекелеген рулар мен тайпалардың біртіндеп халық болып құрала бастауына сәйкес қалыптасты. Фольклортанушы ғалымдардың зерттеулері бойынша қаһармандық эпостың көбіне тән негізгі белгілердің бірі – болашақ батырдың ғажайып туысы болып табылады. Бұл сарын (мотив) эпостан бұрынғы жанрларда да (ертегі, аңыз) кездесетіні белгілі. Болашақ батырдың ғажайып туысының мифтік персонаждармен генетикалық байланысы, мифологияның ыдырауы кезеңінде пайда болған кейіпкерлерге қатысы бар екендігі кәміл. Қаһарманның қандай жағдайда туғанын тәптіштеп айту тек композициялық тәсіл немесе өмірбаяндық қажетті элемент қана емес, мұның мәні тереңіректе жатыр. Байқап қарасақ батырдың туғанына дейінгі ахуалды ескерту үлкен идеялық қызмет атқарады екен. Қартайған ата-ананың, дүйім бір елдің жаратқаннан перзент сұрап, мінажат етуі жеке семьялық тілек қана емес, белгілі бір ру, тайпаның шын мүддесі де болып есептелуі эпостың басталуына ерекше құпия қуат дарытқандай болады. Демек, қаһармандық дастан экспозициясы аса үлкен көркемдік роль ойнайды. Бұл жағдай «Алпамыс батыр» жырында неғұрлым толық түрінде берілген. Бүкіл Жиделі-Байсынды жайлап жатқан Байбөрі байдың салтанатын көсілте суреттеу белгілі мақсатты көздейтінін көруге болады.

Бұрынғы өткен заманда,
Дін - мұсылман аманда,
Жиделі - Байсын жерінде,
Қоңырат деген елінде,
Байбөрі деген бай шықты.
Тоқсан мың екен қарасы
Мұрындық ноқта тимеген,
Түйешілер мінбеген.
Сексен мың екен маясы.
Шұрқырап жатқан бір жылқы,
Тоғай сайын мың жылқы,
Есебі жоқ көп жылқы,
Жиделі - Байсын даласы... [2, 122-б.].

Бірақ осыншама шалқыған байлық Байбөріге бір мысқалдай да бақыт бермепті. Оның себебін жыр «соншама бай болса да, жоқ еді ердің баласы» деген сөздермен тұжырымдайды. Рулық-патриархалдық заманда, ата мүлкіне бала ғана мұрагер болатын жағдайда перзентсіздік деген кімге де болса үлкен кемшілік саналатын. Билік пен бедел күшке негізделген дәуірдің салт - санасын «көп қорқытады, терең батырады», «көсеуі ұзынның қолы күймес», «көптің бір аты – зорлық» деп келетін мақалдардан да байқауға болады. Баласыздықтың зары «Алпамыс батырда» Байбөрі аузымен былай айтылған:

... Алмадың құдай жанымды,
Бір баланың жоғынан
Ағайын жеді малымды.
Айналайын атыңнан,
Жаратқан жалғыз құдайым,
Бір баланың жоғынан
Зорлық қылды маңайым.
… Баласы жоқ адамның

Әркімге ақы кетеді. Сүйегімнен өтеді... [2,123-124-б.].
«Байбөрі қу бас» деген сөз

Міне осындай жағдайда тәңірден бала тілеп, сұрауы қабыл болғанын көрсету ерекше мәнділікке ие болмақ. Бұл тұста адамның жаралуы туралы көне ұғым елес береді. Ерте заманда дүниедегі күллі жануардың иесі, жебеушісі болады деген ұғым үстем болғаны белгілі. Баланы мінәжат етіп, тілеп алуға болады деген түсінік осыдан туған. Байбөрі мен Аналықтың перзент аңсаған әрекеті төмендегіше жүйеде көрінеді.

Баласыздық зары. Жебеуші «күштерге» жалбарыну. Әзірет сұлтанға бала тілеп аттану. Әулиеге түнеу, садақа үлестіру. Бабай түкті шашты Әзіз әулиеге сапар шегу. Намаз оқып мінәжат ету. Таңсәріде ақ сәлделі, қолында асасы бар диуана келіп, бұларға бір ұл, бір қыздарың болады деп аян беруі. Аналықтың қабылан етіне жерік болуы. Алпамыстың дүниеге келуі. Ұлан асыр той жасалуы. Жырда бұлардың бәрі де кең таратылып, келісімді сипатталады. Айтушы жыршы қаһарманның тууы ғажайып күштерге байланысты екеніне әдейі мән беріп, мұны айрықша оқиға дәрежесіне көтере суреттейді. Алпамыс туғанда Байбөрі жасаған той да ерекше дарқан пейілді аңғартқандай болады.

Болашақ батырдың ғажайып тууы қазақтың, түркі, монғол тілдес басқа халықтардың д аэпосында жиі кездеседі. Қазақ жырларынан бұл сарынды «Қобыланды батыр», «Мұңлық - Зарлық», «Шора батыр», Едіге батыр» аңыздарынан ұшыратамыз. Қаһармандық эпостың көбіне тән ерекшеліктің енді бірі – батырдың ерте есеюі, алыптықты жастайынан танытып отыруы. Бұл да кездейсоқ емес, эпикалық идеалдандырудың заңды сатысы. Архаикалық элементтері көбірек сақталған саха (якут) эпостарында қаһарманның жедел жетілуі соншалық көтеріңкі, әрі кең таратылып айтылады. Қазақ эпосында да осы дәстүрдің ізі байқалады, жалпы түркі монғол эпикалық жырларымен типологиялық ұқсастық, заңдылығы анық сезіледі. «Қобыланды батыр» жырынан үзінді келтірейік:

... Алты жасқа келгенде
Арыстан туған Қобылан
Қазынадан қамқа киеді.
Өзімнің еншім болсын деп,
Тобылғы меңді торы атты,
Енші қылып мінеді,
Қобыландының тілегін
Бүкіл қыпшақ тіледі.
Қайыры көп халқына
Енді түсіп салтына,
Таулар күйіп, тас жанған
Алты жасар баланың
Елбеңдеген зарпына
Өзі алты жасында
Қаршығасы қолында
Тазысы ерткен соңында... [2, 25-б.].

Қазақ эпосының інжу-маржандарының бірі – «Алпамыс батырда» Алпамыс он жасқа шыққанда алыстағы қалыңдығын іздеуге әзірленген болып көрінеді. Ол жылқыға барып, ат таңдағанда тапқырлық та, қайраттылық та танытады, шұбар атты құйрықтан алып лақтырады, өзінің ырқына әбден көндіріп алған соң ғана тұлпарға мініп, мақсатты жағына қарай тартып отырады. Эпос осылайша, жылдардың оқиғаларын бір-ақ аттап, қаһарманды шапшаң сапқа тұрғызады, өзіне тән тәсілмен батырлық пырағына мінгізіп, ерлік ғарышына беттетеді:

... Шұбарды бала ұстады,
Ашуы жаман қыстады.
Үйіне де келмеді
Мен кетемін демеді,
Жалғыз бауыры Қарлығаш,
Кетерін де білмеді,
Саймандарын сайланып,
Алтыннан
Абжыландай толғанып,
Қызыл найза қолға алып,
Шұбарға қарғып мінеді.
Құдайдан медет тіледі,
Қарғып мініп жас бала,
Ашуы кернеп жөнеді [2, 242-б.].

Қаһармандық эпоста сүйіспеншілікпен суреттелетін бейнелердің бірі – жүйрік ат бейнесі. Ғасырлар бойындағы көшпелі өмір кешкен қазақ халқының тіршілігінде жылқы малының ерекше маңызы болғаны мәлім. Сауса сүт, мінсе көлік, сойса ет дегендей жылқы түлігі ел санасынан өшпес орын алған, бұл тарапта неше алуан аңыздар, өлеңдер, мақал-мәтелдер шығарған. Соның бәрінде жүйрік, жорға, тұлпар, арғымақ тұлғасы көкке көтеріле мадақталады.

Көне тарихтың куәгері – жылқының қоғам, жеке адам өміріндегі қызметі алуан түрлі. Орта Азияда жылқы өсіру тарихы біздің заманымызға дейінгі төрт мың жылдыққа барады екен. Бұл әлбетте, осы бір түліктің күллі қасиетін, сыр сымбатын жетік білерлік мерзім екені кәміл. Жылқының барлық тұқымы, жасы, түсі, мүшесі,тілдік қорымызда соншалық анық сипатталып отыратыны осыдан. Аттың сұлу тұлғасын суреттеген өлең, жыр жазба әдебиетте де мол. Батырдың мінген аты жүйрік болып көрсетілуі қаһармандық эпостың түпкілікті идеясына– елді сыртқы жаудан қорғау мақсатына тікелей байланысты. «Ат ердің қанаты» деген нақылда замандар бойында қалыптасқан түйінді пікір жатыр.

Қаһармандық эпоста батырдың аты түрлі жағдайда алуан сипат танытатын киелі жануар есебінде елестейді. Батырлар жырында аттың ұшқырлығы ерекше шебер кестеленгеніне қазақ эпосынан мысалды тізіп келтіруге болар еді. «Қобыланды батырдағы» Тайбурылдың шабысын бейнелейтін түс көңілімізді елең еткізіп, қаһармандық еркіндіктің стихия-сына қанықтырғандай болады. Сұлулық, асқақтық, өршілдік ұғымдарына еріксіз ұшырастырады, мәрттіктің мәңгі үлгісіндей тұтастығымен және кесектігімен таң қалдырады. Атап өтерлік нәрсе – «Қобыланды батыр» жырында Тайбурылдың әр кезеңдегі шабысы үдемелі түрде бірінен бірі асып түсерлік қасиеттерімен берілген. Сол шабыстың ең шырқау жері қырық күншілік Қазан хан еліне бір-ақ күнде жеткенін көрсететін көркем, кесек шумақтар. Жүйрік аттың қасиетін ерекше бағалайтын халық оны жан-жануардың бірі деп қана қарамай адам ойын, ниетін түсінетін киелідеп қараған. Жүйрік ат жайлы жазылған шығарма, бейнелеу өнері суреттері, әсем ән мен күй аз емес. Оларда ер адамды ғасырлар бой-ында мұратына жеткізген жансерігі болған пырақтың бейнесі жан-жақты суреттелген. Бірақ тұлпардың ескі замандағы өшпес, ұмытылмас ең кесек тұлғасы қаһармандық эпоста жасалған секілді.

Қаһармандық эпостарға тән белгілердің бірі – ел қамқоры батырдың ең жақын досы, әрі жары, тамаша сұлу, ақылды әйелдер бейнесінің жасалуы. Ал кейбір халықтардың эпосында әйел қаһармандар батырлық жағынан ерлерден кем қалмай, кейде асып түсетін болып суреттеледі. Батырлар жырында

көркемдігі кемел әйел бейнелері жасалған. Халықтың эпикалық санасы әйелдің отбасындағы, қоғамдағы орнын лайықты бағалай біледі, батырлардың сүйген жарларын өздеріне тең, айрықша парасат иесі, ел мүддесін кең ойлауға қабілетті, алдағыны болжай білетін, қиын- қыстау кездерде айнымайтын, сүйгені, қосағы жолында басын өлімге де қиюға әзір жандар етіп суреттейді. Бұлар рудың, елдің бүтіндігіне септесетін дана аналар болып та елес береді.

Қазақ эпостарында әйелдің ақылдылығына үлкен мән беріледі. Құртқа, Гүлбаршын сұлулар ақыл-парасат жағынан ерлерден асып түспесе, кем қалмайды. Ал «Ер Тарғындағы» Ақжүніс, «Қамбар батырдағы» Назым бейнелері жан-жақты суреттелген тұлғалар деуге болады. Қырым елінен Тарғын Ақжүністі алып қашқанда бұлардың соңдарынан қуғын шығып, солардың ішінен, әсіресе, өктемдеп келгені Қарт Қожақ батыр болып көрінеді. Қарт Қожақ Тарғынды сөзден ұтып, Ақжүністі алып қайтуға таянғанда қыз мейлінше тапқыр, өткір сөздерімен қарт батырдың үмітін іске асырмай, бетін қайтарады. Қазақ эпосында жасалған әйелдер бейнесінің тізбегінде «Қамбар батырдағы» Назым тұлғасы да ерекшеленіп көрінеді. Назымның өз теңін табу үшін талпынуы, әкесіне батыл шарт қоюы, Қамбармен сырласу үшін әрекеттері – бәрі де бұрынғы қазақ әйелінің сымбатын өзгеше бір қырынан түсіндіре алады. Бұл арада біз эпостағы әйел тұлғасының эволюциясын да көргендей боламыз. Егер Гүлбаршын, Құртқалар бойынан рулық-патриархалдық қоғамның салтына толық сай келетін, көбінше ел ісіне ашық араласпайтын, батырға адал кеңесші, жанашыр бола білетін әйелдер келбетін көрсек, Ақжүніс, Назымдар өз еріктерін жоғары санайтын жандар болып сипатталады. Жалпы қаһармандық эпостағы әйелдер бейнесі халықтың бір замандағы ұғымына, әйелдің қоғамдағы қызметін жоғары бағалауына сәйкес көркемдік жинақтаулар болғанын көруге болады. Қазақ қаһармандық эпосына тән ортақ мотивтердің бірі: тілдік, тақырыптық қайталаулардың кеңінен кездесуі.

Фольклоршылар эпос тілінің формулалығын үш түрге бөліп қарайды. Олар: жекелеген бейнелі сөз тіркестері; түрлі ұқсас жағдайлар суреттелгенде қайталанып келетін жолдар; эпостағы дәстүрлі ситуацияларды бейнелейтін күрделі суреттемелер [5,82-б.].

Әлбетте бұл түрлердің әрқайсысының қолданылу жиілігі әрбір шығармада, олардың версия, вариантында өзгеше құбылып отырмақ. Бұл тарапта түрлі халықтың фольклорында ортақ ұқсастық та, едәуір айырмашылық та ұшырайтыны табиғи. Қазақ қаһармандық жырларында бейнелік, теңемелік, оқиғалық, тақырыптық қайталаулар көп кездеседі. Қазақ эпостарында ұшырайтын сөз қайталаулары, эпикалық аңыздауларға ортақ өрнек болып табылатын формулалықтың бір тобы қысқаша тілдік тіркестер, тұрақты эпитеттер мен теңеулер болып табылады. Бұған «жеті жұмақ», «кәміл пір», «қозы жауырын жебе», «құмырсқа бел», «алтын тұрман», «қара ат», «көк бурыл», «сары бел», «ақсұңқар», «алмас қылыш», «тоғыз қабат», «ақ берен» секілділерді мысалға алуға болады. Бұлар жыр көлемінде әлденеше рет қайталанып келіп отырады, эпикалық бейнелеудің күрделі бөлігі болып табылады. Жыршы, жырау, ақындар бұл тәрізді дәстүрлі баламалардың жүздеген нұсқасын жатқа білуі олардың эпос оқиғасын қажет жерінде өзінше баяндап, еркін көсіліп кетуіне

мүмкіндік берген. Өйткені мұндай теңеулер халық құлағына ежелден қанықты, жатық естілетін, ешкімнің «жеке меншігі» емес, кімде-кім қисынын тауып, іске жаратуға да хақылы, үйреншікті сөздер болып есептелген.

Эпостың тілдік құрамында формулалық үлкен мәнге ие болуы түрлі тақырыптардың қайталана жырлануына, шығарманың белгілі композициялық құрылыс заңдылығына байланысты. Ұқсас тақырыптар мен оқиғалардың сөз болуы тілдік, тіркестік, бейнелік қайталаулар туғызуы табиғи. Қазақ эпосының біразына тән мұндай тақырыптар: кемпір мен шалдың баласыздық зары, әулиеден бала тілеп жалбарынуы, болашақ батырдың ғажайып туысы, оның жедел ер жетуі, қалыңдығы үшін соғыс жүргізуі, тұлпар аттың шабысы, жаудан кек қайтаруы секілді болып келеді. Сөз кестесіндегі сарындастық осындай тақырыптық жақындықтан, композициялық үндестіктен туса, тіл өрнегіндегі айырмашылықтар да осы тұста көрінеді. Айтушы ақын, жырау, жыршы неғұрлым дарынды болса, әрбір оқиға, эпизодты өзгеше мәнерлеп, құбылта суреттеуіне мүмкіндік мол, жырдың түрлі вариантты, нұсқалы болып таралатын себебі осыдан. Эпоста айтылатын тақырып ауданы неғұрлым көп болса, оның лексикалық, стильдік өзгешелігі де соғұрлым кеңірек көрінбек.

Қаһармандық эпос өзінің даму тарихында идеялық және көркемдік жағынын үнемі шыңдалып, жетілу үстінде болған. Бұл жырлар халықтың әр кезеңде жасаған ерліктерін суреттеу арқылы өсіп ұлғайған. Әрбір тарихи кезеңде, халыққа төнген қауіп кезінде асқан ерлік көрсетіп, еліне қамқор болған батырларды халық осындай эпостық жырлармен есте қалдырып отырған. Олардың батырлық бейнесін, ерлік келбетін жасаған.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бердібай Р. Қазақ эпосы. Жанрлық және стадиялық мәселелер. -Алматы: «Ғылым», 1982.- 230 б.

2. Батырлар жыры. -Алматы: «Жазушы», 1986. 1 т.-470 б.

3. Батырлар жыры. -Алматы: «Жазушы», 1986. 2 т.-364 б.

4. Ғабдуллин М. Қазақ халқының батырлық жыры. -Алматы: «Ғылым», 1972.-337 б.

5. Жұбанов Е. Эпос тілінің өрнектері.- Алматы: «Ғылым», 1978.-184 б.

ЗАСОБИ ВПОРЯДКУВАННЯ ЗМІСТУ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Костюк Ірина Володимирівна
кандидат філологічних наук, доцент,
Львівська національна академія мистецтв

У кожній національній мові з розвитком науки й появою потреб спілкування у різних її галузях, які задовольняються засобами насамперед літературної мови (і значно меншою мірою – професійних говірок), у цю сферу відбираються, а також частково заново створюються такі мовні засоби, з допомогою яких найдоцільніше здійснюється комунікативна функція мови у цій галузі науки.

У науковому процесі основне значення має смислова інформація, тісно пов'язана з мовою і мисленням. Ця інформація, як осмислений результат переробки людиною зовнішніх даних, одержаних з навколишнього світу, може виступати в усній або писемній формі, тобто може бути виражена безпосередньо звичайною мовою, а також вона може потім зазнати низки перетворень і виступати у прихованій, закодованій формі.

Науковий стиль обслуговує потреби науки, освіти і навчання. Його основна функція – пізнавально-інформативна, доповнена функцією доказовості. Твір, написаний цим стилем, передає наукове повідомлення, доводячи його істинність, новизну, цінність. Як слушно зазначає О. Семеног, «метою наукового стилю є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, пояснення причин явищ, опис істотних ознак, властивостей предмета наукового пізнання» [1, с. 16].

Усі засоби та прийоми у науковому стилі спрямовані на досягнення головної мети – зосередження думки на строго логічному розгортанні доказів. Кожне наступне речення наукового викладу логічно продовжує, розвиває думку попереднього. Науковий текст має низку традиційних загальних моментів у змісті й композиції, обов'язкове визначення об'єкта, предмета дослідження, виклад власної концепції, полеміка з опонентами, аналіз матеріалу, висновки, перспективи наступних досліджень, у певних циклах наук – експеримент.

Основним комунікативним функціональним фактором наукового стилю є інформативність. Зміст відіграє вирішальну роль при виділенні підстилів наукового стилю. Підстилі є специфічними внутрішніми підрозділами стилю, в якому вони реалізуються; ця специфіка проявляється у тому, що вони різняться насамперед своєю лексикою (зокрема термінами).

Велике значення має також і те, на яку аудиторію розрахована повідомлювана інформація. Той самий зміст інформації може бути призначений для неоднакових категорій читачів, а залежно від того, на яку аудиторію розраховано інформацію, змінюється й добір матеріалу, систематизація його, спосіб викладу, мовні засоби: зокрема інформація може бути оформлена як

власне наукова (наукова стаття, монографія), як науково-популярна (науково-популярні, науково-художні тексти) і як навчальна (підручники, посібники) [2].

На остаточне формулювання наукового тексту значною мірою впливають також умови сприймання, наявність чи відсутність аудиторії, форма спілкування (усна, писемна), технічні умови передавання інформації.

Різновиди наукового стилю, які виникають залежно від форм спілкування (усної чи писемної, монологічної чи діалогічної), обставин спілкування (наявність чи відсутність аудиторії), технічних обставин спілкування (текст, виступ, онлайн) звуться, звичайно, варіантами стилів.

Оскільки у науковому стилі естетична функція мови пов'язана з ясністю та точністю викладу, а не із засобами прямого естетичного впливу на читача (як це відбувається у стилі художньої літератури), то науковий стиль, підпорядковуючись принципу логічного розгортання думки, як правило, не повинен застосовувати засобів, що мають відтінки емоційно-експресивного значення. Наявність чи відсутність емоційно-експресивних елементів у науковому тексті залежить від характеру інформації в ньому.

Тому наукова проза переважно складається з ланцюга роздумів і доказів. У наукових роботах у стрункій системі логічних суджень, що перебувають у причинно-наслідкових зв'язках, розкривається загальне, а не одиничне, закономірне, а не типове. У науковому стилі всякий прояв індивідуального є припустимим, але це не вважається органічною якістю стилю.

Поняття емоційності й образності не механічно переноситься із стилю в стиль, а набуває кожного разу своєрідності, завдяки чому не порушуються загальні закономірності стилю. Елементи індивідуального «вкраплюються» в текст наукового викладу, залишаючись при цьому «чужостильовими» (у художньому стилі вони визначають його). Стилістичне забарвлення емоційних елементів у науковому стилі виступає особливо виразно, контрастно; при вживанні цих мовних одиниць у звичному для них середовищі забарвлення зливається із загальним колоритом, а при перенесені у незвичний контекст виступає особливо виразно [3].

Отже, введення елементів одного стилю в інший, при дотриманні певних пропорцій, не руйнує специфіки цих стилів. Проте це мусять бути саме елементи і сприйматися вони повинні тільки таким чином. У зв'язку з питанням про емоційно-експресивне забарвлення наукового тексту постає і питання про образність у цих текстах.

Образність у науковому стилі є не тільки прийомом мовного оформлення тексту; причини її появи тут криються значно глибше: вони лежать у характері наукового мислення, яке є одним з видів людського мислення загалом. Специфіка образності в науковому стилі полягає у тому, що вона (образність) апелює, у першу чергу, до інтелекту аудиторії, а вже потім до чуття і фантазії.

Однією з основних причин, які пояснюють проникнення емоційних елементів у науковий стиль, слід вважати наукову полеміку, яка є обов'язковим явищем, що супроводить процес пізнання, процес шукання істини. Полеміка така ж стара, як і наука; при веденні полеміки традиційним прийомом вже стало

використання емоційної лексики з метою знизити, применшити те, проти чого спрямовується полемічний удар.

Використання емоційно-експресивних і образних засобів у наукових текстах тісно пов'язане з питанням традиції та новаторства, оригінальності й самобутності, з одного боку, і спадкоємності узаконених норм, традиційності, – з другого.

Традиційність і консерватизм проявляються у наукових текстах з особливою виразністю [4]. Загальнообов'язкові норми графіки, орфографії та пунктуації тут підтримуються строгими правилами вживання наукових символів, поєднання символів і графічних знаків.

На характер нормативності писемного варіанту наукового стилю впливає односторонній контакт з аудиторією, який вимагає особливої логічної виразності тексту, відповідного добору мовних засобів.

Отже, засоби впорядкування змісту в науковому тексті:

1. *Логічна послідовність викладу* можлива лише в текстах суворо інтелектуального характеру, де абсолютно (або максимально) виключається дія емоційних елементів.

Конкретними ознаками логічної послідовності викладу є вираження чисто логічних форм думки (понять, суджень, умовиводів) і тісний логічний зв'язок компонентів. Мовними засобами, які відображають логічну послідовність викладу, вважають будь-які складні або прості речення, одна частина яких виражає причину, а друга – наслідок.

Так, причинно-наслідкові зв'язки, з одного боку, виражаються складнопідрядними реченнями з підрядними причини, наслідку, часу, додатковими та ін. З другого боку, ці зв'язки можуть виражатися і в межах простого речення.

Крім того, причинно-наслідкові зв'язки можуть здійснюватися в межах досить значного за обсягом відрізка тексту (зовнішніми проявами таких зв'язків виступають внутрішні вступи і вставні слова на початку абзаців: Перейдемо до ..., Далі розглянемо ..., Зупинимося на ..., Повернемося до ..., або По-перше, по-друге..., Насамперед ..., Далі ..., Отже, ...

Такий логічний зв'язок між компонентами може виражатися не тільки через причинно-наслідкові відношення, але й через низку інших типів смислової залежності, які мають і певне формальне вираження в тексті, наприклад:

— приєднання (понад те, до того ж);
— порівняння (подібно до того);
— протиставлення (проте, однак);
— черговість (одночасно, потім, відтак, спочатку);
— мета (для цього, із цією метою, щоб);
— результат (отже, таким чином, у результаті, загалом)
— конкретизація (наприклад, зокрема).

Логічна послідовність викладу досягається також за рахунок чіткого розподілу матеріалу на окремі пункти (зовнішні прояви: нумерація, буквенні позначення, абзац та ін.). Рубрикуванню підлягає тільки матеріал, з якого можна виділити

певну кількість абсолютно співмірних компонентів (інакше може виникнути небезпека нівелювання компонентів різного рівня значущості в тексті).

Усі названі засоби вираження логічного послідовного викладу допомагають організовувати спостереження і факти в єдиний логічний ланцюг.

2. *Лінійність тексту*. Логічна послідовність передбачає такий спосіб викладу, при якому кожна наступна ланка його безпосередньо випливає з попередньої або йде за попередньою (це причинно-наслідкові, темпоральні, локальні та інші зв'язки). В усіх цих випадках виклад набуває лінійного, ланцюгового характеру. Інший тип структурної організації тексту – "паралельний" – у науковому стилі зустрічається значно рідше (це така організація тексту, при якій від одного логічного центру йде кілька паралельних відгалужень думки, зв'язаних між собою не безпосередньо, а через ядра, центр висловлювання).

Є ще один тип структурної організації тексту – "ключовий": перше речення відрізка тексту містить основний його зміст, решта речень – другорядні відомості.

Ступінь висловлювання лінійного характеру побудови тексту перебуває в прямій залежності від того, якою мірою в тексті представлені розповідні масиви: історія питання, різні точки зору на повідомлюваний факт, тлумачення певних явищ та інше (можна твердити, що текст з історії чи мистецтвознавства буде більш лінійним, аніж текст з фізики чи математики).

Лінійний характер проявляється не тільки за допомогою смислових зв'язків між компонентами тексту, але й за допомогою формально-синтаксичних і лексичних засобів, які виражають ланцюговий, лінійний зв'язок:

а) значна кількість речень у наукових текстах починається не з підмета, а з іншого члена речення (обставини, непрямого додатка, прямого додатка), що зміцнює зв'язки між сусідніми реченнями;

б) безособові речення в ролі головних частин складнопідрядних речень служать засобом пов'язання того, що повідомлялося в попередньому реченні, з тим, про що повідомляється у підрядній частині цього речення (коли такі речення стоять на початку абзацу, вони пов'язують зміст попередніх абзаців з наступними, в яких розвиток думки набуває дещо іншого спрямування). Створенню тісних лінійних зв'язків сприяє наявність різноманітних сполучників, сполучникових слів і речень.

3. *Створення кількості надлишкової інформації* (два або більше суджень з однаковою предметною співвіднесеністю створюють надлишкову інформацію, їх треба скорочувати).

4. *Свобода від суперечностей* – найважливіша вимога серед таких як повнота, простота, точність, ясність та ін. Наявність суперечливого тлумачення, неоднозначність лексичних одиниць, які обираються лише для наукового опису, невідповідність між змістом і синтаксичною формою його вираження – свідчення недосконалості тексту.

5. *Повнота викладу*. На відміну від розмовної мови, де частину інформації несе на собі позамовна ситуація й позамовні засоби, у науковому тексті мовний аспект висловлювання здійснюється засобами винятково мовними. Науковий текст, особливо у найважливіших місцях (формуванні правил, гіпотез) прагне

максимального мовленнєвого вираження і поступового розвитку теми, тобто, з урахуванням того, що повинно бути виражене тим чи іншим висловлюванням.

6. *Ясність викладу і точність опису.* У науковому стилі ясність у доборі однозначних і несуперечливих позначень понять є результатом точності їх аналізу, і навпаки: глибина проникнення в сутність предмета дослідження, точність знань про нього дає в результаті ясність у викладі отриманих результатів дослідження.

7. *Абстрактність викладу* – тісно пов'язана з інтелектуалізацією наукового викладу. Висловлювання стають більш визначеними і точними, а в разі потреби – абстрактними і здатними передавати всю складність думок і їхній взаємозв'язок.

8. Об'єктивність викладу досягається високим ступенем безособовості, відсутністю навіть мінімальної кількості суб'єктивно-оцінкових суджень у манері викладу.

Упорядкованість плану змісту в наукових текстах виявляється і в застосуванні часткових прийомів, які поширюються на досить обмежене коло текстів:

а) ідеалізація – один із засобів спрощення методики дослідження (що позначається і на способі викладу), який полягає в тому, що певні фактори, які залежать від низки умов і не відзначаються стабільністю, ставляться в ідеальні умови (в тексті робляться з цього приводу спеціальні застереження);

б) допущення – близький до ідеалізації спосіб упорядкування тексту, різниця полягає в тому, що величина і значення допущення залежать від конкретних умов і зовсім не повинні дорівнювати ідеалові.

Це основні засоби впорядкування плану змісту в науковому тексті, однак визначальною стороною впорядкування змісту наукового твору є його композиція. Вона стоїть дещо осторонь названих раніше засобів насамперед тому, що значну роль тут відіграють не логічні підстави, а традиції жанру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Семеног О. М. Культура наукової української мови. Київ : Академія, 2012. 216 с.

2. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні і граматичні особливості. Харків : Навчальна книга, 2000. 97 с.

3. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.

4. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

5. Тарнавська Т. До проблеми експресивності наукового мовлення. *Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка*. Луганськ, 2001. №3. С. 134-140.

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ

Лехніцька Світлана Іванівна,
к.філол.н., доцент
Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця

Клименко Олександра Геннадіївна,
студентка медичного факультету№1
Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця

Термінологічне забезпечення професійної діяльності лікаря здійснюється за рахунок термінологічних одиниць грецько-латинського походження, які розподіляються на три групи, а саме, анатомічні терміни, де представлені найменування латинського походження, клінічні терміни представлені переважно грецьким субстратом в латинській термінології і фармацевтичні терміни, що являють собою поєднання латинських і грецьких термінів і терміноелементів. Також не слід оминати увагою епонімічні і топонімічні термінологічні одиниці, якими рясніє анатомічна, фармацевтична і, зокрема, клінічна термінологія. Поява термінологічних епонімічних і топонімічних найменувань вимагає осмислення термінотворчих процесів, визначення алгоритму відбору словотвірних мовних засобів. Прецедентні власні імена привертають увагу до найменування і виділяють такі термінологічні одиниці серед інших [2]. Цікавою для нашого дослідження є клінічна термінологія, яка поєднує найменування основних галузей медичної науки, а саме, симптомів, хвороб, синдромів, ознак, рефлексів, порушень, методів досліджень і обстежень. На відміну від анатомічної термінології, клінічна термінологія рясніє термінами і терміноелементами грецького походження. Також варто відзначити наявність термінів, що можуть поєднувати одночасно і терміноелементи латинського походження. При вивченні фармацевтичної термінології можна спостерігати формування термінів і найменувань, утворених шляхом поєднання номеноелементів і номенокомпонентів [4]. Засвоєння значень термінів і терміноелементів, найменувань і номеноелементів дозволяє вільно оперувати медичними, зокрема, клінічними термінами, що сприяє формуванню професіональної мови фахівця медичного профілю.

Клінічна термінологія представлена найменуваннями хвороб, хворобливих станів, ознак і симптомів захворювань, терапевтичних і хірургічних прийомів, методів діагностики, лікування та оперативних втручань, назви медичного обладнання і приладдя. Поряд із використанням суто латинських чи грецьких термінів за походженням в клінічній термінології представлені терміни із поєднанням грецьких і латинських терміноелементів. Зокрема, це стосується використання префіксів грецького походження попри прийняте загальне

правило творення термінів, що грецький префікс має поєднуватись в терміні з грецькою основою, а латинський префікс – з латинською основою, наприклад, ***dysphagia*** (***dys-*** — префікс грецького походження зі значенням «порушення, розлад»; ***phagia*** — грецький терміноелемент із значенням «ковтання»), або ***retrofunctio*** (***retro-*** — префікс латинського походження зі значенням «перехід, переміщення, направлення назад» і ***functio*** — латинський терміноелемент із значенням «виконання, діяння, функція»),але трапляються випадки поєднання терміноелементів грецького і латинського походження, наприклад, ***dys***functio (***dys-*** — префікс грецького походження зі значенням «порушення, розлад»; ***functio*** — латинський терміноелемент із значенням «виконання, діяння, функція») — порушення функції.

Відповідно до кількості слів клінічні терміни можна розподілити на:однослівні і багатослівні. Однослівні клінічні терміни поділяються на:прості, наприклад, ***morbus, i m*** – *хвороба;п*охідні, наприклад, ***morbidus,a,um*** – *хворобливий;с*кладні, наприклад, ***biocularis,*****e** – *двоокий.* Але слід звернути увагу, що для утворення складних клінічних термінів здебільшого використовуються грецькі основи. За розташуванням у складному терміні терміноелементи можна розподілити на а) грецькі кореневі терміноелементи, які є еквівалентами до латинських термінологічних назв (наприклад: ***pneum-/pulmo,onis m***); b)кінцеві терміноелементи, які вказують на патологічні зміни, оперативне втручання та способи діагностування (наприклад: ***-rrhaphia*** — кінцевий терміноелемент зі значенням «зшивання»); с) афікси (префікси і суфікси, які мають семантичне значення). Наприклад: ***-oma.omatis n*** — суфікс зі значенням «*пухлина*», ***hyper-*** — грецький префікс зі значенням «вище», «над».

Багатослівні терміни – це складені терміни, тобто утворені з декількох слів, а саме, терміни-словосполучення, наприклад, ***tumor gastris*** – *пухлина шлунку;* ***tumor benignus*** – *доброякісна пухлина.*

Серед термінів-епонімів пригадаємо анатомічне найменування **Ахі́ллове сухожи́лля** або **п'яткове сухожилля (лат. *tendo calcaneus, tendo Achillis*)**— найтовще і найміцніше сухожилля людського тіла. Похідними даного анатомічного найменування є клінічна термінологічна одиниця **Ахілів рефлекс (лат. *reflexus Achillis*)**— важливий постійний глибокий рефлекс сухожилків, що викликається постукуванням по ахілловому сухожилку. В даному випадку представлені терміни можна віднести до пропріальних міфотеонімів, а саме, власних імен античних богів або напівбогів, міфічних істот [5].

Підсумовуючи, слід зазначити, що безумовно латинська і давньогрецька мови є визначальними компонентами фахової клінічної термінології практичної діяльності лікаря та середнього медичного персоналу. Оволодіння необхідними базовими знаннями і навичками з дисципліни «Латинська мова», «Латинська мова та медична термінологія», «Медична термінологія і основи латинської мови» сприяє формуванню фахово грамотних спеціалістів медичної галузі і надає змогу розуміти однопрофільних колег не лише в межах однієї країни, але сприяє міжнародному спілкуванню фахівців однієї галузі.

Література:

1.Латинська мова та медична термінологія/ Кісельова О.Г., Лехніцька С.І., Шпинта Г.М. – Київ:В-во «Книга-плюс», 2016. – 376 с.;
2.Лехніцька С. І. Епонімічний і топонімічний компоненти у фармацевтичній термінології і номенклатурі / С. І. Лехніцька // Studia linguistica : [зб. наук. пр.]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 7. – С. 443–448.;
3. Лехніцька С.І. Організація і методичні аспекти формування термінологічної компетенції у студентів-іноземців англомовної форми навчання у вищих медичних закладах/ С.І. Лехніцька // European humanities studies: education and training. – К., 2016. – Вип.2. – с.118-128.
4.О.Г.Михайлова, С.І. Лехніцька Фармаконіми на позначення аналгетичних препаратів як об’єкт ономасіологічного дослідження/ О.Г.Михайлова, С.І. Лехніцька // Science and Education a New Dimension, V (33), Issue 123. – Budapest, 2017. – p.47-51.
5. Михайлова О.Г. Античні пропріальні міфотеоніми як алюзивні імена/ О. Г. Михайлова // Іноземна філологія. - 2010. - Вип. 122. - С. 27-32.
6.The Latin Language and medical terminology/ O.G.Kiselyova, L.Yu. Smolska. – Kyiv: AUS Medicine Publishers, 2010. – 400p.

ШӘКІР ӘБЕНОВ – ХАЛЫҚ АҚЫНЫ, ФОЛЬКЛОРШЫ, КОМПОЗИТОР

Рахимбаева Гаухар Кинаятовна
филология ғылымдарының кандидаты,
«Тұран-Астана» университетінің доценті
Қазақстан Республикасы

Базарханова Динара
«Тұран-Астана» университеті
«Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығының 1-курс магистранты
Қазақстан Республикасы

Әдебиеттану ғылымында жекеленген тұлғаларды зерттеу, олардың өмірі мен әдеби қорымызға қосқан мұраларына әділ бағасын беру – әдебиет зерттеушілері үнемі көңіл бөліп келе жатқан мәнді мәселе. Өз кезінде Мұхтар Әуезовтің: «Бізде бұл уақытқа дейін Абайдан арғы ақынның өмірі туралы жинаған мағлұмат жоқ. Бүгінде қазақ ескілігіне көз салып, жинастырып жүрген азаматтардың қатты ескеретін бір жұмысы осы болу керек» [1,13-б.] деп баса мән бергені тегін емес. Абай өнернамасы хақында жемісті ізденістер жасай келе Тәкен Әлімқұлов: «Мазмұнды өмірбаянның, мәністі творчествоның қыры мен сыры дәуірлердің барысында ашыла түседі» [2,5-б.] десе, профессор Арап Еспенбетов: «Қаламгер өмірбаяны оның шығармаларының жазылу тарихы мен философиялық - дүние танымдық көзқарасындағы эволюцияны айқындауда жетекші қызмет атқаратындығын ешкім де жоққа шығара алмаса керек» [3,6-б.] деп, ақындар өмірін жазудың аса қажеттілігіне тоқталған пікірлері жеке тұлғаларды зерттеуші жастар үшін құнды ой болып табылады.

Шәкір Әбеновтың ешкімге ұқсамайтын бай әдеби мұрасын былай қойып, өмірінде ақиқат пен аңызды ажыратар тұстары жетерлік. Халыққа ақынды, ақындық қуатын танытатын биік үрдісті тамаша поэмалары туралы алғашқы сүбелі, ғылыми пікір айтып, лайықты бағасын берген ғалым, филология ғылымының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Ғылым Академиясының корреспондент мүшесі Рымғали Нұрғалиевтің «Кең тынысты ақын» атты мақаласында күрделі де көлемді, қызықты да тартымды «Қозы Көрпеш - Баян сұлу», «Кейпін батыр», «Таңшебер - Жапал» поэмалары туралы айтылады, оның бұл пікірлері Ш.Әбеновтің шығармаларын зерттеуші кейінгі зерттеушілерге бағыт-бағдар болуымен құнды: «Жалпы Шәкір Әбенов поэзиясында фольклор мен жазба әдебиет дәстүрінің жақсы тоғысуын көруге болады. Тіл байлығында, оқиғалық негізде фольклор қазынасынан алған дүниелер көп, ал пейзажда, диалогта, монологта, сюжет поэтикасында, идеялық тереңдікте классикалық жазба әдебиет дәстүрі барлығын айту дұрыс» [4,9-б.] деп, ауыз әдебиеті нұсқаларын жете біліп, жазба әдебиет дәстүрі мен еркін байланыстырғанына да баса назар аударған. Шәкір Әбеновті әдебиет зерттеуші

ғалымдардың назарына іліктірген шоқтықты шығармасы – «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» поэмасы.

Осы жырдың көне нұсқаларын зерттеуші белгілі ғалымдар Әлкей Марғұлан, Әуелбек Қоңыратбаевтар өздерінің еңбектерінде «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» жырының тағы бір нұсқасын көп жаңалық қосып, жаңғырта жырлаған Абай үлгісіндегі ақын Шәкір Әбенов - деп атап өткен. Профессор Ысқақ Тәкімұлы Дүйсенбаев қазақ фольклорының ең бір мол саласы лиро-эпосты зерттеуге арналған «Қазақтың лиро-эпосы» атты еңбегінің соңғы тарауында Шәкір Әбеновтың «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» поэмасына арнайы тоқталып, жаңа мазмұнға ауысып, кемелдене, көркейе түскені сөз болады.

Халық ақындары творчествосының көркемдік ерекшеліктерін зерттеп, талдау жасаған ғалымдардың ішінде филология ғылымының докторы С.Негимов «Халық өлеңінің ұйқасы мен ырғағы», «Өлең-жырдың өлшем өрнектері мен құрылыс жүйесі» атты ғылыми еңбектерінде Шәкір Әбенов шығармаларына да жиі назар аударған.

Ш.Әбенов өмірі және әдеби мұрасының идеялық нысанасы туралы Б.Ерзакович сынды музыка зерттеушісі, Ә.Нұршайықов, Т.Жұртбаев, Н.Айтов, М.Сәрсекеев, К.Тұрғанбаев, Т.Шәріпжанов, Қ.Ысқақұлы, Х.Матаев, Т.Ибрагимов, Т.Жанғалиев, К.Өлмесеков, М.Тілеубекова сияқты ақын- жазушы, журналистердің түрлі проблемалар арнасында қарастырған мақалаларын атап айту лазым.

Белгілі жазушы, ғалым Т.Жұртбаев кеше ғана қасымызда жүрген Шәкірдің өмірінің жұмбақ болып келген беттерін «Аты аңызға айналған Шәкір Әбенов туралы шындық, оның өмірі көзі тірісінде айтылуы керек. Әйтпесе кейін ақиқат пен аңыздың арасын ажырата алмай қаламыз» [5,8-б.] деп жазған мақаласы оның өмірі туралы жазылатын көлемді еңбектерге нағыз тұнба болары анық.

Шәкір Әбеновты тағы бір қырынан танытатын авторлар коллективі даярлаған «Қазақ әдебиетінің тарихы» атты көлемді еңбекте Кеңес дәуірінің алғашқы кезеңіндегі қазақ ақындарының шығармаларын әнге қосып, домбырамен, сырнаймен айтатындарына тоқтала келе- Шәкір Әбенов «Қозы Көрпеш - Баян сұлудың» өзі айтатын нұсқасын домбыраның мөлдір үнімен оннан артық әуенге қосып орындайды. Онда Арқаның әсем сазды музыка ырғағы айтылатын оқиғаға, сөйлейтін сөзге орай үндесіп жатады» [6,6-б.] деп ақынның әншілік қабілетін атап өтсе, музыка зерттеуші Б.Ерзаковичтің «Шәкір ақын» атты көлемді мақаласында «Шәкірмен екінші рет жолыққанымда менің магнитофоным болды, ол бірнеше сағат ұдайы, арасында тыныстап алып осы эпостың бүкіл вокальдық номерлерін айтып шықты. Шәкір бұл номерлерді бұдан бұрынғы текстерден өзге сарынмен орындады. Осының өзі-ақ вокальдық фрагменттердің ауыз екі шығарыла салмағандығының, керісінше, бүкіл эпостың негізгі нақты бөлігін құрайтын, сонымен қатар Шәкірдің музыкадан ерекше зерделігін, орындаушылық тәжірбиесі жоғары екенін айғақтайды» [7, 1-б.] деген маман сөзінен ауыз әдебиетінің білгірі екендігімен қоса, ән айту қабілетін жоғары бағалағандығын көреміз.

Шәкір Әбенов ақындығы ерте бала жігіт кезінен айналасына танылып қалыптасқанымен, тағдыр тәлкегіне байланысты отызыншы жылдардың аяғына

қарай ғана бірен - саран шығармалары газет- журналдарда басыла бастады. Ақын туралы кейіннен басылып жүрген мақалаларда «Борсықтар» атты өлеңі 1916 жылы «Айқап» журналында жарыққа шыққандығы туралы жиі айтылуда. «Айқап» журналынан ақынның бұл өлеңін кездестіре алмадық. Журнал 1911-1915 жылдардың тамыз айына дейін ғана шығып тұрған.

Ақынның 1919 жылдан бастап шығарған уақыт саясатына үйлеспеген өлеңдері Семей қалалық ұлттық қауіпсіздік комитетінің архивінде сақталған. Архивтен алынған өлеңдерінің кейбірі осы жазылған жұмысқа арқау болады. 1936 жылдан бастап ақынның өлеңдері мен поэмалары республикалық, облыстық газет- журналдарда жариялана бастады.

Қазақ халқының әдебиет, өнер, мәдениет тарихында ерекше маңызы бар «Әдебиет және искусство» журналы Шәкір Әбеновтың еліне танылуына ықпалы ерекше. Оның алғашқы поэмалары, өлеңдерінің алғаш баспа бетінде көрінуі осы журналмен тығыз байланысты. 1937 жылы осы журналда «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» поэмасы басылса, 1938 жылы ақынның «Ұлы құрылыс» өлеңі журналдың 12 номерінде жарыққа шықты. 1939 жылы «Кейпін батыр» поэмасының толық нұсқасы осы журналға жарияланды.

Шәкір Әбенов өмірінің тар жолда тайғақ кешкен тағдырына байланысты 1940 жылдан бастап 1960 жылға дейін шығармалары баспа бетінде жарық көрмеді. Тек, 1957 жылғы аудан аралық айтыста Тәңірберген Әміреновпен айтысқан айтысы «Ақындар айтысы» деген атпен шағын кітапша болып, 1958 жылы Семей облыстық баспаханасынан басылып шықты.

Ақын өлеңдерінің аудандық, облыстық, республикалық газет, журналдарға шығып, поэмаларының жеке-жеке кітап болып басылуы 60-шы жылдардан бері қарай, 1962 жылы Қазақтың мемлекеттік көркем-әдебиет баспасынан «Кейпін батыр» және «Таңшебер -Жапал» поэмалары «Кейпін батыр» деген атпен жеке кітап болып басылса, 1965 жылы «Қозы Көрпеш-Баян сұлу» поэмасы «Жазушы» баспасынан жеке кітап болып шықты. 1966 жылы Қазақ ССР ғылым академиясы М.О.Әуезов атындағы «Әдебиет және өнер» институты Ұйымдастырған «Айтыс» жинағының III томынан Тәңірберген Әміреновпен айтысқан айтысына да тиісті орын берілді. 1968 жылы осы «Жазушы» баспасынан «Ортақ арал» атты поэмасы жеке кітап болып басылып шықты.

Ақынның сексенге толған торқалы тойына орай, әр жылдары жарық көрген «Кейпін батыр», «Қозы Көрпеш - Баян сұлу», «Таңшебер - Жапал» поэмалары енгізіліп «Шыңғыстау» деген атпен 1980 жылы көлемді кітап болып басылып шықты.

Ғасырға жуық өмір сүрген ақын 84 жасында тың, көлемді «Ана махаббаты», «Патша мен Байғыз», «Қорқыт қобызы» дастандарын «Шыңғыстау сазы» деген атпен 1985 жылы «Жазушы» баспасынан жарыққа шығарды. Ақынның «Жазушы» баспасынан 1991 жылы «Дастандар» деген атпен шыққан кітабына жаңа толықтырулармен, өзгертулермен көркемдік сапасын арттырған «Қозы Көрпеш-Баян сұлу» поэмасы, қайталанып басылған «Таңшебер-Жапал», «Кейпін батыр» поэмалары енгізілген.

Шәкір Әбеновтың көзі тірісінде баспадан жарыққа шыққаны поэмалары ғана болды. өлеңдері алпысыншы жылдардың басынан аракідік болса да аудандық,

облыстық, республикалық газет-журналдарға цензураның қатаң тексерісінен өтіп барып жарияланып тұрды.

Ақынның өлеңдері тоқырау жылдарындағы тоңның жібімеуінен, егемендік алып ел болған уақытта қаражатқа тіреліп, өз алдына жеке кітап болып әлі де жарық көрген жоқ. Көріп отырғанымыздай, ғасырға жуық өмір сүріп, қазақ поэзиясының қазынасына қосылатын көлемді онға тарта поэмалар жазған, заман шындығын айнытпай суреттеген өлеңдер туғызған Шәкір Әбенов шығармаларының толық жарыққа шықпай, зерттелу ауқымының өте жұтаңдығына назар аударып, талдау жүргізіп, зерттеу кезегін күтіп тұрған мәселе болып табылды.

Еңбектің негізгі нысанасы бүкіл саналы ғұмыры тағдыр тәлкегінде өтсе де жасқанбай айтарын айтып, он шақты көлемді де көркем поэмалар тудырған Шәкір Әбеновтың өмірі мен шығармашылығын халыққа насихаттау ұрпаққа үлкен сый болары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбенов Ш. Кейпін батыр. Әдебиет және искусство, 1939, 53- 62 б, 79-89-бб.
2. Ақындар айтысы. Семей облыстық баспаханасы. 1958
3. Ерзакович Б. Қос саңлақ // Жұлдыз, 1992. 2.16, 9-173 бб.
4. Дүйсенбаев Ы. Қазақтың лиро-эпосы.- Алматы: Ғылым, 1973, 23 б.
5. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы.- Алматы: Ана тілі,1991.- 199 б.
6. Мәкенов Ә. Тарлан талант // Совхоз туы. 1976, 24- қаңтар
7. Нұрғалиев Р. Кең тынысты ақын // Қазақ әдебиеті.1980, 4-шілде

СУГГЕСТИВНЫЙ ЭФФЕКТ В ТВОРЧЕСТВЕ НИЦШЕ НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ «ТАК ГОВОРИЛ ЗАРАТУСТРА»

Барташевич Мария Игоревна
Студентка
Киевский университет имени Бориса Гринченко

«Поистине, могучий ветер Заратустра для всех низин; и такой совет дает он своим врагам и всем, кто плюет и харкает: “Остерегайтесь харкать против ветра!” Так говорил Заратустра» [4, 98].

Нередко по отношению к творчеству Ницше применяют эпитет «иррационалистическое», поскольку под этим термином чаще всего подразумевают второстепенную роль разума, а первенство отдают иным видам человеческих способностей, более связанным с интуитивным и инстинктивным восприятием реальности. Потому то рациональное воздействие посредством разума, логики и фактов в творчестве Ницше уступает место суггестивности – специфическому литературному термину, который используется для описания характера поэтических мотивов, образов, сюжетов и литературных приемов.

Суггестивный эффект литературного творчества направлен на то, чтобы в обход сознательного восприятия побудить к активной работе воображение читателя, вызвать у него яркие эмоции и переживания, дабы повлиять на его мироощущение с помощью прямого или косвенного внушения. Можно с уверенностью сказать, что суггестивность выступает неотъемлемой чертой работы Ницше «Так говорил Заратустра», ведь эта книга умело балансирует на грани между философией, прозой, поэзией и некой мистикой. Недаром же немецкие солдаты во времена Первой мировой войны чаще всего носили с собой Библию и «Так говорил Заратустра». Равно как и Библия, великое творение Ницше служило их утехой и поддержкой, поэтому я осмелюсь назвать «Так говорил Заратустра» Библией немецких солдат того времени.

Мое знакомство с этим произведением происходило в менее экстремальных условиях, поэтому я не могу сказать, что книга, которая стала настольной для почитателей национал-социалистической идеологии, произвела на меня столь неизгладимое впечатление, но определенную долю удовольствия я, безусловно, получила. Отзывы об этой книге весьма противоречивы – русский философ и религиозный мыслитель Семён Франк отзывался о ней, как о возможности познать глубинную духовную жизнь, а Лев Толстой утверждал, что это всего лишь бред злого сумасшедшего, коим по факту тогда и являлся Ницше, ведь пребывал не в самом лучшем состоянии духа. Для меня же «Так говорил

Заратустра» - книга более поучительного характера, нежели заумного, коим могут похвалиться большинство философских произведений, поэтому откладывая в разуме читателя отпечаток увесистой притчи, она может быть прочитана не только философом, но и обычным любознательным смертным, жаждущим интеллектуального насыщения.

Всей своей книгой атеист Ницше провозглашает: «Бог умер и на смену ему придет Сверхчеловек!» Но вопреки этому главным героем-проповедником он избирает именно Заратустру – основателя первой монотеистической религии (зороастризма) и автора священного писания Авесты. Казалось бы, этот поступок противоречит мировоззрению автора и, на первый взгляд, может показаться неуместным. Но сам Ницше писал: «Меня не спрашивали, меня должны были бы спросить, что собственно означает в моих устах, устах первого имморалиста, имя Заратустры: ибо то, что составляет чудовищную единственность этого перса в истории, является прямой противоположностью мне» [2].

Дабы оправдать столь продуманный выбор Ницше, стоит обратиться к сущности зороастризма. Хотя он и провозглашается первой монотеистической религией, в его учении главенствующее место занимает борьба двух противоположных начал – Добра и Зла. А в основе всей системы мировоззрения лежит свободный нравственный выбор человеком благих мыслей, слов и деяний. То есть вопреки наличию высшей силы, человек должен основываться в своих действиях не на иррациональном страхе Бога и его кары, но на собственном осознании того, что такое плохо и что такое хорошо. Как говорит Ницше: «Заратустра создал это роковое заблуждение — мораль: следовательно, он же и должен первым его распознать» [2]. Заратустра в переосмыслении Ницше отвергает общепринятые абсолютные понятия добра и зла и, как писал американский философ и искусствовед Артур Данто в своей работе «Ницше как философ», он: «…провозглашает относительность всех ценностей и моральных оценок, на разный манер повторяя, что каждый народ прежде был привержен различным системам ценностей, выработанным им в соответствии с местными условиями его существования. Он говорит, что имеется тысяча целей. И, следовательно, человечество, как таковое, не имеет единственной цели или всеобщей морали» [1]. Таким образом, своим заявлением о смерти Бога и выбором Заратустры в качестве морального учителя и наставника, Ницше не просто отрицает христианскую мораль, но, прежде всего, он пытается вдохновить на борьбу с человеческой слабостью и покорностью, он не отвергает всю религию как таковую, но призывает к ее перерождению – к отходу от старых христианских метанарративов, которые олицетворяет Бог, и к формированию нового человеческого сознания и становлению сверхчеловека: «Умерли все боги; теперь мы хотим, чтобы жил сверхчеловек» [4, 79].

Сверхчеловек Ницше – это своеобразный метафорический концепт, который показывает человека, в полной мере овладевшего всеми своими страстями, законами природы, влиянием общества и прочими силами, которые оказывают

на него прямое или косвенное влияние. Хотя и считают, что прототипами сверхчеловека можно назвать Цезаря, Александра Македонского или Наполеона, но сам Ницше заявлял, что в истории человечества не было ни одного настоящего сверхчеловека, поскольку во все времена люди не могли достичь полного самовысвобождения и над ними всегда нависала тяжелая ноша ответственности перед кем-то или чем-то – в Античности это был Рок, в Средневековье – христианский Бог, а в Новое время – сама Природа. Настоящий же сверхчеловек не должен испытывать ничего подобного. От обычных людей его отличает именно безграничная свобода, которая впрочем, заключается не в отказе от своей природы, а в подчинении ее своей собственной воле. Ницше считал, что возникновение подобного сверхчеловека будет закономерным в истории и станет новой эволюционной ступеней человека. И подобно тому, как Homo sapiens в своем развитии превзошел обезьяну, так же и сверхчеловек превзойдет его. Таким образом, человек – это связующее звено между зверем и сверхчеловеком и только от него зависит, будет ли он двигаться вперед и самосовершенствоваться или вернется назад к своим первобытным истокам: «До сих пор все существа создавали нечто, что превосходило их, а вы хотите быть отливом этой великой волны и скорее снова возвратиться к зверям, чем преодолеть человека? Что такое обезьяна для человека? Посмешище или мучительный позор. И тем же самым должен быть человек для сверхчеловека, — посмешищем или мучительным позором» [6].

Разумеется, Ницше желает, чтобы человек продолжал эволюционировать, поэтому далее даже показывает ему путь, который стоит пройти, дабы достигнуть вершины своего развития: «Три превращения духа называю я вам: как дух становится верблюдом, львом верблюд и, наконец, ребенком становится лев» [4, 24]. Подобно верблюду, человек несет ношу навязанных ему моральных устоев и христианских догм. Лев, будучи свободолюбивым и гордым зверем, сбрасывает с себя эту тяжкую ношу и обретает возможность создавать для себя новые ценности. Так, им движет не внутреннее ограничение «я должен», но его собственный порыв – «я хочу!» Последней ступеней на пути к сверхчеловеку есть ребенок, дитя: «Дитя есть невинность и забвение, новое начинание, игра, самокатящееся колесо, начальное движение, святое слово утверждения. Да, для игры созидания, братья мои, нужно святое слово утверждения: своей воли хочет теперь дух, свой мир находит потерявший мир» [4, 26]. Именно в образе ребенка человек более всего приближается к сверхчеловеку, поскольку разум ребенка еще не наполнен никакими навязываемыми ему правилами, он сам может избирать свой дальнейший путь.

Приверженцы религиозно-христианской теории считали, что сверхчеловек уже был среди нас в обличии Иисуса Христа, а в Третьем рейхе стремились к его воссозданию, поскольку сверхчеловек был для них идеалом арийской расы. Но ни христиане, ни нацисты не смогли в полной мере понять тот глубинный смысл, который вкладывал в это понятие сам Ницше: «Слово “сверхчеловек” для обозначения типа самой высокой удачливости, в противоположность “современным” людям, “добрым” людям, христианам и прочим нигилистам —

слово, которое в устах Заратустры, истребителя морали, вызывает множество толков, — почти всюду было понято с полной невинностью в смысле ценностей, противоположных тем, которые были представлены в образе Заратустры: я хочу сказать, как “идеалистический” тип высшей породы людей, как “полусвятой”, как “полугений”… Другой учёный рогатый скот заподозрил меня из-за него в дарвинизме: в нём находили даже столь зло отвергнутый мною “культ героев” Карлейля, этого крупного фальшивомонетчика знания и воли. Когда же я шептал на ухо, что скорее в нём можно видеть Чезаре Борджа, чем Парсифаля, то не верили своим ушам» [2]. Это объяснение своих взглядов и вкладываемого в них смысла Ницше дал уже не в «Так говорил Заратустра», а в работе «Ecce Homo», которая была написана тремя годами позднее.

В противовес сверхчеловеку Ницше вводит понятие о последнем человеке, под которым он подразумевает своеобразного пацифиста и конформиста, который устал от бренной жизни и отвергает все риски потому, что просто хочет существовать в комфорте, безопасности и стремится к поверхностной гармонии. Из таких людей может сформироваться целое общество, лишенное какой-либо индивидуальности и творческих порывов. Последние люди живут одинаковые жизни и ничем не отличаются друг от друга – среди них нет слабых и сильных, правящих и подданных, нет даже привычных социальных проблем и конфликтов. Главная движущая сила людей и всего мира, которую описывал Ницше, – воля к власти, - полностью искоренена у представителей общества последних людей.

Впервые понятие «воля к власти», в значении общемирового закона, Ницше использует во второй части «Так говорил Заратустра» в главе «О самопреодолении»: «…воля к власти – неистощимая, творящая воля к жизни» [4, 113]. Под властью понималось вовсе не желание править миром, как это неправильно трактовали нацисты: «Попыткой и дерзновением казалось мне всякое повелевание, и, повелевая, живущий всегда рискует самим собою» [4, 114]. Ввиду имелась воля к силе, мощи, жизнеутверждающему началу и реализации творческого потенциала. Воля к власти есть основополагающим качеством сверхчеловека, как наивысшего самоосуществление воли. Именно он обладает ее главным атрибутом - свободой: «Воля освобождает: таково истинное учение о воле и свободе» [4, 85].

Задаваясь целью привлечь читателя и повлиять на его мироощущение, Ницше сквозь всю свою работу проносить три главные идеи – «бог умер», рождается сверхчеловек, во главе человеческих стремлений должна быть воля к власти. По форме изложения уподобляя свое творение религиозным писаниям, Ницше пытается достучаться до читателя, обрушивая на него десятки небольших поучительных сутр, псалмов или, если хотите, заповедей, в каждой из которых освещает тот или иной аспект жизни, который, по его мнению, требует рассмотрения. В этом действительно есть что-то исконно религиозное, поскольку не только сам смысл сказанного, но и необычная манера его написания, как бы объясняют и диктуют читателю новые установки. Поэтому,

говоря о суггестивном эффекте в творчестве Ницше, глупо будет искать какие-то конкретные предложения или высказывания, поскольку в данном случае вся книга и есть средоточием суггестии.

Список литературы:

1. Данто А. Ницше как философ. – Идея-Пресс, Дом Интеллектуальной книги, 2001. – 279 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.nietzsche.ru/look/xxb/danto/
2. Ницше Ф. Ecce Homo, как становятся самим собой. – Москва: Мысль, 1990. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.ru/NICSHE/ecce_homo.txt
3. Ницше: Pro et contra (антология). – СПб.: Издательство Русского Христианского Гуманитарного Института, 2001. – 1076 с.
4. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2016. – 544 с.
5. Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений: практическое пособие. Том 55. Дневники и записные книжки 1904-1906. – Москва: Художественная литература, 1937. – 645 с.
6. Холлингдейл Р. Дж. Фридрих Ницше. Трагедия неприкаянной души. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. — 383 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.nietzsche.ru/biograf/biografia/hollingdail/

КРЕАТИВНИЙ КЕЙС ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА «ОСОБИСТІСНИЙ АВТОРСЬКИЙ РОЗВИТОК ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА»

Венгер Анна Сергіївна
практичний психолог вищої категорії
кандидат психологічних наук
Заклад Дошкільної Освіти №17
М. Миколаєва

Проблематика професійного розвитку завжди привертає увагу науковців, оскільки це чи не найголовніша сфера самореалізації особистості та розкриття особистісного потенціалу. Крім того, професія у своєму постійному русі висуває все нові вимоги до особистості фахівця. Так, необхідність перебудови психологічної практики відповідно до вимог сучасності актуалізує розгляд означеної проблематики щодо майбутніх психологів та висуває вимоги щодо їх формування як професійно досконалої особистості.

Особистісний розвиток, зростання і розвиток особистості - найбільш загальне поняття, що описує всі позитивні зміни в особистості як результат внутрішніх процесів і зовнішніх впливів. Це все те, що в особистості розгортається з віком саме, що формується під впливом ззовні, що розвивається в спільній діяльності з оточуючими і розвивається в собі самим людиною.

"Що таке особистісне зростання? Якщо у людини стає більше: - інтересів, а з тим і стимулів жити - змістового наповнення життя, - можливості аналізувати відрізняти одне від іншого, - можливості синтезувати - бачити зв'язки подій і явищ, розуміння людей (себе в тому числі), а з тим і можливості прощати, - внутрішньої свободи і незалежності, відповідальності, взятої на себе добровільно, - любові до світу і людей (до себе в тому числі), то це і означає, що людина росте особистісно. Синоніми: душевно і духовно", - писав Ст. Л. Леві.[1]

Основні характеристики особистісного розвитку - його етапи, спрямованість, активність, рівні і масштаб.

Етапи:

1. Соціалізація. Розвиваючись, особистість проходить певні закономірні етапи: немовля, дитина, підліток, юнак, дорослий - зі своїми психологічними особливостями.

2. Спрямованість. Спрямованість особистісного зростання - напрямок розвитку людини у відповідності з його природними задатками.

3. Активність. В активному (продуктивний) особистісному зростанні у людини з'являється задум, формується намір, багато ставлять цілі - після чого

людина самостійно займається самовдосконаленням або проходить заняття і тренінги, розвивають необхідні уміння і навички.

4. Розвиненість авторської позиції, здатність людини самій визначати свою життя, жити самостійно і бути сильніше обставин.

5. Масштаб.Особистісне зростання має різні масштаби: він може бути поліпшеннями всередині особистісної норми, а може бути виходом за неї.

Професійні знання практичного психолога це:

— знання загальних рис, особливостей і конкретики своєї професійної діяльності;

— знання структури, змісту й практики роботи;

— знання про власні індивідуальні особливості, можливості, сильні і слабкі сторони діяльності;

— знання про способи компенсації власних недоліків.

Професійні вміння являють собою дії й методи роботи психолога

(«техніки» психолога), що застосовуються їм для реалізації обов'язків і функцій психолого-психологічної роботи. Професійні вміння охоплюють великий арсенал дій психолога щодо виконання професійних функцій. Психологові необхідно вміти:

— об'єктивно й всебічно аналізувати реальні умови і фактори життєвої ситуації клієнта;

— планувати й ефективно здійснювати соціально-психологічну роботу відповідно до наукових рекомендацій;

— систематично вивчати й об'єктивно оцінювати результати соціально-психологічної діяльності;

— реалізовувати заходи для її оптимізації.

Навички складають набуту, сформовану, стійку здатність практичного психолога виконувати професійні дії, прийоми, конкретні посадові функції.

Важливі в професійному плані навички:

— здатність регулювати свою розумову діяльність та емоційні стани;

— здатність мобілізувати можливості і власні психологічні ресурси,

— здійснювати весь комплекс діяльнісних елементів, що утворюють цілісну технологію продуктивної професійної праці психолога, у який входить:

Професійна позиція практичного психолога — це цілісне психічне утворення, що включає конкретні установки й орієнтації, систему особистих відносин й оцінок внутрішнього й навколишнього досвіду, реальності й перспектив, а також власні домагання, реалізовані (не реалізовані, частково реалізовані) у діяльності.

Професійна позиція психолога визначає його орієнтацію, місце й роль у процесі запропонованої йому діяльності. Вона виражає його самооцінку, рівень професійних домагань, мотиви діяльності й розуміння свого призначення. Вона доповнюється конкретними ситуаційними елементами, що є кращими при виконанні професійних функцій діагностичного, терапевтичного, корекційно-розвиваючого, консультаційного, аналітичного, контрольно-оцінного й іншого характеру.

В цілому професіонал:

— опановує норми професії в мотиваційній й операційних сферах;

— результативно й успішно, з високою продуктивністю здійснює свою трудову діяльність;

— дотримуючись високих стандартів, досягаючи майстерності, володіє розвиненим професійним цілепокладанням;

— самостійно будує сценарій свого професійного життя;

— стійкий до зовнішніх перешкод, прагне до розвитку своєї особистості;

— індивідуальними засобами професії збагачує досвід оригінальним творчим внеском;

— сприяє підвищенню соціального престижу даної професії в суспільстві, інтересу до неї;

— конкурентноздатний у своїй сфері діяльності.

Бачення практичним психологом стратегії досягнення професіоналізму припускає проходження ряду етапів професійної компетентності. Ці етапи характеризуються такими рівнями професіоналізму, як:

— здатність успішно виконувати професійну діяльність;

— підготовленість до стабільної продуктивної праці;

— професійна майстерність у реалізації функцій й обов'язків;

— творче оволодіння дослідницько-інноваційним стилем професійної діяльності.

РОБОТА З ПСИХОЛОГОМ ДАЄ МОЖЛИВІСТЬ:

1. пізнати краще себе (свій характер, здібності, можливості, тип особистості і т.д.);
2. навчитись розуміти себе і свої переживання та адекватно виражати почуття;
3. полюбити себе та життя;
4. позбутися страхів, переживань, відчуття самотності та інших неприємних відчуттів;
5. дізнатися як зберегти або відновити душевну рівновагу;
6. стати впевненим у собі, у своїх силах;
7. навчитись ставити цілі та досягати поставленої мети;
8. навчитись самостійно організовувати навчальну діяльність та досягати успішних результатів;
9. навчитись розуміти інших людей та їх проблем
10. дізнатися як налагодити стосунки з оточуючими людьми та зберегти їх;
11. сформувати навички ефективного спілкування;
12. навчитись уникати конфліктів та «правильно» виходити з них;
13. знайти вихід із проблемної ситуації.

Висновки. Професійний розвиток майбутнього психолога відбувається у процесі освоєння ним професійної діяльності та норм, за якими вона будується, через уключеність у навчальнопрофесійну діяльність на етапі професійної підготовки. Систему професійної підготовки психолога неможливо побудувати

без урахування соціальних витоків, соціальної «органіки» цієї професії, без аналізу особливостей включення носія цієї професії у соціум. Реальне включення майбутнього психолога у професійно орієнтовані практики відбувається у спеціально створеному професійному середовищі з метою набуття, апробації і закріплення професійних способів дій, інтеріоризації внутрішньої специфіки професійної діяльності як умови напрацювання індивідуального досвіду та досвіду колективної взаємодії в майбутній професії.

Література

1.Антонова Н. О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. О. Антонова. – Київ, 2012. – 43 с.

2. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь : теория и практика : [учебное пособие для студентов старших курсов психологических факультетов и отделений университетов] / А. Ф. Бондаренко. – К. : Укртехпрес, 1997. – 216 с. 3. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход) / А. Ф. Бондаренко. – К. : КГПИИЯ, 1991. – 189 с. 4. Іванцова Н. Б. Ґенеза професійної спрямованості практичного психолога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. Б.Іванцова. – Київ, 2012. – 43 с.

5. Іванцова Н. Б. Ґенеза професійної спрямованості практичного психолога : навч.-метод. посібн. / Н. Б. Іванцова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 344 с.

6. Карпиловська С. Я. Дослідження стану волонтерського руху жінок, що перенесли РМЗ [Текст] / С. Я. Карпиловська, Н. В. Супрун // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. / За ред. С. Д. Максименка. - К.: [б.н.в.], 2001. - Т. III, ч. 8. – С. 107-114.

7. Мельнік Н. Ю. Антиципація студентами гуманітарних спеціальностей своєї професійної ідентичності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. Ю. Мельнік. – Київ, 2011. – 20 с.

8. Панок В. Г. Зміст підготовки практичного психолога / В. Г. Панок // Основи практичної психології : підручник / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – С. 236 – 242.

9. Уршуля К. Психологічні механізми розвитку професіоналізму соціального працівника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / К. Уршуля. – Київ, 2012. – 18 с

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY

Kyivska Kateryna,
Ph.D., Associate Professor
Kyiv national university of construction and architecture

Tsiutsiura Mykola,
DSc (Eng.), Professor
Kyiv national university of construction and architecture

Kuleba Mykola,
Graduate of the Department of Information Technologies
Kyiv national university of construction and architecture

In modern design, information modeling technology, BIM-technology (Building information modeling) is gaining more and more popularity every year. It means not just a virtual modeling of the building; it is a comprehensive digital representation of the physical and functional characteristics of the construction object.

BIM-technology takes into account not only the construction stage, but also the equipment, management, operation of the object, the prospect of repair or demolition, AI covers the entire life cycle of the construction object [1]. All components and nuances in the design that are relevant to the construction object, must be taken into account and considered in a single project, which is a generalized model of the construction object. When removing or replacing any element or adding it, the entire model is recalculated to reflect these changes.

Thanks to BIM-technology, the created information model of the construction object allows specialists to: See all the problems and inconsistencies in the early stages of creating an information model; Approve the expected benefits of the construction object; Use one information model for all project participants at different stages; Make adjustments and control the work process; Anticipate the risks of future design; Calculate the estimate and resources needed to implement the project.

The introduction of new technologies can be a difficult task [2]. But machine learning and artificial intelligence help make jobs more efficient and save money. AI solutions, which have had a significant impact in other industries, are being actively implemented in the construction industry.

Artificial intelligence (AI) is a collective term to describe when a machine mimics human cognitive functions, such as problem solving, pattern recognition, learning, and so on. Machine learning is a subset of artificial intelligence. The machine becomes better at understanding and providing understanding as it is exposed to more data.

The potential applications of machine learning and artificial intelligence in the construction industry and BIM-technology are quite large. Requests for information, open questions and orders to change information are quite common. Machine learning is like a smart assistant who can explore large amounts of data. He then warns project managers about important things that require their attention.

Building information modeling is a process based on the creation of a three-dimensional model of a building object, which gives architects, designers and builders the opportunity to effectively plan, design, construct buildings and infrastructure and manage them. To plan and design a construction site, 3D models must take into account the plans of architecture, design, mechanics, electricity, plumbing and the sequence of actions of the respective groups [3]. The task is to ensure that different models at different stages do not conflict with each other. The industry seeks to use machine learning in the form of generative design to detect and mitigate conflicts between different models created by different teams at the planning and design stage.

Every construction project has a certain risk, which manifests itself in many forms, such as the risk of quality, safety, time and cost. The larger the project, the greater the risk, as several subcontractors work in parallel in the workplace. Today, there are artificial intelligence and machine learning solutions that general contractors use to monitor and prioritize workplace risks, so the project team can focus their limited time and resources on the highest risk factors. AI is used to automatically prioritize problems. Subcontractors are assessed on the basis of a risk assessment, so construction managers can work closely with high-risk groups to reduce it.

References:

1. Tsiutsiura S., Kyivska K., Tsiutsiura M., Kryvoruchko O., Dmytrychenko A. (2019) Formation of a generalized information model of a construction object // International Journal of Mechanical Engineering & Technology (IJMET), Vol. 10, Issue 02, PP.69–79.

2. Kuleba Mykola, Kyivska Kateryna, Tsiutsiura Mykola, Yerukaiev Andrii and Prystajlo Mykola (2021) Information technology for business process modeling // International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET). Volume: 12, Issue: 2, Pages: 313-318.

3. Chernyshev D.O., Kyivska K.I., Tsiutsiura S.V., Tsiutsiura M.I., Gots V.V. (2019) Introduction of technology of modeling of information objects at stages of a life cycle // Management of Development of Complex Systems, issue 40/2019, P. 140–146.

DSS TELECOMMUNICATION EQUIPMENT IN BANKS

Volosina Alexander
Student at the Department of Systems Analysis
State University of Telecommunications

Shtimmerman Aksieniia
Senior lecturer at the Department of Systems Analysis
State University of Telecommunications

Reznyk Serhii
Teaching Assistant at the Department of System Analysis
State University of Telecommunications

My proposal starts with demonstrating the main parts of the system. I will describean automated ATM monitoring system.

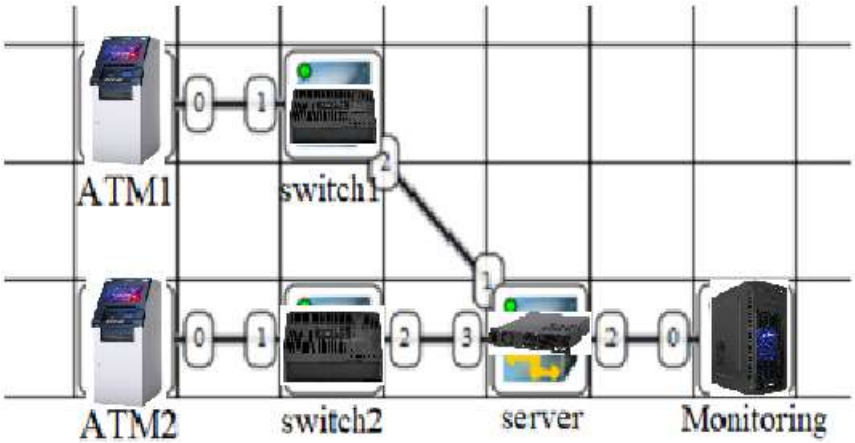

Figure 1. Diagram of monitoring system

The diagram shows two ATMs that supports internal communication through a switch and a server to a monitoring system. In general, the operation of the circuit is simple - if an error occurs, the system sends a signal through a switch to the server, which redirects the signal to the free computer of the monitoring employee. There the error will beanalyzed and the systemwill offer a solution to the employee. If the ATM has a broken spare part that is not in stock, the systemsends a request to order it and remindsto install when it appears in stock.

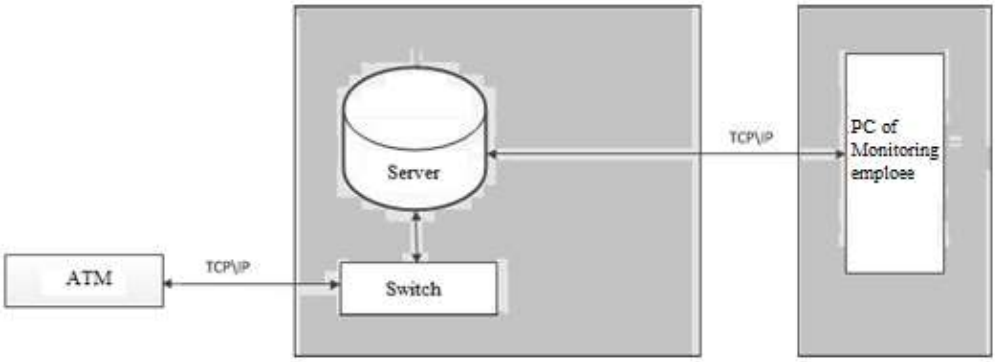

Figure 2. Flow chart of monitoring system

Table 1.
Spare parts to building a network.

ATM	Switch	Server	PC of Monitoring employee
Any ATM can be used depends on bank preferences	Netis ST3105S Dimensions and weight: 99 x 57 x 21 mm Type of ports: 5 x Fast Ethernet (10/100 Mbit/s)	ARTLINE Business R15 (R15v09) Form factor: 2U Rackmount Number of cores per processor: 4; Processor type: Intel Core i3; The amount of installed	Brief technical characteristics: AMD Ryzen™ 3 2200G /AMD A320 / DDR4 8Gb 2666 / - / 1Tb / AMD Radeon™ RX 580 4Gb / NO / GameMax MT520-FAN 500W / 500W / FREEDOS

Detailed server characteristics:
RAM: 16 GB;
Motherboard: Asus Prime H370-Plus;
Frequency: 3.6 GHz;
RAM type: DDR4-2400 MHz;
Number of securities included: 1;
Controllers SAS / SATA: Intel Rapid Storage Support Raid;
RAID levels: 0/1/5/10;
Hard drives: HDD: 2 x 1 TB SSD: 250 GB;
Connectors: On the back: 1 x PS / 2 keyboard port (magenta) 1 x PS / 2 mouse port (green) 1 x DVI-D port 1 x D-Sub port 1 x HDMI port 1 x LAN (RJ45) port 4 x USB 3.1 2 x USB 2.0 3 x, audio jacks Extension slots: 1 x PCIe 3.0 / 2.0 x16 (x16 mode) 1 x PCIe 3.0 / 2.0 x16 (max at x4 mode) 2 x PCIe 3.0 / 2.0 x1 2 x PCI.

Table 1 indicates the cheapest version of the scheme for the monitoring system. Physically, the scheme consists of:

1. ATM (it is where money transactions are conducted);
2. Switch (it works as a communication node);

3. Server (it communicates with all ATMs and PCs of monitoring employees);
4. PC of monitoring employee (using it you can monitor the status of the ATM and remotely reboot it).

The majority of businesses use modems to communicate between clients but if you make an internal network, the modem is not needed.In that case a switch will suffice and it is cheaper which is benefit also.We've chose an internal network instead of provider network, because it is an affordable solution and more secure as all data is isolated from the outside.

In many banks the monitoring of ATMs has such disadvantages to date:

1. Delays in monitoring (the employee needs to know the error code and create a request to resolve it);
2. Sometimes there are not enough spare parts in stock (due to this there may be a lag to make remedial actions to fix errors);
3. The security of customers and banks is not very reliable.

There is already a monitoring automation software to date. It informs the monitoring employee about an error that happens in the ATM operations and specifies and classifies it. D. Zhang wrote about this in his article.

We want to create a software that won't only detects errors in the ATM operations, but will make recommendations on how to rectify them also. The software will also report a shortage of spare parts in the stock. These improvements will increase the speed and quality of the monitoring and significantly reduce the time to make remedial actions to fix errors in the ATMs and, consequently, will reduce the losses of banks as ATMs will have much less downtime.

The diagram depicted in Figure 3 shows the inputs, controls, mechanisms and outputs of the DSS monitoring system.

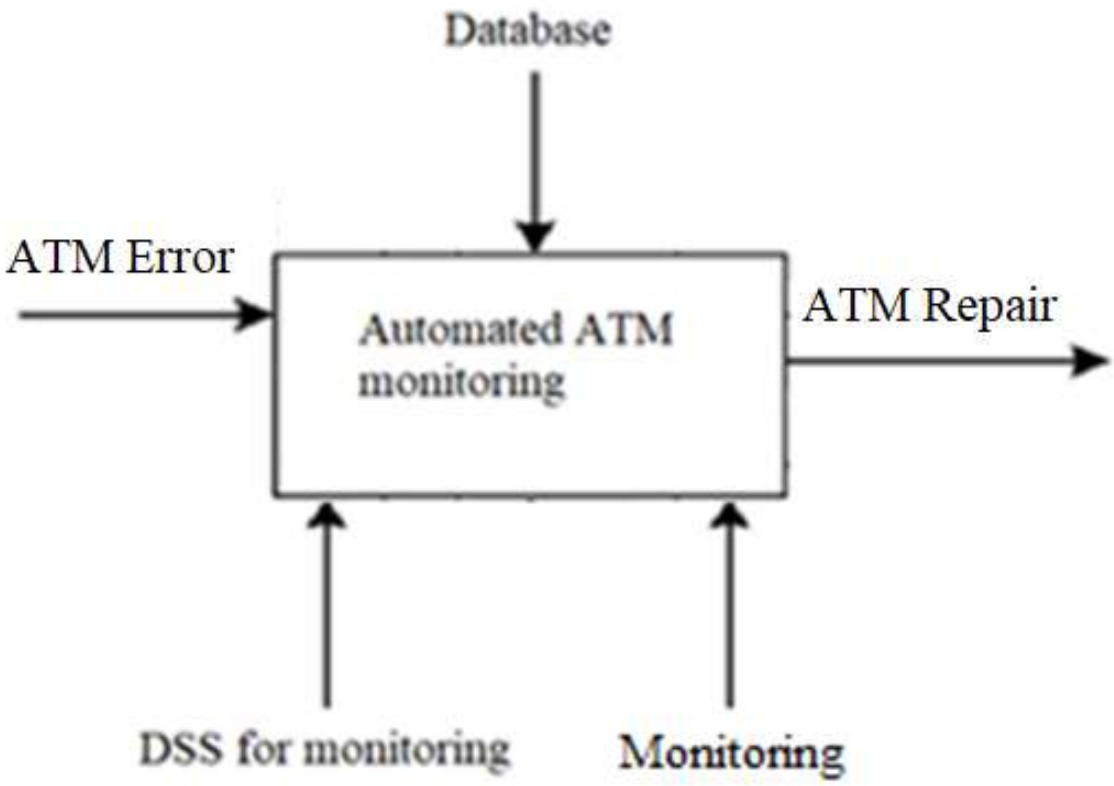

Figure 3. IDEF0 diagram of DSS monitoring

Input:

- ATM Error– the ATM indicates an error

Mechanism:

- DSS for monitoring – monitoring support system
- Monitoring – monitoring employees

Control:

- Database – list of all spare parts available in stock

Output:

- ATM Repair – remedial actions to fix error

The diagram depicted in Figure 4 shows the first level of decomposition which defines the major activities of the process.

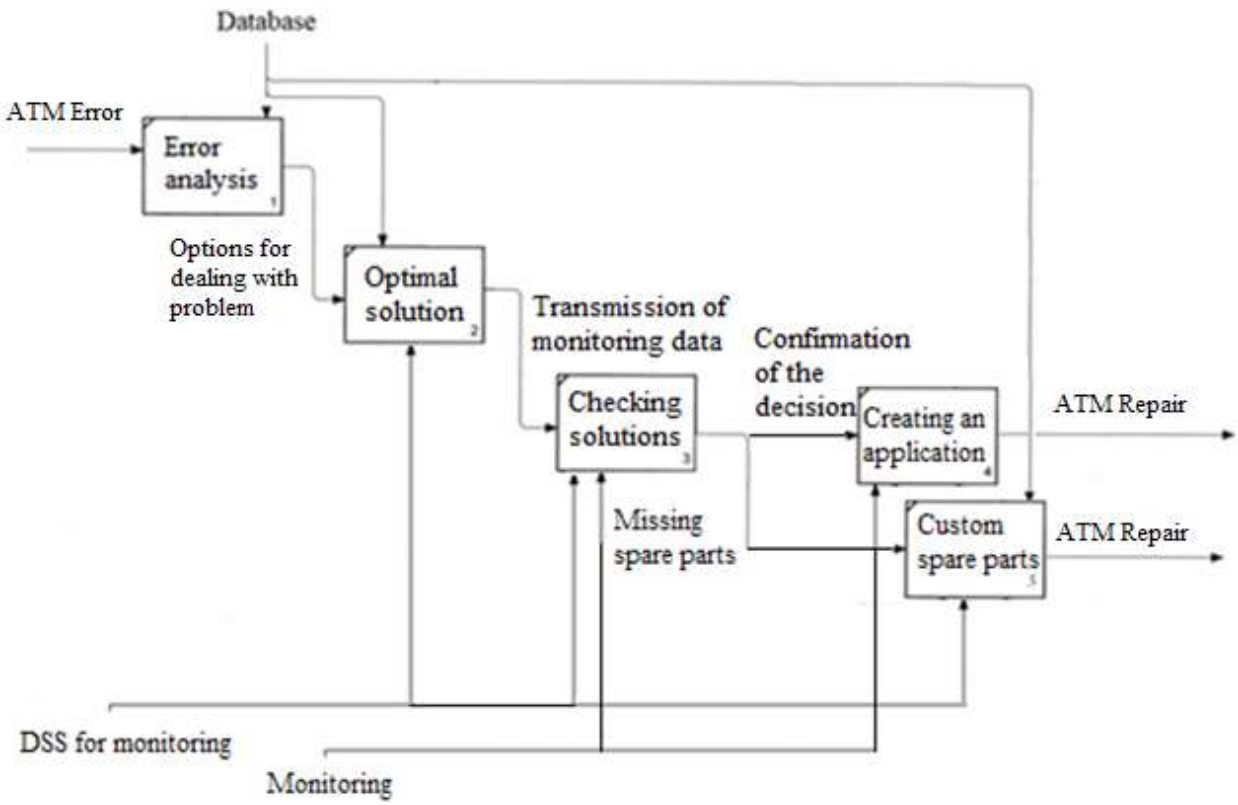

Figure 4. IDEF0 diagram of DSS monitoring. Decomposition

Error analysis

Input:

a) ATM Error

Output:

a) Options for dealing with problem

Control:

a) Database

Optimal solution

Input:

a) Options for dealing with problem

Output:

a) Transmission of monitoring data

Control:

a) Database

Mechanism:

a) DSS for monitoring

Checking solutions

Input:

a) Transmission of monitoring data

Output:

a) Confirmation of the decision

b) Missing spare parts

Mechanism:

a) DSS for monitoring
b) Monitoring

Creating arequest

Input:

a) Confirmation of the decision

Output:

a) ATM Repair

Mechanism:

a) Monitoring

Spare parts to order

Input:

a) Missing spare parts

Output:

a) ATM Repair

Control:

a) Database

Mechanism:

a) DSS for monitoring

References:

1. Comprehensive monitoring of the ATM network in a modern bank: what should it be? Avilable at: https://plusworld.ru/journal/section_1712/section_192774/art192766/ (Accessed June 16, 2016).

2. Methods for performance monitoring and traffic measurements at cell level in ATM networks Avilable at: https://dl.acm.org/doi/10.5555/648212.750575 (Accessed July, 1994).

3. Research and development of ATM transaction and error monitor system Avilable at: https://www.researchgate.net/publication/294670296_Research_and_development_of_ATM_transaction_and_error_monitor_system (Accessed November, 2006).

4. Monitoring ATM Machines Avilable at: https://community.nexthink.com/s/article/360002653620-Monitoring-ATM-Machines (Accessed July 10, 2019).

5. ATM Tracker: Tracking the Status of Automatic Teller Machine for Users`s Easiness Avilable at: https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/3330180.3330194 (Accessed April, 2019).

6. ATM Risk Avilable at: https://www.isaca.org/resources/isaca-journal/issues/2016/volume-2/atm-risk (Accessed March 11, 2016).

ЗМІЦНЕННЯ ТРУБНОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ХОЛОДНОЇ РОЛИКОВОЇ ПРОКАТКИ ТОНКОСТІННИХ КОРОЗІЙНОСТІЙКИХ ТРУБ

Пінчук Вікторія Леонідівна,
викладач-методист
Нікопольський фаховий коледж
Національної металургійної академії України,
м. Нікополь, Україна

Кривчик Лілія Сергіївна
магістр, аспірантка кафедри термічної обробки металів, Національна металургійна академії України, викладач
Нікопольський фаховий коледж
Національної металургійної академії України,
м. Нікополь, Україна

Хохлова Тетяна Станіславівна
к.т.н., професор кафедри термічної обробки металів,
Національна металургійна академія України
м. Дніпро, Україна

Корозійностійкі труби находять широке використання в авіації, ракетобудівництві, атомній енергетиці, суднобудівництві та інших відповідальних галузях промисловості. Їх виготовляють, в основному, методом пресування на трубопрофільних пресах і методом холодної прокатки. В процесі виробництва труб використовують велику кількість трубного інструменту, вартість якого становить до 25% від вартості переробки всього трубопрокатного цеху [1].

Вимоги до геометрії трубчастих виробів та властивостей металів, що постійно підвищуються, задовольняються шляхом використання процесів холодної періодичної прокатки труб. Процес ХПТР, що належить до цих процесів, дозволяє прокочувати труби найвищої точності та якості. Саме цей факт сприяє постійному розвитку процесу ХПТР і удосконаленню агрегатів цього типу та режимів деформації, які в них виконуються [2].

Процес ХПТР був створений та використовується для виробництва особливотонкостінних труб підвищеної якості.

Інструментом стана ХПТР є ролик, оправка і калібрована планка (Рис. 1). Вони виготовляються зі сталі 60С2ХФА або легованої штампової сталі 4Х5МФ1С.Твердість поверхні після термічної обробки повинна перебувати в межах 50-56HRC. В станах ХПТР застосовується циліндрична оправка (іноді її роблять із малою конусністю) (Рис.1) Діаметр оправки беруть рівним внутрішньому діаметру труби (або дещо меншим за нього).

Рисунок 1. Зовнішній вигляд інструмента стана ХПТР, [3]

Прокатний інструмент станів холодної і теплої прокатки труб працює в дуже важких умовах. Це перш за все високий (до декількох сотень тонн) тиск на нього металу, знакозмінні навантаження через переміщення миттєвого осередку деформації вздовж осі прокатки, дінамічні удари і т.п. Тому стійкість інструменту повинна бути дуже високою, поскільки від цього залежить продуктивність станів і якість труб, які прокочуються. Висока стійкість інструменту забезпечується якістю матеріалу, який використовується для його виготовлення, і дотриманням технології виготовлення [4].

Основним дефектом, що приводить до виходу з строю всіх деталей прокатного інструмента, є викришування металу на робочій поверхні . Причина – недостатня контактна зносливість, що в свою чергу є наслідком зниженої твердості [5].

Матеріали та методика досліджень

Для виготовлення основного інструмента для холодної роликової прокатки особливо тонкостінних корозійностійких труб (роликів і опорних планок) вигідно використовувати вториннотвердіючу напівтеплостійку сталь мартенситного класу 4Х5МФ1С, яку піддають термічній обробці (загартуванню з відпуском). З метою зміцнення інструмента в роботі запропоновано після загартування з відпуском виконати хіміко – термічну обробку (іонне азотування в плазмі дугового розряду). Хімічний склад сталі наведений в таблиці 1.

Таблиця 1.

Хімічний склад сталі 4Х5МФ1С, % по масі (ГОСТ 5950-73)

C	Si	Mn	Cr	V	Mo	Ni	Cu	S	P
						не більше			
0,32	0,90	0,20	4,50	0,30	1,20	0,35	0,30	0,30	0,03
0,40	1,20	0,50	5,50	0,50	1,50				

Характерною рисою сталі 4Х5МФ1С є комплексне легування й схильність до дисперсійного твердіння. Високий рівень легування сприятливо впливає на міцність, прогартованість, теплостійкість сталі й дає можливість використовувати її для інструментів, що розігріваються в процесі роботи до 600°С. Дисперсійне твердіння забезпечує гарні деформуючі властивості інструмента [6].

В роботі 3 (три) ролика з сталі 4Х5МФ1С шириною 65 мм під діаметр труби 16 мм і 3 (три) опорні планки з сталі 4Х5МФ1С довжиною 210 мм, шириною 80 мм і висотою 47,42 мм були піддані іонному азотуванню в плазмі двоступеневого дугового розряду в модіфікованій установці «Булат-6» в лабораторії плазмотехнологій Інституту фізики твердого тіла ННЦ ХФТІ (м.Харків).

Іонне азотування (в порівнянні з пічним) має наступні переваги: прискорює діфузійні процеси в 1,5 – 2 рази; дозволяє отримати діфузійний шар регульованого складу і будови; характеризується незначними деформаціями виробів і високим класом чистоти поверхні; дає можливість азотувати корозійностійкі жароміцні і мартенситно-старіючі сталі без додаткової депасивуючої обробки; значно скорочує загальний час процесу за рахунок зменшення часу нагрівання та охолодження садки; має велику економічність, підвищує коефіцієнт використання електроенергії, скорочує витрату насичуючих газів; нетоксично і відповідає вимогам щодо захисту навколишнього середовища (Рис.3) [7].

Двоступеневий вакуумно-дуговий розряд (ДВДР) являє собою розряд, в якому позитивний стовп дуги розділений на два ступені, перша з яких представляє собою вакуумну дугу з холодним катодом (2), а другий ступінь - позитивний стовп дугового розряду (7, 8) в самій камері в плазмі робочого газу азоту низького тиску. ДВДР створює на поверхнях, що знаходяться під плаваючим потенціалом, позитивний наведений потенціал. Швидкість і глибина азотованого шару буде змінюватися від температури деталі, іонного струму на деталі, що залежить від щільності газової плазми ДВДР, і від самого матеріалу. Температура інструменту, що нагрівається, залежить від приложеного потенціалу (Рис.6). В даному випадку струм катода = -80 А (2), струм на аноді = -100А (7, 8). Напруга на поворотному механізмі = -1100В (9). Тиск азоту в вакуумно-дуговій камері при процесі азотування р = 0,6 Па. Температура на зразках була 500 ... 560 ° С. Час азотування 1 година [8].

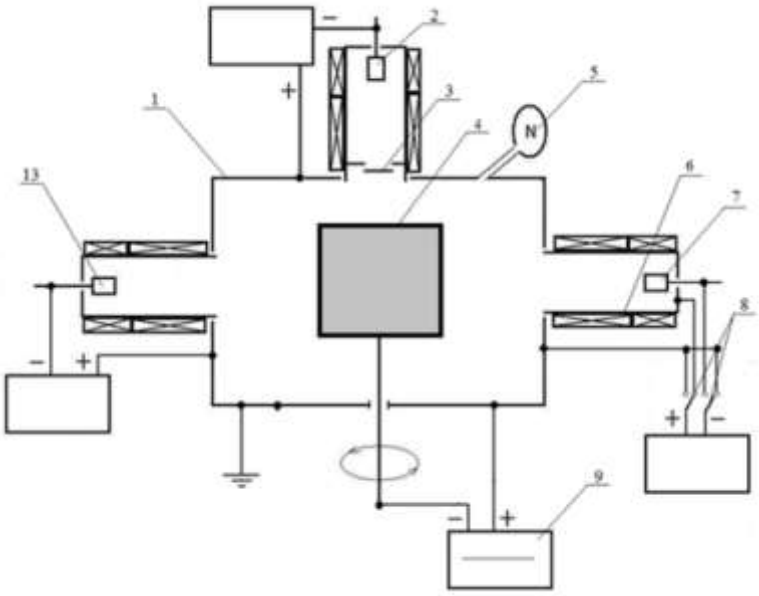

Рисунок 3. Принципова схема вакуумно-дугової установки типу «БУЛАТ-6» для нанесення наноструктурних покриттів і азотування сталей: 1 - вакуумна камера, 2 -вакуумно-дуговий випарник, 3 - металевий екран, що не пропускає іони випареного металу, 4 – зміцнюємі вироби на підкладці, 5 - натікач азоту, 6 - корпус вакуумно-дугового випарника - анод для газового розряду, 7 - катод одного матеріалу, 8 - реле перемикання, 9 - джерело постійної напруги, [9]

Рисунок 4. Лабораторія плазмових технологій ННЦ ХФТІ

Найбільш надійну оцінку результатів хіміко-термічної обробки дають металографічні дослідження, які дають відомості про товщину і будову шару з'єднань і дифузійного шару. Зазвичай для металографічного дослідження шліфи труїли ніталем - 2 - 4% -ним спиртовим розчином азотної кислоти. Для судження про фазовий склад шару використовували методи кольорового і електролітичного травлення в розчині їдкого натру [10].

Також були проведені електронні дослідження металографічних шліфів (вихідні шліфи були порізані на тонкі зразки по 5 мм), приготовлені і піддані вивченню на растровому електронному мікроскопі (РЕМ), висока дозволена

здатність (до 60 А) і виняткова глибина різкості якого роблять його майже незамінним для металографічних досліджень.

Замір твердості поверхні зразків після ХТО був виконаний за допомогою мікротвердоміра (мікроскопа) - типу ПМТ-3 при навантаженні 100гс $HV_{0,1}$

Мікроструктури експериментальних зразків сталей 4Х5МФ1С після іонного азотування (поверхневий шар) наведені на рис.5.

а) б) 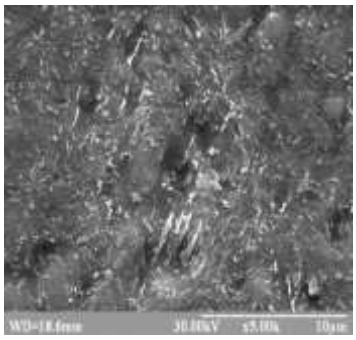

Рисунок 5. Мікроструктури зразків сталі 4Х5МФ1С після іонного азотування:

а) * 200 б) *5000

Дослідження показали, що відмінною рисою мікроструктури азотованого шару після іонно-плазменого азотування є наявність мілкодисперсної дуже міцної Ɛ-фази . Завдяки наявності в шарі цієї фази поверхнева твердість азотуємих деталей вище майже на HV 160 - 180, чим при газовому азотуванні і складає $HV_{0,1}$764-890 [2].

В заводських умовах традиційна технологія термозміцнення прокатного інструменту (роликів, опорних планок станів ХПТР) з сталі 4Х5МФ1С представляє собою загартування з наступним трикратним відпуском для отримання твердості HV606-650. Запропонована технологія термозміцнення виключає третій відпуск і додатково використовує іонне азотування в плазмі ДВДР з метою зміни структури й властивостей поверхневого шару, підвищення міцності, зносо- і теплостійкості сталі шляхом утворення стійких у процесі нагрівання карбідів, нітридів, карбонітридів.

В результаті сталь здобуває високу твердість на поверхні, що не змінюється при нагріванні до 600–650°С, високий опір зношуванню, високу межу витривалості, корозійну стійкість.

Висновок

1. Удосконалення технології термічної обробки прокатного інструменту для виробництва корозійностійких труб (роликів, опорних планок) з сталі 4Х5МФ1С (загартування з відпуском і послідуючим іонним азотуванням в плазмі дугового розряду) замість звичайної технології – загартування з відпуском) дозволить збільшити стійкість інструменту на 25-30% та знизити

витрати по переробці виготовлення труб, а також покращити якість внутрішньої поверхні труб (відсутність плівок, порізів та інших дефектів корозійностійких труб).

2. Заміна матеріалу для виготовлення роликів і опорних планок – замість сталі 60С2ХФА на вторинтвердіючу сталь 4Х5МФ1С значно підвищує стійкість інструменту в 1,7-1.8 рази (що підтверджують результати випробувань) і покращує якість внутрішньої поверхні труб.

Бібліографічний список

1. Лезинская Е.Я., Бильдин К.М. и др. «Сборник лекций по технологии производства нержавеющих труб», «Сентравис», 2019 г.

2. Александров В.А., Богданов К.В. Азотирование инструмента из высокохромистых и быстрорежущих сталей / В.А. Александров // Упрочняющие технологии и покрытия. – 2005. – № 5. – С. 14-20.

3. Арзамасов Б.Н., Братухин А.Г., Елисеев Ю.С., Панайоти Т.А. Ионная химико-термическая обработка сплавов в газовых средах. – М.: Изд. МГТУ им. Н.Э. Баумана, –1999. – 400 с.

4. Чечулин Ю.Б. Холодная прокатка труб / Ю.Б.Чечулин, Л.А.Кондратов, Г.А.Орлов. – М.: Металлургия, 2017. - 332 с.

5. Орлов Г.А. Холодная прокатка и волочение труб: уч.пос. / Орлов Г.А. – Екатеринбург: УрФУ, 2011. - 188 с.

6. Целиков Н.А. Станы холодной прокатки труб конструкции ВНИИМЕТМАШ / Н.А.Целиков, А.В.Чекулаев // Тяжелое машиностроение. – 2010. -№5.- С.28-31.

7. А.с. 2397033РФ Станы холодной прокатки труб: / Н.С.Пеньков и др.: заяв.12.08.2009, опубл.20.08.2010. бюл.№23.

8. Лахтин Ю.М. Современное состояние процесса азотирования / Ю.М. Лахтин // Металловедение и термическая обработка металлов. – 1993. – №7. – с 17-21.

9. А.А. Андреев, Л.П. Саблев, В.М. Шулаев, С.Н. Григорьев. Вакуумно-дуговые устройства и покрытия. Харьков: ННЦ ХФТИ, 2005, 236 с.

10. Л.П. Саблев, Н.С. Ломино, Р.И. Ступак, А. А. Андреев, А.М.Чикрыжов. Двухступенчатый вакуумно-дуговой разряд: характеристики и методы создания // Сб. докл. 6-й Межд. конф. «Оборудование и технологии термической обработки металлов и сплавов». Харьков, 2005, ч. 2, с. 159 - 169.

ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРЕПАРАТІВ ЗА ПСОРОПТОЗУ КРОЛІВ

Антіпов Анатолій Анатолійович
кандидат ветеринарних наук, доцент
кафедра паразитології та фармакології
Білоцерківський національний аграрний університет

Ткаченко Сергій Миколайович
Ткаченко Інна Сергіївна
викладачі 1 категорії,
Компаніївський фаховий коледж ветеринарної медицини
Білоцерківського національного аграрного університету

Постановка проблеми. Кролівництво - це одна із найстаріших галузей тваринництва. Кролівництво відіграє значну роль в забезпеченні людства продовольством та хутровими виробами [1]. В загальнодержавному обсязі виробництва м’яса на частку високодієтичної кролятини припадало 8-10 % [2].

Від кролівництва одержують значну кількість м’яса, цінні шкурки, пух, деякі інші продукти та технічну сировину Найбільше значення з них мають м’ясо, шкурки і пух. М’ясо кроликів відзначається ніжною консистенцією, соковитістю, добрими смаковими якостями, легко засвоюється організмом людини [3].

Швидкому відтворенню та подальшому розвитку галузі сприяють виняткові біологічні та господарсько-корисні особливості кролів. У найближчій перспективі м'ясо кролів займе вагоме місце в харчуванні людей всього світу.

Кролівництво в Україні було досить прибутковою галуззю, а цією справою займались понад 600 тис. кролівників [4]. Проте, в останні роки кролівництво занепало через відсутність сучасних наукових розробок з питань повноцінної годівлі, технології утримання кролів, низький рівень ведення племінної роботи і ветеринарного забезпечення Стримує розвиток галузі і відсутність координуючих органів, як у центрі так і на місцях [5].

Останнім часом істотно скоротилась чисельність племінних і товарних кролегосподарств. Проте більш інтенсивно і динамічно кролів розводять та утримують у фермерських і присадибних господарствах [6].

У кролівничих господарствах з різними технологіями утримання найбільшого поширення набули: псороптоз, еймеріоз, пасалуроз, цистицеркоз. Деякі інвазії реєструються одночасно [7].

На сучасному етапі формування добробутної системи утримання кролів та згідно з нормативами Європейської конвенції захисту тварин важливо довести до мінімуму больові та дистресові фактори [4]. Більшість лабораторно-

діагностичних та лікувальних заходів викликають у тварин біль та дискомфорт, тому сучасний досвід лікарів ветеринарної медицини намагається звести його до мінімуму. Так, забороняється знімати кірочки з вушної раковини кролів за псороптозної інвазії, оскільки такі дії призводять до болю у хворої тварини та виникає висока ймовірність інфікування уражених місць патогенною мікрофлорою [3, 4].

У зв'язку з цим **метою роботи** було порівняти ефективність двох препаратів при лікуванні кролів, спонтанно уражених збудниками псороптозу.

Матеріал і методи дослідження. Для досліду з вивчення лікувальної ефективності засобу „Амітраз-ефект" та „Мазь овертинова" було сформовано дві дослідних та одну контрольну групу тварин по 8 голів у кожній. Дослідження проводили на кролях 6-9 місячного віку, спонтанно інвазованих кліщами виду *Psoroptes cuniculi* порід сірий та білий велетень впродовж 2019–2020 років в умовах КП „Регіональний навчально-практичний центр розвитку багатофункціональних кооперативів" м. Черкаси, який створено за проектом Євросоюзу на умовах співфінансування.

Лабораторні дослідження скарифікатів шкіри виконані у лабораторії паразитології кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету (БНАУ).

Для знищення кліщів виду *Psoroptes cuniculi* кролям першої групи застосовували амітраз-ефект (рис. 1) (ПФ „Базальт", м. Бровари, Україна). Амітраз-ефект містить амітразін 0,25 мг, метилурацил 25 мг і димексид. Препарат представляє собою маслянисту рідину жовтуватого кольору з характерним запахом.

Рисунок 1. Зовнішній вигляд упаковки амітраз-ефект

Амітразін не токсичний, добре переноситься тваринами і діє на всі форми розвитку паразитів. Ефективний відносно резистентних популяцій кліщів, стійких до піретроїдів містить засобів. Метилурацил має анаболічну активність. Надає гемопоіческое, імуностимулюючу, протизапальну дію. Димексид при попаданні на уражені ділянки стимулює обмін речовин в клітинах шкіри шляхом

придушення активності вільних радикалів, що володіють токсичною дією. Це допомагає клітинам шкіри, в тому числі цибулин волосся, відновитися.

Для лікування хворих тварин розчин наносили зовнішньо на уражені ділянки шкіри один раз на добу через три дні. Одночасно ретельно обробляли зону навколо вогнищ ураження шириною не менше сантиметра. Лікування проводили до зникнення клінічних ознак захворювання (6 обробок). Завжди обробляли обидва вуха, навіть якщо уражено тільки одне.

Тваринам другої групи застосовували новертинову мазь (рис. 2) (ПрАТ „ВНП „Укрзооветпромпостач" Україна).

Рисунок 2. Зовнішній вигляд упаковки мазь овертинова

Мазь овертинова представляє собою однорідну масу консистенції густої сметани від білого до світло-жовтого або світло-сірого кольору із слабким специфічним запахом.

100 г препарату містить діючу речовину: аверсектин С - 0,05 г, а також допоміжні речовини: полі етиленгліколь-1500 (поліетиленоксид-1500), поліетиленгліколь-400 (поліетиленоксид-400), спирт етиловий, гліцерин.

Аверсектин С є продуктом мікробного синтезу з використанням культури Streptomyces avermitilis, має протипаразитарні властивості. Препарат в організмі паразита посилює утворення нейромедіатора гама-аміномасляної кислоти (ГАМК), яка зв'язується з спеціальними рецепторами нервових закінчень, блокуючи нервові імпульси, що викликає параліч і загибель паразита. Препарат малотоксичний для ссавців.

Для лікування хворих тварин вушні раковини і зовнішній слуховий прохід попередньо очищали від струпів і корків тампоном, який змочували препаратом; потім препарат наносили на уражені ділянки з розрахунку 0,2 г/см^2. Обробку хворих тварин проводили двічі з інтервалом 7 діб.

За організаційних заходів боротьби зі псороптозом кролів, хворі тварини були відокремлені від здорових, у їх клітках щоденно замінювали підстилку та видаляли гній, раз на 3 доби проводили поточну дезінфекцію розчином препарату Бровадез-плюс (ТОВ «Бровафарма», Україна).

Результати дослідження. Клінічним обстеженням інвазованих кролів (п=24) встановлено місцеві ураження вух: свербіж і гіперемія шкіри, наявність темно-

коричневих лусочок, нахил голови на бік до хворого вуха, поведінкова реакція на пальпацію (рис. 3).

Рисунок 3. Місцеве ураження вуха: гіперемія шкіри, наявність темно-коричневих лусочок

Динаміку кількості збудників, виявлених за лабораторного дослідження зразків упродовж експерименту, представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка інтенсивності та екстенсивності псороптозної інвазії у кролів дослідних і контрольної групи упродовж лікування, п=24

Група	Збудник	Доба лікування							
		1		7		14		21	
		ІІ	ЕІ	ІІ	ЕІ	ІІ	ЕІ	ІІ	ЕІ
Перша	*Psoroptes cuniculi*	11-14	100	7-9	50	3-5	20	-	-
Друга		12-15	100	1-2	30	-	-	-	-
Контрольна		11-15	100	12-15	100	14-16	100	16-19	100

Примітка: ІІ - екземплярів збудника у полі зору мікроскопа; ЕІ - % інвазованих кролів.

З даної таблиці видно, що дослідження нашарувань та скарифікатів зі шкіри внутрішньої поверхні вушних раковин показали, що у кролів 1-ої групи на 7-му добу після початку лікування інтенсивність інвазії *Psoroptes cuniculi* знизилась до 7-9-ти екземплярів живих кліщів у полі зору мікроскопа, а на 14-ту добу - аж до 3-5. Через 21 добу від початку лікування, живих кліщів у зразках від усіх тварин цієї групи не виявляли (інтенсефективність (ІЕ) та екстенсефективність (ЕЕ) склали 100 %).

Аналогічне тестування зразків від хворих тварин 2-ої дослідної групи показало зниження інтенсивності інвазії *Psoroptes cuniculi* до 1-2 екземплярів живих кліщів у полі зору мікроскопа вже на 7-ту добу, а їх повне зникнення - на 14-ту добу від початку лікування.

Обговорення. Проведені нами дослідження показали, що мазь овертинова, яку наносили на уражені ділянки з розрахунку 0,2 г/см^2 двічі з інтервалом 7 діб з

метою лікування кролів уражених *Psoroptes cuniculi* на 14-ту добу від початку лікування має 100 % показники ефективності.

Акарицидна ефективність амітраз-ефекта після зовнішнього застосування на уражені ділянки шкіри один раз на добу з повторною обробкою через три дні (6 обробок) також становила 100 %, однак лише на 21-шу добу.

Ефективність терапії кролів за псороптозної інвазії безпосередньо залежить від правильності вибору лікарських засобів, методів їх застосування, загального стану тварин.

Згідно із результатами наших досліджень, кролям уражених *Psoroptes cuniculi* доцільно використовувати препарати на основі івермектину (у нашому досліді – мазь овертинова).

Висновки. 1. При інвазії *Psoroptes cuniculi* кролям можна застосовувати мазь овертинову, яку треба наносити на уражені ділянки з розрахунку 0,2 г/см^2 двічі з інтервалом 7 діб, а також амітраз-ефект, зовнішньо на уражені ділянки шкіри один раз на добу з повторною обробкою через три дні (6 обробок).

2. Згідно із результатами наших досліджень, кролям при інвазії кліщами виду *Psoroptes cuniculi* доцільно використовувати препарати на основі івермектину, так як видужування настає на 14-ту добу після початку лікування.

Список літератури

1. Інфекційні та інвазійні хвороби кролів / Л.Є. Корнієнко, О.Б. Домбровський, С.І. Пономар, А.А. Антіпов. – Біла Церква, 2003. – 288 с.

2. Кручиненко О.В. Ефективність акарицидних препаратів у хворих на псороптоз кролів і їх вплив на гематологічні показники / О.В. Кручиненко, М.О. Лісний // Вісник ПДАА. – 2019. - № 4. - С.191-197.

3. Клименко О.С. Поширення та сезонно-вікова динаміка псороптозу кролів у приватних господарствах Полтавської області. / О.С. Клименко // International scientific and practical conference world science. 2015. - Том 2. - № 2 (2). - С. 87-89.

4. Юськів І.Д. Ефективність івермектину за псороптозу кролів і його вплив на систему антиоксидантного захисту та перекисне окиснення ліпідів / І.Д Юськів, Є.І. Шидер // Вісник ПДАА. – 2018. - № 4 - С. 189-194.

5. Клінічний прояв отодектозної інвазії в собак / А.А. Антіпов, В.В. Мельничук, О.В. Коваленко, О.С. Долгін // Вісник ПДАА. - 2020. - № 4. - С.237–243. doi: 10.31210/visnyk2020.04.30.

6. Сорока Н.М. Особливості епізоотології псороптозу кролів в умовах приватних господарств. / Н.М. Сорока, І.А. Береговець // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2011. Вип. 167. ч. 1. С. 111-113.

7. Береговець І.А. Вплив збудників акарозів на організм кролів. / І.А. Береговець, С.І. Пономар, І.Ю. Пашкевич. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. Вип. 201. ч. 1. С. 9-14.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ УТИЛІЗАЦІЇ КЛІНІЧНИХ ВІДХОДІВ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Куліш Тетяна Сергіївна
Товариство з обмеженою відповідальністю «А-ЕНЕРГО», код ЄДРПОУ 40277858, директор

На сьогодні у світі існує величезна кількість промислових підприємств. І тільки деякі з них можуть похвалитися безвідходним виробництвом, інші ж справляються з відходами як можуть або не справляються зовсім. Незважаючи на величезні масштаби, проблема утилізації відходів досить вирішувана.

І тільки комплексний підхід до проблеми з боку держави, місцевої влади, а також кожного окремо взятого жителя може звести до мінімуму ризики згубного впливу відходів на екосистему на локальному, а потім і на глобальному рівні.

Ветеринарно-санітарні організації розробили спеціальні санітарні правила збору, що стосуються утилізації біоматеріалів. Згідно з ними відходи тваринного походження підлягають збору, транспортування та утилізації в ветеринарно-санітарних утилізаційних підприємствах за допомогою кремації в печах-крематорій. Також можливий вивіз на території спеціально споруджених скотомогильників і кладовищ [1].

Після загибелі худоби господар пасовища повинен повідомити про це в ветеринарну клініку, яка визначає порядок утилізації мертвого худоби. Поховання невідповідні санітарним правилам збору можуть стати спалахом розвитку смертоносних хвороб. Завод з переробки біологічних відпрацювань завжди готовий прийняти необмежену кількість брухту для подальшого знищення.

Правила утилізації не дозволяють виробляти поховання трупів тварин і худоби в грунт. Для знищення залишків худоби відкриваються ветеринарно-утилізаційні організації, які і займаються цією діяльністю.

Велика кількість радянських підприємств по утилізації біоматеріалу з часом застаріли, варто відзначити, що дані послуги не дуже актуальні в народі.

Більшість не замислюються, що таке правильна утилізація біоматеріалу. **Даний захід не тільки знижує ймовірність появи нових інфекцій – це спосіб здійснення вторинної переробки, наприклад, для виробництва корму для тварин [1,4].**

Біологічні відходи – небезпечні для людини відходи, поховання яких сприяє поширенню різних захворювань, забруднення грунту та підземних вод. Відходи органічного і тваринного походження, захоронення на скотомогильники, скорочують площі родючих земель.

Кладовища і скотомогильники отруюють родючий грунт на тривалий період, що виділяється трупним отрутою.

Відповідно до нормативно-правовими актами скотомогильники розташовуються на пагорбі з низьким заляганням грунтових вод не нижче 2,5 метрів від поверхні. На пустирі, не менше 500 метрів від поселень і водойм. Вигул худоби і установка скотопрогонів на території могильників заборонена щоб уникнути зараження.

Відходи є одним з найбільш вагомих факторів забруднення навколишнього середовища і негативного впливу на всі компоненти довкілля. Інфільтрація від захоронених відходів на полігонах, пилоутворення в процесі їх розміщення, вітрова та водна ерозії, інші фактори міграції токсичних речовин приводять до забруднення підземних та поверхневих вод, атмосферного повітря, земельних ресурсів.

Існуючий розрив між накопиченням відходів і рівнем їх утилізації, знешкодження та видалення, загрожує не тільки поглибленням екологічної кризи, але й загостренням соціально-економічної ситуації в цілому [2].

1.1. Клінічні відходи тваринного походження

Неналежне поводження з мертвими тваринами є загрозою поширенню небезпечних інфекцій, загальних для людей та тварин, таких як туберкульоз, бруцельоз та інші. Туберкульоз страждає від 55 видів домашніх та диких тварин та 25 видів птахів. Найбільш чутливими до цього захворювання є худоба, свині та курки. Бруцельоз впливає на всі види сільськогосподарських тварин і може також передаватися людям. Це захворювання характеризується лихоманкою, пошкодженням кісток та суглобів, серцево-судинними, ендокринними, нервовими та іншими системами організму.

Клінічні відходи утворюються в медицині, медичних та клінічних установах і класифікуються як небезпечні відходи відповідно до Закону України "Про відходи". Такі відходи заборонено поховати на звалищах у порівнянні з звичайними твердими відходами та безпечними відходами.

Вони містять у собі небезпечні для природи та здоров'я людини хімічні речовини і небезпечні мікроорганізми, які становлять епідеміологічну небезпеку. Відходи медицини можуть бути джерелом поширення небезпечних вірусів, інфекцій, СНІДу, туберкульозу, гепатиту В і С, а тому підлягають особливому поводженню і знищенню [4].

Часто тварини гинуть від сибірки, сказу, атипової пневмонії, збудники яких можуть зберігатися у трупах тривалий час. При розкладанні решток тварин здебільшого забруднюються ґрунти та ґрунтові води.

Забруднена вода, яку ми споживаємо й служить фактором передачі збудників багатьох інфекційних захворювань.

Відповідно до ЗУ “Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною” побічними продуктами тваринного походження, не призначеними для споживання людиною вважаються туші або частина туш забитих, загиблих тварин, сировина та продукти тваринного походження, що не призначені або визнані непридатними для споживання людиною.

Отже, знайдені рештки загиблих тварин слід розцінювати саме як побічні продукти тваринного походження, непризначені для споживання людиною, щодо яких встановлені особливі правила поводження.

Суб'єкти господарювання, у процесі діяльності яких утворюються побічні продукти тваринного походження, відповідно до ст. 20 ЗУ "Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною" зобов'язані направляти утворені на їх потужностях побічні продукти тваринного походження (в тому числі туші тварин) на оброблення, переробку з метою подальшої утилізації або для здійснення операцій з видалення [4].

Утилізація – це використання тваринних побічних продуктів як матеріальних ресурсів до або після обробки, переробки, а також спалювання для виробництва тепла, пари, гарячої води тощо.

Видалення – це спалення, захоронення чи інші способи, дозволені законом, не призводять до утилізації. Вся продукція тваринного походження залежно від різних факторів, зокрема причин смерті тварин, наявності інфекційних хвороб поділяється на три категорії, кожне з яких передбачає можливі способи поводження з такими продуктами.

Залежно від категорії, до якої належать тварини, допустимими способами їх обробки є виробництво органічних добрив або поліпшувачів ґрунту після стерилізації; компостування або перетворення в біогаз після обробки шляхом стерилізації; вилучено шляхом спалення тощо.

Перш ніж побічні продукти тваринного походження будуть передані для їх обробки, переробки, утилізації чи видалення їх потрібно зберігати на спеціально облаштованих майданчиках, у бункерах, контейнерах, холодильних установках, конструкція яких запобігає потраплянню побічних продуктів тваринного походження, не призначених для споживання людиною, у ґрунт та водні об'єкти.

Тобто, закон визначає конкретний порядок поводження з рештками тварин і це в жодному разі не може бути розміщення їх у сміттєвих контейнерах чи будь-де просто неба.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 ЗУ "Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною" суб'єкти господарювання, у процесі діяльності яких утворюються побічні продукти тваринного походження за неналежну утилізацію чи видалення таких об'єктів несуть відповідальність у формі штрафу.

Для юридичних осіб розмір штрафу становить від 23 до 30 мінімальних розмірів заробітних плат (від 73 600 грн. до 96 000 грн.), а для фізичних осіб підприємців – від 8 до 15 мінімальних заробітних плат (від 25 000 грн. до 48 000 грн.) [3 – 127 С]

Розглядати справу та накладати штраф мають право головні державні інспектори та їх заступники від імені центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини (Держпродспоживслужби України) та його територіальних органів. Підставою для розгляду такої справи є протокол, який складається державними інспекторами Держпродспоживслужби України та її територіальних органів.

Незаконне розміщення решток тварин на земельній ділянці призводить до псування земель та зниження їх родючості. Кодекс України про адміністративні правопорушення у ст. 52 встановлює відповідальність за псування та забруднення сільськогосподарських та інших земель.

Псування земель, в розумінні ЗУ “Про державний контроль за використанням та охороною земель” означає порушення природного стану земель, яке здійснюється без обґрунтованих проектних рішень, погоджених та затверджених в установленому законодавством порядку, забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, в тому числі тими, що викидаються в атмосферне повітря, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, неочищеними стічними водами, порушення родючого шару ґрунту, невиконання вимог встановленого режиму використання земель, а також використання земель у спосіб, що погіршує їх природну родючість [1].

Псування земель тягне за собою накладення штрафу на громадян від 20 до 80 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 340 грн. до 1360 грн), а на посадових осіб, громадян – суб’єктів підприємницької діяльності – від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 850 грн. до 1700 грн.). Право складати протоколи та накладати штраф за це правопорушення мають представники Державної екологічної інспекції та її територіальних органів [3].

Крім адміністративної відповідальності, незаконне розміщення тварин на земельній ділянці, залежно від заподіяної шкоди, тягне за собою кримінальну відповідальність. Відповідно до статті 239 Кримінального кодексу України забруднення або пошкодження землі через речовини, відходи або інші матеріали, шкідливі для життя, здоров'я та довкілля людини в результаті порушення спеціальних правил, якщо це створює небезпеку для життя людини, здоров'я або навколишнього середовища – карається штрафом від двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (до 3400 грн.).

Отже, залишки мертвих тварин належать до побічних продуктів тваринного походження, які не призначені для споживання людиною. Законодавство України визначає порядок поводження з такими продуктами, включаючи видалення або утилізацію побічних продуктів тваринного походження, але ні в якому разі їх не слід розміщувати на звалищах, не кажучи вже про те, щоб вони розкладалися під відкритим небом посередині поля або в іншому місці. Недотримання цього обов'язку може спричинити забруднення грунту, підземних вод та атмосферного повітря.Крім того, при виявлені решток тварин ніколи не відомо, що стало причиною їх загибелі та переносниками яких інфекцій вони є.

Здебільшого, всі інфекції, якими можуть бути заражені свійські тварини є зооантропонозні, тобто такі, що можуть передаватися до людини. Тому, у разі виявлення решток загиблих тварин необхідно повідомити про це територіальні органи Держпродспоживслужби України, Державної екологічної інспекції України та Національної поліції.

Як відомо, що існує три методи знезараження трупів тварин:

– переробка їх на ветеринарно-санітарних утилізаційних заводах для отримання технічних і кормових продуктів (технічний жир, м'ясо-кісткове борошно, шкури, роги і т. д.);

– спалювання;

– утилізація в спеціальних ямах Беккарі [Рис.1];

Біотермічна яма – використовується в тих випадках

Перше стосується сільськогосподарських тварин. А ось друге і третє може відноситися і до домашніх. Раз мова зайшла про цивілізованість, то спалювання (кремація) – найбільш ефективний і екологічний спосіб утилізації трупів.

Рис. 1. Яма Беккарі

Тому спалювання (кремація) вважається найбільш цивілізованим для наших умов методом позбавлення від трупів домашніх тварин і альтернативою тому, що часто роблять жителі міста. А вони, як правило, або викидають трупи в сміттєві контейнери, або закопують їх де доведеться, тим самим піддаючи городян небезпеки. Адже трупи тварин, що загинули від заразних хвороб, є первинними джерелами інфекції. Вони становлять велику небезпеку для тварин і людини, так як сприяють поширенню збудників хвороби через грунт, підземні води, а також через комах, хижаків, мишоподібних гризунів. Тому високотемпературне спалювання при 850-1200^0 просто необхідно, щоб уникнути ризику зараження для населення [3].

Біологічні відходи – це залишки тканин і органів, утворених в процесі медичної діяльності, а також загибелі різних видів тварин і птахів, переробки матеріалів тваринного походження.

До цієї групи відносять:

1. тіла всіх тварин;

2. мертвонароджені та абортовані діти;
3. мясні продукти;
4. відходи, отримані в результаті обробки сировини тваринного походження.

Оскільки вони несуть в собі реальну загрозу, звернення із залишками тваринного походження має виконувати санітарні правила збору.

Класифікація біологічних залишків [4]:

Всі відходи підкоряються загальній класифікації. Біологічні залишки належать до першого, а також до другого класу небезпеки.

Біовідходи першого класу небезпеки включають:

1. мертвонароджені плоди;
2. бездомних тварин;
3. домашніх вихованців;
4. лабораторних піддослідних;
5. сільськогосподарських тварин або птахів.

Правила дозволяють утилізувати залишки даних видів тільки через спалювання, поховання, або знезараження. Вторинному використанню вони не підлягають.

Другий клас небезпеки включає:

1. частини тіла або шкіри;
2. харчові залишки інфекційних відділень;
3. матеріали мікробіологічних лабораторій;
4. виділення заражених вірусом людей і тварин;
5. матеріали, що мали контакт з хворими в інфекційних відділеннях.

Біологічні відходи такого класу можуть бути заражені небезпечним вірусом, на кшталт сибірки і атипової пневмонії. Тобто патологіями, які є потенційно небезпечними для людини.

Саме через халатне ставлення до знищення брухту даного типу в світі періодично зароджуються епідемії смертельно небезпечних захворювань.

Якщо на території було знайдено сміття тваринного походження, який має клас небезпеки Б або В, то санітарні правила збору забороняють самостійне знищення за допомогою поховань або вивезення на побутові звалища. Цим займаються спеціалізовані організації, співробітники яких пройшли повне навчання щодо поводження з відходами даного типу.

Зазначені правила: якщо гниття органіки виявлено на землі, власник повинен протягом 24 годин звернутися до ветеринарного наглядача з проханням про перевірку відходів інспектором ветеринарної служби та фітосанітарного нагляду та вирішити питання про видалення. За відсутності будь-яких дій власника території, він отримає штраф за адміністративне правопорушення [2,4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балакаева, А. В. Сравнительная оценка эффективности установок обеззараживания медицинских отходов / А. В. Балакаева, Н. В. Русаков // Гигиена и санитария. – 2016. – № 7. – С. 614-617.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 22-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/22-2013-%D1%80.

3. Асоціація "Міжнародний екологічний союз". Нормативно-правова діяльність Європейського Союзу та України у сфері поводження з відходами [Електронний ресурс] – режим доступу http://ecounion.at.ua/publ/3-1-0-11

4. Довга Т.М. Основні тенденції та закономірності утворення і утилізації клінічних відходів тваринного походження в Україні / Т.М. Довга // Ефективна економіка. – 2012.- №10. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до журн.:

URL: http://www. economy. nayka. com. ua/ ?op=1&z=1491.

The authors of the XVIII International Scientific and Practical Conference «Research and development results» were representatives of the following educational institutions:

Uman National University of Horticulture; Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University; Institute for Pig Breeding and Agricultural Production NAAS; Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchayev; Kharkiv National University of Urban Economy; Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies; Lviv University of Business and Law; Kyiv National University of Trade and Economics; Dniprovsky State Agrarian and Economic University; Ivano - Frankivsk branch of the University "Ukraine"; Korkyt Ata Kyzylorda State University; Yaroslav Mudryi National Law University; National Pedagogical University named after Abai; Poltava University of Economics and Trade; L'viv State University of Internal Affairs; Open International University of Human Development "UKRAINE"; Dniprodzerzhyns'kyi state technical University; National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv National Medical University; Vinnytsia National Pirogov Medical University; Rivne State University of the Humanities; Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education; Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi; Humanities and Teaching College Uman; Vitebsk State University named after P.M. Masherov; Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko; National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Peoples' Friendship University of Russia; Moscow City Teacher Training University; Institute of Age Physiology; Bogomolets National Medical University; Bukovinian State Medical University; Turan Astana University; Lviv National Academy of Arts; Borys Hrinchenko Kyiv University; Preschool Education Institution №17 Mykolayiv; Kyiv national university of construction and architecture; State University of Telecommunications; National Metallurgical Academy Of Ukraine; Nikopol Vocational College; Bila Tserkva National Agrarian University.

RESEARCH AND DEVELOPMENT RESULTS

Scientific publications

Materials of the XVIII – the International Science Conference «Research and development results», Athens, Greece. 205 p. (April 06 – 09, 2021)

UDC 01.1

ISBN – 978-1-63848-675-6

DOI – 10.46299/ISG.2021.I.XVIII

Text Copyright © 2021 by the International Science Group(isg-konf.com).
Illustrations © 2021 by the International Science Group.
Cover design: International Science Group(isg-konf.com)©
Cover art: International Science Group(isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.
No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Liubych V., Polianetska I.
Evaluation of durum winter wheat varieties by growth and development indicators // Research and development results. Abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference. Athens, Greece. 2021. Pp. 8-10.
URL: https://isg-konf.com.